

అధ్యాయము - 13

అవస్థాత్రయ చర్చ

తర్కముల ఆధారముతో వెనుకటి అధ్యాయములలో - ఆత్మ స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరములనే పేరుగల దేహాత్రయమునకు అతీతస్వరూపమని చెప్పబడినది. ఈ ప్రకారము తాను అనాత్మ కాదు అనేది తర్కముచేత అనేది తర్కముతో కొంత నిశ్చితము అయినప్పటికీ, ఆగమముల ద్వారానే తాను ఎవరినని తెలియబడుతున్నది. ఆగమముల ప్రకారముగా 'తానే బ్రహ్మ'. ఇప్పుడు ఈ అధ్యాయములో జీవుని జాగ్రత్తు-స్వప్నము-సుషుప్తి అనే అవస్థాత్రయముయొక్క చర్చచేసి, ప్రబలమైన తర్కముతో, 'నీవు స్వయంజ్యోతివి నిరతిశయానందాద్వైత స్వరూపుడవు.' (బృ||భా|| 4-3-1, సంబంధ భాష్యము) అని ఆగమములు చెప్పిన దానిని దృఢపరుస్తున్నాము.

13-1) జాగ్రత్తు

జీవుడు జాగ్రత్తు-స్వప్నము-సుషుప్తి అనే అవస్థాత్రయమును అనుభవిస్తూ వుంటాడు. గర్భస్థ శిశువు రోజులో 12 గంటలు సుషుప్తిలో, 9గంటలు స్వప్నములో, 3 గంటలు జాగ్రత్తులో గడుపుతూ ఉంటుంది. వయస్సు పెరుగుతున్నకొద్దీ నిద్ర తక్కువ అవుతూ వస్తుంది. జాగ్రదవస్థ విశేషమేమనగా- సూక్ష్మశరీరము యొక్క 19 తత్త్వములు స్థూల శరీరమును జాగ్రత్తము చేస్తూ వుంటాయి. (అధ్యాయ 11-7లో పట్టిక చూడండి). ఈ విధముగా జీవుడు 19 తత్త్వములతో అనుభవమును పొందుతూ వుండడము వల్ల వీనిని 'ఏకోనవింశతి ముఖుడు' అనగా 19 ముఖములు కలవాడని అంటారు. జ్ఞానేంద్రియముల ద్వారా బాహ్యవిషయముల ప్రజ్ఞను పొందడమువల్ల అతడు 'బహిష్ప్రజ్ఞ' కలవాడు. ప్రాప్తించిన ప్రజ్ఞవల్ల, స్థూలభోగములను అనుభవిస్తున్నాడు. కనుక 'స్థూలభుక్' అనబడుతున్నాడు. ఇక్కడ అతని స్థానము జాగ్రత్తు. కనుక అతడు 'జాగరిత స్థానుడు' - "జాగరిత స్థానో బహిష్ప్రజ్ఞః సప్తాంగః ఏకోన వింశతి ముఖః స్థూలభుక్ వైశ్వానరః ప్రథమః పాదః" (మాం||3). జాగ్రత్తులో కళ్ళు తెరిచే వుంటాయి. నిద్రలో మూసుకుపోతాయి. అందువల్ల వీనిని 'నేత్రస్థానము' అని కూడా అంటారు. జాగ్రత్కాలములోని విషయములు - క్రియలు, అంతఃకరణములో వాసనారూపముతో నిలచి వుంటాయి. ఈ వాసనలే ఇతర క్రియలకు ప్రేరకములు. ఈ ప్రకారము అన్ని లౌకిక వైదిక కర్మలకు వాటి సుఖ-దుఃఖములు మొదలైన ఫలభోగములకు, ధర్మాధర్మములకు, బంధ-మోక్షములకు, జాగ్రత్తే ఆశ్రయము.

13-2) జ్యోతి

ఏ కార్యమైనా ప్రకాశము లేకుండా జరగదు. అయితే జాగ్రత్తులో జరిగే వ్యవహారము ఏ ప్రకాశముతో జరుగుతున్నది? ప్రాతఃకాలములో సూర్యుని ప్రకాశముతో, అతడు లేనప్పుడు రాత్రిలో చంద్ర-నక్షత్రముల ప్రకాశముతో, జరుగుతున్నది. అవి కూడా లేనప్పుడు అగ్నితో జరుగుతున్నది. అగ్నికూడా లేకపోతే ఎలా జరుగుతుంది? ఏ ప్రకాశముతో వ్యవహారము జరుగుతుంది? అంటే శబ్ద, స్పర్శ, రస, గంధములతో జరుగుతుంది సమాధానము. ఉదా: కుక్క అరుపుతో, శంఖనాదముతో, చీకటిలో కూడా మనము గ్రామమును గుర్తించి వెళ్ళగలము. స్పర్శతో అగ్గిపెట్టెను గుర్తించగలము. ఈ విధముగా, చెవులతో శబ్దము వినడము వల్ల, వస్తువును స్పర్శించడమువల్ల, రుచి-వాసన వీటివల్ల అంధకారములో కూడా వ్యవహారము

జరుగుతున్నది. దీనివల్ల, శ్రుతి అన్ని ప్రకాశములను 'జ్యోతి' అన్నది. “యద్యత్ కస్యచిదవభాసకం తత్తత్ జ్యోతిః శబ్దేన అభిధీయతే” (సూ॥భా॥1-1-24)- అనగా జీవునికి దేనివల్ల ఏదైనా ప్రజ్ఞ కలుగుతున్నదో దానిని జ్యోతి అన్నారు. (బృ॥భా॥ 4-3-2,5).

అయితే, శబ్దాదులను జ్యోతి అని ఎలా అంటారు? వానివల్ల రూపజ్ఞానము కలుగదు కదా? దీనికి సమాధానము: దేనిచేత వస్తువు నిరూపింపబడుతోందో అదే రూపము- “రూప్యతే అనేన ఇతి రూపమ్” అందువల్ల, శబ్ద, స్పర్శ, రస, గంధములు కూడా రూపమే. ఈ కారణముగా రూపము జ్యోతి అయితే, శబ్ద, స్పర్శ, రస, గంధములు కూడా జ్యోతియే. సరే, శబ్దముతో రూప నిరూపణ జరగదు. ఈ ప్రకారము రూప నిరూపణము చేసే ప్రకాశముతో రసగంధముల నిరూపణ కూడా జరగదు. అనగా, ప్రతియొక్క వస్తువు, తనదైన ఒక జ్యోతిః ప్రకాశముచేతనే ప్రకాశింపబడుతున్నది. శబ్దజ్యోతి దాని ధ్వని గుణమును, స్పర్శ జ్యోతి దాని కఠినత్వము - మృదుత్వమును, రూపజ్యోతి దాని ఆకారమును, రసజ్యోతి దాని రుచి గుణమును, గంధజ్యోతి దాని గంధమును చెప్తున్నాయి. అప్పుడు, వస్తువు 'ఇలా ఉన్నది' అన్నదానిలో 'ఇలా' అనే పదము శబ్దాదులను తెలియచెప్పే, 'ఉన్నది' అన్నపదము దానిలోని జ్యోతిని చెప్తున్నది. ఇందువల్ల, శబ్దాదులన్నీ ఒక జ్యోతి ర్విశేషములే వీటిని జ్యోతి అనడము సమంజసమే!

13-3) స్వప్నము అనగా ఏమిటి?

జాగ్రత్తులో ఇంద్రియములు తమ స్థానములలో ఉండి, వ్యవహారము చేస్తున్నాయి. మెల్ల మెల్లగా దీనివల్ల జీవునికి అలసట వస్తుంది. (ఛా॥6-8-1). అప్పుడు జీవుడు జాగ్రత్తు యొక్క నేత్రస్థానమును విడచి హృదయ స్థానమును చేరుతాడు. అనగా, చక్షురాది ఇంద్రియములు స్థూల శరీరములోని తమ స్థానములను విడిచి మనస్సులోనికి వెళ్ళి కలిసిపోతాయి. అప్పుడు జీవునికి దర్శనాది బాహ్యవ్యవహారము ఆగిపోతుంది. కాని, మనస్సు తన పనిని మానదు (ప్ర॥4-2). ఇంద్రియముల వ్యాపారము ఆగిపోయినప్పుడు, కేవలము మనస్సు తన పనిని చేస్తూ ఉండి, విషయానుభవమును చేయడమే స్వప్నావస్థ- “ఇంద్రియాణాం ఉపరమే మనో-నుపరతం యది సేవతే విషయానేవ తద్విద్యాత్ స్వప్నదర్శనం॥” (మోక్షధర్మము - 275-24). కాని, ప్రాణము తన స్థానమును విడవకుండా స్థూల శరీరమును రక్షిస్తూ వుంటుంది. (ప్ర॥4-3-4). ఇందువల్ల నిద్రిస్తున్న శరీరము శవమువలె అమంగళకరముగా కనపడదు. మంగళకరముగానే వుంటుంది.

తన వాసనానుసారము మనస్సు, స్వప్నములో జీవునికి లోపల నుండే ప్రజ్ఞ (జ్ఞానము)ను కలిగిస్తూ వుంటుంది. అందువల్ల అతడు 'స్వప్న స్థానుడు' - 'అంతః ప్రజ్ఞుడు'. ఈ ప్రజ్ఞలు బాహ్య విషయరహితమైన మనస్సు యొక్క చలనమాత్రమే. ఇక్కడ కూడా జాగ్రత్తువలెనే 19 ద్వారములు ఉన్నవి. ఈ స్వప్నద్రష్ట కూడా 'ఏకోనవింశతి ముఖములు' కలవాడే. కాని, మనస్సు తప్ప మిగిలిన స్వప్నకాలీన సమస్త వస్తువులు వాసనామయములే. శరీరము ఇక్కడ పడుకుని ఉండి కూడా స్వప్నకాలములో ఎక్కడికైనా వెళ్ళగలదు. జాగ్రత్ శరీరము యొక్క జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములు నిష్క్రియములైనప్పటికీ, స్వప్నశరీరములో సక్రియముగానే ఉంటాయి. ఇక్కడ శ్వాసోచ్ఛ్వాసములు క్రమబద్ధమైనప్పటికీ, అక్కడ కుంభకములో ఉండగలవు. గోపికలు అర్ధరాత్రిలో, తమ భర్తల దగ్గరే నిద్రపోతున్నప్పటికీ, కృష్ణుని వేణుగానమును విని-బట్టలు ఉతకడము, భోజనము చేయడము, పతి-పుత్రులకు భోజనము వడ్డన చేయడము, మొదలైన అన్ని వ్యవహారములు విడచి, కృష్ణుని వద్దకు అడవికి పరుగెత్తగలిగారు. స్వప్నములో ప్రాప్తించిన భోగములు

స్థూలభోగములు కావు. ఇవి స్థూలభోగముల కంటె-ప్ర=ప్రకర్ష, ఎక్కువగా, వివిక్త=పుథక్, వేఱయిన వాని మాత్రలు (అంశములు). ఇందువలన ఇతడు స్వప్నములో 'ప్రవివిక్తభుక్' - "స్వప్నస్థానో అంతఃప్రజ్ఞః సప్తాజ్ఞః ఏకోనవింశతిముఖః ప్రవివిక్తభుక్ తైజసో ద్వితీయః పాదః" (మాం॥4). దీనిని ఇంకొక దృష్టితో శ్రుతి 'ప్రవివిక్తాహారతర' అని చెప్తున్నది. (బృ॥4-2-3). దీని అర్థము ఇలా వున్నది - జాగ్రత్తులోని స్థూల శరీరికి అన్నములోని మధ్యమాంశము ఆహారము. కాని, స్వప్నములోని శరీరమైన మనస్సుకు అన్నము యొక్క అతిసూక్ష్మమైన అంశము ఆహారము. (అధ్యా॥ 11-4-2 చూడండి). ఈ ఆహారము అన్నములోని మధ్యమాంశము కన్న ప్రవివిక్తతరము - చక్కగా వేఱు చేయబడినది. అందువల్ల ఇతడు 'ప్రవివిక్తాహారతుడు'.

13-4) స్వప్న జగత్తు

జాగ్రత్తులోని అన్ని వ్యవహారములు స్వప్నములోనూ జరుగుతూ వుంటాయి. అక్కడ ఇంకొక జగత్తు వున్నది. గుర్రములు, రథములు, మార్గములు - అన్నీ ఉన్నాయి. కాని, ఇవన్నీ స్వప్నము వచ్చేవానికి మాత్రమే కనపడతాయి. ఇతరులకు కనపడవు. 'అయితే, ఈ స్వప్నము ప్రాతిభాసిక సత్యమా?' (అధ్యా॥ 9-9) కాదు. ప్రాతిభాసిక సత్యములో ఈశ్వరుడు సృష్టించిన జగత్తుకు సంబంధము వున్నది. ఇక్కడ అది ఏ మాత్రమూ లేదు. స్వప్న సృష్టి మాయ - అబద్ధము. దానిలో పరమార్థ వాసన కొంచెము కూడా లేదు - "మాయైవ సన్ధ్యే సృష్టిః న పరమార్థస్య గంధోఽప్యస్తి" (సూ॥భా॥3-2-3). "పారమార్థికస్తు నాయం సన్ధ్యాశ్రయః సర్గో వియదాది సర్గవత్" (సూ॥భా॥ 2-3-4). అనగా, ఎవరు నిద్ర పోతున్నారో, వారి అంతఃకరణ వృత్తిజన్య వాసనలే స్వప్నజగత్తుకు మాత్రలు (ఉపాదానము). స్వప్న సృష్టిలో, ఈశ్వరుని పంచభూత సంబంధమైనది భోజ్యముగా లేదు. దేనితోనూ నియంత్రించబడని మనస్సు స్వతంత్రముగా ఉండడము వల్ల స్వప్నములో చేసిన పుణ్య-పాపములతో జీవునికి ఏమీ సంబంధము లేదు. దీనిని 'రాసపఞ్చకము' ఆఖరున భాగవతము ఇలా చెప్పినది - "తేజీయసాం న దోషః" - తేజీయునికి ఈ దోషములు లేవు. 'తేజీయ' = తేజస్వితరము. బహిష్ప్రజ్ఞ తేజస్వి అయితే అంతఃప్రజ్ఞ తేజస్వితరుడు, అనగా 'తేజీయాన్' అని. అక్కడ పుణ్య-పాపములను కేవలము చూస్తూ వుంటాడు. చేయడు. "దృష్టైవ పుణ్యం చ పాపం చ" (బృ॥భా॥4-3-15). ఇంతేకాదు. అక్కడ భోగించే సుఖ దుఃఖములు కేవలము వాసనామయములు. ఎందుకంటే అక్కడ ఇంద్రియములు నిష్క్రియములు. తన శరీరములోనే ఉండి జీవుడు స్వప్నలోకములో పుణ్య పాపములను చూస్తాడు. (బృ॥భా॥ 2-1-18). అందువల్ల, శ్రుతి, స్వప్నలోకమును జీవసృష్టి అంటుంది. అక్కడ రథములు లేవు. రథవాహకులు లేరు, మార్గములు లేవు. కాని, రథములను, వాహకులను, మార్గములను సృష్టిస్తున్నాడు - "న తత్రరథాః న రథయోగాః న పంథానో భవంతి అథ రథాన్ రథయోగాన్ పథః సృజతే" (బృ॥4-3-10).

స్థూలశరీర వ్యాపారము జాగ్రత్లో వుంటుంది - స్వప్నములో ఉండదు. కాని, మనోవ్యాపార దృష్టితో మాత్రము జాగ్రత్, స్వప్నములకు అంతరము ఏమీలేదు. జాగ్రత్తులో ఈశ్వర రచితమైన జగత్తు, మనోవ్యాపారమును నియమిస్తూ వుంటుంది. ఏదో ఆలోచిస్తూ-దారిలో నడుస్తున్నప్పటికి తనను తాను మరచి నడవడు. ఎదుట వస్తున్న వాహనములు వాని మనస్సును దారివైపు లాగుతూ వుంటాయి. కాని స్వప్న కాలములో బాహ్యేంద్రియముల వ్యాపారము ఉండదు. బాహ్య జగత్తుయొక్క వ్యాపారము ఆగిపోవడము వల్ల, నియమించడము వుండదు. మనస్సు తన ఇష్టము వచ్చినట్లు కార్యములు చేస్తూవుంటుంది. అందువల్ల, స్వప్నములో కార్త్యము ఉండదు. అంటే, దేశ కాలముల సంబంధము, కార్య-కారణసంబంధము అనే

పూర్ణత్వము ఉండదు. ఇప్పుడు మనుష్యుడుగా ఉన్నవాడు ఒక్కసారిగా వృక్షముగా మారవచ్చు; వృక్షము మరుక్షణములో జంతువుగా మారవచ్చు. స్వప్నము జాగ్రత్తయొక్క స్మృతిమాత్రమే అయినప్పటికీ, జాగ్రత్తలో చూసిన వస్తువునే చూడాలని నియమము ఏమీ లేదు. జాగ్రత్తలో చూసిన వస్తువు యొక్క స్మృతిని గత జన్మ వాసనలతో కలుపుకుని తన స్వప్నములో చూస్తూ వుంటాడు. పక్షియొక్క స్మృతిని, మనుష్యుడను అనే స్మృతితో కలిపి, స్వయముగా ఎగురుతున్నట్లు కలలో చూస్తాడు. గోపికల స్వప్నరూప గానములో, ఏడు సంవత్సరముల బాలుడైన కృష్ణుడు తాంబూలము వేసుకుంటాడు. తన వయస్సుకు మించిన చర్యలు చేస్తాడు. అర్ధరాత్రిలో కూడా కమలములు వికసిస్తాయి. కాని, కల్పనకు మించి దానిని దేనినీ కూడా స్వప్నములో చూడలేము. స్వప్న లోకము అబద్ధము. జాగ్రత్తలోని జగత్తు సత్యము. (అధ్యాయ 9-4 చూడండి).

13-5) స్వప్నము ఇహ-పరముల సంధి

స్వప్నములు ఎక్కువభాగము జాగ్రత్ స్మృతులుగా వుంటాయి. అయితే జీవుడు జాగ్రత్ స్మృతి నుంచి ఇంకా ఎక్కువగా చూస్తూ వుంటాడు. ఈ జన్మలో ప్రాప్తించిన విద్య-కర్మ-పూర్వప్రజ్ఞల ఆధారముతో, చనిపోయిన తరువాత వెళ్ళే స్థానములైన పరలోకములను కూడా చూస్తూ వుంటాడు. పరలోకములోని సుఖదుఃఖములను ప్రత్యక్షముగా అనుభవించడము కుదరదు, కేవలము వాటి దర్శనము మాత్రము అవుతుంది. (బృ|| 4-3-9). ఇంతేకాదు. తన ఈ జన్మలోనే ముందు రాబోయే జన్మల ఘటనల సూచనలు కూడా స్వప్నములో తెలుస్తాయి. స్త్రీని గురించిన చింతే లేని వ్యక్తి, తన కర్మయొక్క సిద్ధికి సూచకముగా స్వప్నములో స్త్రీని దర్శించవచ్చు. (ఛాం|| 4-2-7,8). స్వప్నములో నల్లని దంతముల కలిగిన నల్లని పురుషుని చూసినట్లయితే ఆ స్వప్నము చూసిన పురుషునికి మృత్యు సూచకము. (ఐతరేయ ఆరణ్యకము - 3-2-4). ఇక్కడ కనపడిన స్త్రీ, నల్లని వ్యక్తి, యిద్దరూ కూడా వాసనారూప శరీరములే. కాని, వారివల్ల సూచించబడిన కర్మసిద్ధి - మృత్యువు మాత్రము సత్యములే. అసత్యములు కావు.

13-6) స్వప్న ప్రపంచకర్త ఎవరు?

ఇప్పుడు స్వప్నకర్త ఎవరు అని చర్చించబడుతున్నది. దీని విషయములో వేఱు వేఱు శ్రుతులలో వేఱువేఱు విధముల వర్ణనలు కనపడుతున్నాయి. “అథ రథాన్, రథయోగాన్ పథః సృజతే” (బృ|| 4-3-10). -(ఇవి లేకపోయినా) రథములను, రథయోగములను, మార్గములను సృష్టి చేస్తున్నాడు. అని చెప్పి బృహదారణ్యక శ్రుతి జీవుడిని స్వప్నకర్త అన్నది. “య ఏషు సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మమాణః, తదేవ శుక్రం తద్భ్రహ్మ తదేవామృతముచ్యతే” (కఠ|| 2-2-8) - నిద్రపోయేటప్పుడు వేఱు వేఱు కామములను నిర్మాణము చేసి ఏ పురుషుడు జాగృతుడై వుంటాడో, అతడే శుభ్ర బ్రహ్మ, అమృతుడు”. ఇలా కఠశ్రుతి పరమాత్ముడినే స్వప్నకర్త అంటున్నది. స్వప్నములో అన్ని ఇంద్రియములు పరమదేవుడైన మనసులో లీనమై వుంటాయి”. (ప్ర|| 4-2). “స్వప్నములో ఈ దేవుడు యిటువంటి మహిమ యొక్క అనుభవమును పొందుతూ వుంటాడు” - “అత్రైష దేవః స్వప్నే మహిమానం అనుభవతి” (ప్ర|| 4-5). ఇలా చెప్పి ప్రశ్నోపనిషత్తు మనస్సుకు విషయ-విషయి రూపములో స్వప్నకర్తృత్వ పదమును యిచ్చింది. ఇందువల్ల, “స్వప్నకర్త” ఎవరు అన్నది నిశ్చయము చేయవలసే వుంది. రాబోయే అనుచ్ఛేదములో ఆ చర్చ చేయబడుతుంది.

అగమ ప్రమాణమున విషయమును చర్చించినప్పుడు (అధ్యాయ 4-6-4) వేదములలో ఎక్కడా విరోధము లేదు, అని ప్రతిజ్ఞచేయబడింది. ఈ లక్షణమును గ్రహించి వైదికులు వేదమును నిరంకుశ స్వతంత్ర ప్రమాణమని ఆమోదించారు. పైన చెప్పిన శ్రుతులలో కర్తను భిన్న భిన్నముగా చెప్పడమువల్ల ఆ శ్రుతుల సమన్వయమును భాష్యకారులు ఎలా చేశారో చూద్దాము.

జీవుడినే కర్తగా ఆమోదించవలసి వస్తుంది. ఎందుకంటే, “సృజతే”, సృష్టి చేస్తాడు, అని శ్రుతి చెప్తున్నది. జగత్తులో జీవకృతమైన కర్మజన్య వాసనలే నిద్రలో స్వప్న రూపముగా మనకు ఎదురు వస్తున్నాయి. అందువల్ల ఇలాగే చెప్పాలి. “కాని అప్పుడప్పుడు వానికి కోరని స్వప్నములు కూడా వస్తూ వుంటాయి. స్వప్నముల మీద అతనికి నియంత్రణ ఏమీ లేదు. అటువంటి స్వప్నములకు జీవుడు స్వప్నకర్త ఎలా అవగలడు?” అవును. నియంత్రణ లేదు. ఎందుకంటే, వాని వాసనలను అనుసరించి, స్వప్నములను చూపించేవాడు ఈశ్వరుడే. ‘అప్పుడు ఈశ్వరుడే స్వప్నకర్త ఎందుకు కారాడు?’ ఇలా చెప్పడము సరిగాలేదు. ఒకవేళ, ఎవరైనా ఎక్కువగా తిని కడుపు నొప్పితో బాధపడుతూ వుంటే-దానికి కారణము వాని శరీరములో వున్న వైశ్వానరుడు, అని చెప్పగలమా? చెప్పలేము. కడుపునొప్పిని అతడు ఎప్పుడూ కోరడు. దాని మీద అతనికి నియంత్రణ కూడా లేదు, అయినా, అతడే కర్త. అధికముగా తిన్న తరువాత, కడుపునొప్పి మీద అతనికి నియంత్రణ లేదు; కాని, సంయమముతో వుంటే, కడుపు నొప్పిరానే రాదు. ఈ విధముగా, జీవుడు సత్కర్మ చేస్తూ వుంటే, అతనికి దుఃఖదాయకమైన స్వప్నములు రానే రావు. ‘అయితే, శ్రుతి, మనస్సుకు కర్తృత్వమును బాధ్యత ఎందుకు యిచ్చింది?’ అంటే, మనస్సు అనే ఉపాధితోనే జీవునికి స్వప్నము వస్తున్నది. నిరుపాధిక రూపములో అతడు అకర్త. రోకలితో దంచేవాడు వేణు వున్నా, రోకలి బాగా దంచుతున్నది అంటాము. అలాగే, ఉపాధియైన మనస్సునే స్వప్నకర్త అంటాము. ఇది వేదముల ప్రవచన శైలి, వక్త ఎలాగైతే సందర్భమును అనుసరించి మాటలను ఉపయోగిస్తాడో అలాగే వేదము కూడా సందర్భానుసారముగా చెప్తుంది. ఇది తెలియని మూర్ఖులు దానిలో విరోధమును చూస్తారు.

13-7) స్వప్నజ్యోతి దేహానిదా?

ఈ అధ్యాయమున, రెండవ అనుచ్ఛేదములో, జాగ్రద్వ్యవహారములో ఉపయోగపడే జ్యోతిని గురించి చర్చ జరిగింది. అప్పుడు ప్రకాశము ఆదిత్యునిది, లేక ఇంద్రియములది. కాని, స్వప్నములో వీటికి వేటికి స్థానము లేదు. అక్కడ సూర్యుని ప్రకాశము లేదు; చంద్రుడు సక్షత్రములు విద్యుత్ వీటి వేటియొక్క ప్రకాశము కూడా లేదు; ఇంక అగ్ని ఎలా వస్తుంది? -“న తత్ర సూర్యోభాతి, న చంద్ర తారకం నేమా విద్యుతో భాంతి కుతోయమగ్నిః?” (కఠ॥ 2-2-16). అయినప్పటికీ జాగ్రత్కాలములో వలెనే, స్వప్నములో కూడా జీవునికి అన్ని ప్రజ్ఞలు ఉన్నాయి. అయితే, స్వప్నములోన జ్యోతి ఎటువంటిది? స్వప్న పదార్థములను ప్రకాశింపజేసేది ఎవరు? చిత్రపటములలో సూర్యాదులను చూడడానికి కారణమైన వెలుగు బయటనుంచి కాక, చిత్రమందిరము లోపలనే వుంటుంది. అలాగే, స్వప్నములోని ప్రకాశము కూడా దేహము బయటనుండి కాక, లోపలే వుంటుంది. ఇప్పుడు ఇంకొక ప్రశ్న-ఈ ప్రకాశము దేహమునకు సంబంధించినదా? వేతైనదా? కళ్ళలోని స్నాయువులకు (సూక్ష్మనాడులకు) వత్తిడి కలిగిస్తే, లోపలి ప్రకాశము కనపడుతుంది. ఇది అందరి అనుభవము. ఈ విధముగా స్వప్న ప్రకాశము కూడా దేహములోనిదే అని నాస్తికుల వాదము.

13-8) స్వప్న ప్రకాశము దేహానిది కాదు

నాస్తికుల వాదము తప్పు. అంధుడు కాకముందు చూచిన ఏ దృశ్యమునైనా, అంధత్వము వచ్చిన తరువాత కూడా కలలో చూడగలడు. అప్పుడు అతని కళ్ళకాక, ఇంకెవరో చూశారు అని చెప్పవలసి వస్తుంది. ఇలా, మొదట కళ్ళతో చూచినదానిని ఇప్పుడు కళ్ళులేకుండా చూస్తున్నాడు. ఈ ప్రకారము, ఈ జ్యోతి కళ్ళకు సంబంధించి లేదు. కళ్ళకు సంబంధించి లేదు. కనుక దేహమునకు సంబంధించి లేదు.

నాస్తికుడు: ఇంద్రియములతో చూసిన విషయము మనస్సులో వాసనారూపముగా ఉండిపోయినది. స్వప్నములో ఈ వాసన విషయరూపముగా వచ్చినది. అప్పుడు ఇంద్రియములు లేవు. కనుక మనస్సే విషయము - విషయి అనే రెండు పాత్రలు ధరించి, చూచే విషయిగా అయ్యి వ్యవహారము చేస్తున్నది. అప్పుడు, స్వప్నజ్యోతి దేహసంబంధమయినది అని చెప్పవలసివస్తుంది.

వేదాని: నీవు చెప్పినట్లు - ద్రష్ట, కళ్ళకంటే వేరుగానే ఉన్నాడు. కాని, నువ్వు మనస్సును ద్రష్ట అంటున్నావు. అది సరికాదు. ఎందుకంటే, మనస్సు కూడా దృశ్యమే; ద్రష్ట కాజాలదు. మనస్సు ద్రష్ట అయితే, దృశ్యమును తెలుసుకొనేందుకు ఇంకొక కరణము కావలసి వస్తుంది. (సూ||భా|| 2-3-38). ఇంతేకాదు, మనస్సు సుషుప్తిలో వుండదు. ఇది అందరికీ తెలిసిన విషయము. కాని, మనస్సు తనని తాను, 'నేను లేను' అని చెప్పలేదు కదా? మనస్సు యొక్క అనుపస్థితిని ఎవరో ఒకరు గ్రహించాలి. అతడే ద్రష్ట. మనస్సు యొక్క ఉపస్థితి - అనుపస్థితి ఎవరి అనుభవగోచరమో, అతడు నిజమైన ద్రష్ట. మనస్సు అతనికి దృశ్యమవడం వల్ల అది జడము. ఇందువల్ల స్వప్న జ్యోతి మనస్సుది కాదు. (బృ||భా|| 4-3-6).

13-9) స్వప్నజ్యోతి ఆత్మది

ఇది ఆత్మదే. ఏదైతే, ఏమీ లేని సుషుప్తిలో ఏమీ లేదని తెలుసుకుంటోందో అదే ఆత్మ. అనగా, అది తనయొక్క జ్యోతి వలననే ప్రదీప్తమవుతున్నది. ఇంకొక దానివల్ల కాదు. ఇదే ఆత్మయొక్క స్వయంజ్యోతిష్టుము. ఇది ఆత్మ స్వరూపమే. అయితే, స్వయం జ్యోతిష్టు వ్యవహారము జాగ్రత్స్వప్నములలో బుద్ధ్యాది ఉపాధుల సంబంధముతోనే కలుగుతుంది. (అధ్యా|| 9-12) ఈ జ్యోతివల్ల బుద్ధి దీప్తమయి, ఆలోచనలను నిశ్చయము చేస్తున్నది. దీనికంటే భిన్నమయిన మనస్సు దీనితో విషయములు గ్రహిస్తున్నది. దానికంటే వేఱయిన ఇంద్రియములు ఆ జ్యోతి వలననే, స్వయముగా చేతనములని అనిపించే విధముగా ప్రకాశింప జేయబడుతున్నాయి. దానికంటే ముందు ఆదిత్యాది జ్యోతులు అన్నీ కూడా ఈ ప్రకాశము చేతనే ప్రకాశింపజేయ బడుతున్నాయి. (బృ||భా|| 4-3-7). "తమేవ భాంతమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి" (కఠ|| 2-2-15)- దాని ప్రకాశముననుసరించే అన్నీ మెరుస్తున్నాయి. దాని ప్రకాశములోనే అన్నీ కనబడుతున్నాయి. దాని విషయము ఈ విధంగా నిర్ణయించబడినది. మనలోని మనస్సు ఏ విషయములోనైనా మగ్నమయితే, ఆదిత్యుడు కూడా కనపడడు. ఆదిత్యుని ప్రకాశము కూడా మనస్సులోని ప్రకాశముచేతనే కనపడుతుంది. మనస్సు ఆత్మప్రకాశముచేత కనపడుతున్నది. అందువల్ల అన్ని ప్రకాశములకు మూలము ఆత్మ ప్రకాశము. దీనికి దృష్టాంతము: చంద్రుని ప్రకాశముచేత మనము చూస్తున్నాము అంటే దాని అర్థము మనము సూర్యప్రకాశముచేత చూస్తున్నాము అనే. ఎందుకనగా, సూర్యుని ప్రకాశముచేతనే చంద్రుడు ప్రకాశిస్తున్నాడు.

13-10) ఇంద్రియములతో విశేషజ్ఞానము:

ఆత్మ ప్రకాశము లేని సమయమే వుండదు. అంటే, అది అంధకారములో కూడా ఉంటుంది. అలా అయితే, అంధకారములో పనులు ఎందుకు చేయరు?

అంధకారములో శబ్ద, స్పర్శ, రస, గంధముల సహాయముతో పనులు చేస్తున్నారు.

అలాకాదు. అంధకారములో ఆత్మజ్యోతితో ఘటము యొక్క రూపమును ఎందుకు చూడలేము?

ఆత్మజ్యోతితోనే అంధకారములో ఘటము యొక్క శబ్ద, స్పర్శములను తెలుసుకోగలుగుతున్నాము. కాని, ఘటరూపమును గుర్తించుటకు, ఆదిత్యాదులు నేత్రములు - వీని అవసరము ఉంటుంది. ఆత్మ నిత్య చైతన్య (జ్ఞాన) స్వరూపము అవడము వలన ప్రాణాది ఇంద్రియములు వ్యర్థములేనా? కాదు. గంధాది విషయములను విభాగించడానికి వాని అవసరము తప్పదు - “నిత్య స్వరూప చైతన్యత్వే ప్రాణాద్యానర్థకృమ్ ఇతి చేత్, స, గంధాది విషయవిశేష పరిచ్ఛేదనార్థత్వాత్” (సూ॥ 2-3-18, ఛా॥ 8-12, 3-4). అయినా కూడా ఆ ప్రకాశముతోనే రూపమును గుర్తిస్తాము అని చెప్పడానికి వీలు లేదు. ఎందుకంటే మనస్సు పనిచేయనప్పుడు ఆదిత్యుని ప్రకాశములో కూడా ఘటము కనపడదు. దీనివల్ల, బాహ్య జడజ్యోతి సహాయముతో ఘటరూపము కనపడినప్పటికీ దానితో మాత్రమే అది కనపడినది అని చెప్పడానికి వీలులేదు.

వీని అన్నింటి సారాంశము ఇది - ఈ అధ్యాయమున రెండవ అనుచ్ఛేదములో చూపించినట్లు ‘వస్తువు ఇలా ఉన్నది’ అనే విశేషజ్ఞానములోని ‘ఇలా’ అనే విశేషణమునకు ఆదిత్యాదుల, ఇంద్రియముల విశిష్టజ్యోతి కావాలి. కాని, ‘ఉన్నది’ అనే ‘సత్తా’ అనునామము గల ఫలానా వస్తువు యొక్క నిర్విశేషమైన గుర్తింపు ఆత్మజ్యోతివలననే కలుగుతున్నది.

ఈ విధముగా చెప్పినప్పటికీ, ‘ఆత్మజ్యోతి వేఱుగా ఉన్నది. దానికంటే వేఱుగా జ్యోతులు కూడా ఉన్నాయి’ అని అనుకోవడానికి వీలులేదు. ఉపాధులచేత సవిశేషముగా కనపడే అన్యజ్యోతులు కూడా ఆత్మజ్యోతి మాత్రమే! దానికంటే వేఱు కాదు. దీని విషయములో ఇలా యుగళవాక్యమును చెప్పవచ్చు.

13-10 క)

బాహ్యజ్యోతులు ఆత్మజ్యోతి కంటే వేఱు కాదు (పూర్వార్థము)
కాని
ఆత్మజ్యోతి బాహ్యజ్యోతులకంటే వేఱు (ఉత్తరార్థము).

ఈ యుగళ వాక్యములను (అధ్యాయ 9-11 క)తో సరిపోల్చి చూడండి. బాహ్యజ్యోతి జగత్తు, ఆత్మజ్యోతి బ్రహ్మ. అందువల్ల ఈ యుగళ వాక్యములు ఆ యుగళ వాక్యముల రూపాంతరములు.

13-11) ఆత్మ అపరిచితము కాదు.

మన లోపలి బుద్ధియైనా, దానికంటే కొంత బాహ్యమైన మనస్సు అయినా, దానికంటే బాహ్యములయిన ఇంద్రియములైనా, వీటి అన్నిటికన్నా బాహ్యమై ఇతరులు చూస్తున్న స్థూలశరీరమైనా, ఇవన్నీ ఆత్మజ్యోతితో ప్రకాశించి చైతన్యమును పొందుతూ ఉన్నాయి. ఆత్మజ్యోతి నిర్విశేషమయినది. మిగిలినవన్నీ సవిశేషములు. అది ఎలా అని దృష్టాంతములతో తెలుపుతాము: నిరాకారమైన మట్టిలో కుండ ఆకారము అవ్వకరూపంలో ఉండనే ఉన్నది. అయితే ఎందుకు కనబడదు. అంటే, దీనికంటే వేఱైన మట్టి దీనిని దాచిపెట్టి ఉంచుతున్నది.

అందుచేతనే మట్టి నిరాకారమైనది. ఈ వేదైన మట్టినే తొలగించినప్పుడు అవ్యక్తముగా ఉన్న ఘటము వ్యక్తమవుతున్నది. ఇలాగే, నిర్వర్ణ ప్రకాశములో అన్ని వర్ణములు ఉన్నప్పటికీ ప్రతియొక్క వర్ణమును వేరే వర్ణముల ప్రకాశములు దాచిపెడుతున్నవి. అందువల్ల అది నిర్వర్ణము. అది రంగు-రంగుల వస్తువుల మీద పడినప్పుడు, ఆ వస్తువులు తమ రంగులను తప్ప, నిర్వర్ణమైన ప్రకాశములోని వేరే అన్ని రంగులను మ్రింగి వేస్తున్నవి. కేవలము తమ రంగు కలిగిన ప్రకాశమును బయటకు విడిచిపెడుతున్నవి. అందువల్ల ఆ వస్తువు ఆ రంగుతోనే కనపడుతుంది. ఉదాహరణకు: చెట్ల ఆకులు సూర్యప్రకాశములోని అన్ని రంగులను మ్రింగివేసి కేవలము పచ్చరంగునే బయట కన్పింప చేస్తున్నవి. అందువల్ల, ఆకుపచ్చరంగుతోనే కనిపిస్తున్నవి. అనగా, ఆకుపచ్చ నిర్వర్ణప్రకాశము యొక్క వికారము. ఈ విచారణ భౌతికశాస్త్ర అధ్యయనము తెలుస్తున్నది. ఈ విధముగా బుద్ధి మొదలైన కరణములు, ఆత్మజ్యోతిలో ఉన్న తమకు సంబంధించిన ప్రకాశముతో మాత్రమే చైతన్యవంతములు అవడమువల్ల, అవి ఆత్మజ్యోతికంటే వేరుగా, విశేషముగా కనపడుతాయి. సవిశేషముగా కనపడినప్పటికీ, ఏదో విధంగా అక్కడ స్వయముగ తానే వున్నాడని ప్రతీవానికి సులభముగా తెలుస్తున్నది. ఇందువల్ల ఆత్మ -“అబాలగోపవిదిత” - (లలితా సహస్రనామము). పిల్లలు, ఆవులను మేపుకునే గొల్లవాళ్ళు, అందరికీ పరిచితమైనది. ఒకసారి బుద్ధితో, ఇంకొకసారి ఇంద్రియములతో, ఒకసారి స్థూలదేహముతో అధ్యాస ఉన్నప్పటికీ - దేహములో అనేకులు లేరు, కేవలము తాను ఒక్కడే ఉన్నాడు - అని అందరికీ తెలుసు. అయినా కూడా, వస్తువులలో ప్రతిఫలించిన సవిశేష వర్ణమును సులువుగా గుర్తిస్తున్నా, నిర్విశేష శుద్ధ ప్రకాశమును గుర్తించుట కష్టము. “అవభాస్యా బుద్ధిః అవభాసకం తదాత్మజ్యోతిః; అవభాస్యా వభాసకయోః వివేకతో -నుపలభిః ప్రసిద్ధా” (బృ|| 4-3-7)- ఆత్మచేతనముతో చేతనాయుక్తముగా కనబడుతున్న బుద్ధ్యాది ఉపాధులను స్వయముగా గుర్తిస్తూ, వాటిని ఆమోదిస్తూ, ఆత్మ నిర్విశేషము అవడమువల్ల, తన నిర్విశేషరూపమును గుర్తించజాలక జీవుడు దుఃఖభోగి అవుతున్నాడు.

13-12) స్వప్నము వలని సౌకర్యము

పైన చెప్పినట్లు అందరూ ఆత్మాస్తిత్వమును తెలుసుకునే వున్నారు. కాని, ఉపాధులతో దానిని గుర్తించడమువల్ల, ఉపాధి ధర్మములనే దానికి ఆరోపిస్తున్నారు. బుద్ధి ధర్మముతో కూడి వుంటే ధర్మమయుడిగా, అధర్మముతో కూడి ఉంటే అధర్మమయుడిగా తనని భావిస్తున్నాడు. ఇదే విధముగా తనని తేజోమయుడు - అతేజోమయుడు, కామమయుడు - అకామమయుడు, ధర్మమయుడు - అధర్మమయుడు, క్రోధమయుడు - అక్రోధమయుడు, అని అనుకుంటున్నాడు. (అధ్యా|| 10-1(4)). ధర్మమయుడు కూడా అతడే; అధర్మమయుడు కూడా అతడే. అయితే, అతడు ధర్మమయుడూ కాదు - అధర్మమయుడూ కాదు. శరీరము పురుష రూపమయితే పురుషుడనని, స్త్రీ రూపమయితే స్త్రీనని అనుకొంటారు. పురుషుడైనా అతడే, స్త్రీయైనా అతడే. కానీ, అతడు పురుషుడూ కాదు, స్త్రీకూడా కాదు. (అధ్యా|| 9-3). అందువల్ల, స్వయంజ్యోతిష్ట నామకమైన తన సహజ స్వరూపమును తెలుసుకోవడము కోసము బుద్ధి మొదలైన అన్ని ఉపాధులను విడిచిపెట్టాలి. స్వప్నావస్థను చర్చించేటప్పుడు ఇదే చేశాము. అప్పుడు ఇంద్రియములు లేకపోవడంవల్ల, తన నిర్విశేష స్వయంజ్యోతిష్ట స్వరూపము తెలిసినది. జాగ్రదవస్థలో తనలో జ్యోతివున్నప్పటికీ, ఆదిత్యాది జ్యోతిస్సు కోలాహలములో, దాని మూక నిర్విశేష స్వరూపమును గుర్తించడము కష్టమయినది. స్వప్నములో, ఎప్పుడైతే ఈ కోలాహలము అణచివేయబడినదో, అప్పుడు గుర్తించడము సులభమైనది. ఈ విధముగా

మనకు స్వప్నావస్థను ప్రసాదించి, తన జ్యోతితో మనలోని అంధకారమును పోగొట్టి, తన స్వరూపమును పరిచయము చేసుకోవడమును సులభతరము చేసిన అంతరాత్మకు మన అనంత ప్రణామములు.

13-13) సుషుప్తి

జాగ్రత్తులో స్థూల సూక్ష్మ శరీరముల ద్వారా, స్వప్నములో కేవలము మనస్సు ద్వారా జీవుడు కర్మ చేస్తూ, దానిని భోగిస్తూ వుంటాడు. ఇదంతా చాలా అలసటతో కూడిన పని. పెద్ద పక్షి, ఆకాశములో ఎగురుతూ అలసిపోయినప్పుడు, విశ్రాంతి కోసము తన గూటికి వస్తుంది. ఇదే విధముగా జీవుడు కూడా అలసటను పోగొట్టుకోవడానికి సుషుప్తిలోకి వెళ్తాడు. (బృ|| 4-3-19) ఛాం|| 6-8-2). సుషుప్తి లక్షణముల ఆధారముతో శ్రుతి వానికి కొన్ని పేర్లు పెట్టింది. ఈ దశలో జీవుడు 'సుషుప్తిస్థానుడు.' జాగ్రత్తు - స్వప్నావస్థలలో, మనస్సు యొక్క చంచలత్వము వల్ల తయారైన అనేక వృత్తులు (జ్ఞానములు) - రాత్రి అంధకారములో ఏకీభూతమయిన జగత్తువలె - సుషుప్తిలో ఏకీభూతమయి వుంటాయి. అందువల్ల సుషుప్తాత్మ 'ఏకీభూతుడు.' అన్ని భిన్నభిన్న జ్ఞానములు చంచలత్వమును వదిలి ఘనీభూతమయినందువల్ల ఈ జీవుడు 'ప్రజ్ఞానఘనుడు.' ఈ అవస్థలో దుఃఖమునుండి దూరమై ఆనందపూర్ణుడైనందువల్ల, ఇతడు 'ఆనందమయుడు' అవుతున్నాడు. (ఆనంద స్వరూపుడు కాదు). ఏ విధమైన ఆటంకములు లేకుండా ఆనందము యొక్క అనుభూతి పొందుతూ వుంటాడు. ఇందువల్ల, ఇతడు 'ఆనందభుక్'. జాగ్రత్తు మరియు స్వప్నావస్థలలో ఏ చేతనము ఉత్పత్తి అవుతున్నదో, దానికి యిది ద్వారము. అందువల్ల వీడు 'చేతోముఖుడు'. ఏది అయింది - ఏది అవబోతున్నది, ఇవి అన్నీ తెలుసుకోగలుగుతున్నాడు కనుక 'ప్రాజ్ఞుడు'. - "యత్ర సుప్తో న కంచన కామం కామయతే న కంచన స్వప్నం పశ్యతి తత్సుషుప్తమ్। సుషుప్తస్థాన ఏకీభూతః ప్రజ్ఞానఘన ఏవానన్దమయో హ్యనన్దభుక్ చేతోముఖః ప్రాజ్ఞః తృతీయః పాదః।" (మాం|| 5).

13-14) సుషుప్తిలో జీవుడు ఎక్కడ వుంటాడు?

హృదయములోని ఆకాశములో పడుకొని ఉంటాడు - "ఏషోన్తర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిచ్ఛేతే" (బృ|| 2-1-17). గాఢనిద్రలో జీవుడు సూర్యసంబంది తేజస్సుతో కలసి 'హితా' నామక నాడిలో వుంటాడు. (ఛాం|| 8-6-3)" ఈ నాడులు 72,000. పురీతత్ హృదయమును కప్పివుంచే ఆవరణము. రావిచెట్టు ఆకులో వున్న నాడులవలె, ఈ నాడులు హృదయమునుండి బయలుదేరి 'పురీతత్'ను చుట్టుకుని, దేహమునందంతటా వ్యాపించివున్నాయి - "తదా నాడీషు సుప్తో భవతి। హితానామ నాడ్యో ద్వాసప్తతిః సహస్రాణి హృదయాత్ పురీతతం అభిప్రతిష్ఠంతే తాభిః ప్రత్యవస్సృప్య పురీతతి శేతే" (బృ|| 2-1-19). 'కౌషీతకీ ఉపనిషత్' ప్రకారం జీవుడు, ప్రాణముతో ఒక్కటిగా అణగిపోయి వుంటాడు - "తదాప్రాణైకధా భవతి" (కౌ|| 4-1). బ్రహ్మ సూత్రములలో ఇలా నిశ్చయింపబడింది - బృహదారణ్యకములో చెప్పిన హృదయాకాశమైనా (సూ|| 1-3-14), కౌషీతకీలో చెప్పిన ప్రాణమయినా (సూ|| 1-1-28), ఛాందోగ్యములో చెప్పిన నాడి అయినా (సూ|| భా|| 3-2-7), ఇవి అన్నీ బ్రహ్మమే. అందువల్ల సందర్భానుసారముగా, సుషుప్తి స్థానమును నాడి, హృదయము, ప్రాణము - అని చెప్పినా, తాత్పర్యము బ్రహ్మను చెప్పడమే.

13-15) అద్వితీయావస్థ

సుషుప్త్యవస్థలో ఒక అంశము చాలా విస్మయకరమైనదిగా వున్నది. జాగ్రత్తులోగాని, స్వప్నములోగాని, ఇతరుల అనుభవమును మనము అడిగే తెలుసుకోవాలి. ఉదా:- రోగిని అడిగితే తప్ప, వైద్యుడికి అతని

బాధ ఎక్కడ ఉన్నదో తెలియదు. అలాగే, స్వప్నానుభవమును కూడా వారిని అడిగి తెలుసుకోవాలి. కాని, **గాఢనిద్ర విషయములో తాను గాఢనిద్ర పోయానని అతడు చెపితే మనకు అతని అనుభవము వినగానే తెలుస్తుంది. వేతే అడిగే పనిలేదు. ఇది చాలా ఆశ్చర్యకరమైన విషయము. ఇది ఎలా సంభవము?**

ఇంకొకని సుషుప్త్యనుభవము ఏమని వానిని అడుగగానే తనకు తెలవడం, వాడు తానే అయితేనే సాధ్యం. అంటే, అందరి సుషుప్తిలో స్వయముగా తానే వుండడమువల్ల ఇలా తన అనుభవము వుంటున్నది. ఇంకే విధముగా చెప్పినా ఈ ప్రశ్నకు సరైన సమాధానము కాదు. జాగ్రత్లో శరీరేంద్రియ మనస్సుల ద్వారా, స్వప్నములో కేవలము మనస్సు ద్వారా మనము రూపాదుల ప్రజ్ఞ (జ్ఞానము)ను పొందుతున్నాము. ఉపాధి వేటుగా ఉండడమువల్ల జీవులకు తమ తమ విశేష జ్ఞానములు కూడా వేటుగానే వుంటాయి. అందువల్ల వారి అనుభవము అడిగి తెలుసుకుంటేనే తెలుస్తున్నది. జాగ్రత్ - స్వప్నములలో ఇలా విశేష జ్ఞానమునకు కారణమైన వుండే రూపాది విషయములు ఇంద్రియములు అంతఃకరణము అవిద్యచేత, భిన్నముగా కనబడతాయి. కాని, సుషుప్తి కాలములో అవిద్యా జనితమైన భిన్నత్వమును విడచి, బ్రహ్మలో ఏకీభూతము అవుతాయి. ఆ సమయములో జీవుడు బ్రహ్మతో అభిన్నముగా వుండడము వల్ల శరీర సంబంధము ద్వారా జాగ్రత్-స్వప్నములలో భాసించే - 'నేను', 'నీవు' అనే అంతరము పూర్తిగా విడిపోతుంది. స్వయముగా ఒక్కడే వుంటాడు. “యద్ హి తద్విశేషదర్శనకారణమ్ అంతఃకరణం చక్షుః రూపం చ తదవిద్యయా అన్యత్స్వేన ప్రత్యుపస్థాపితమాసీత్ తదేతస్మిన్ కాలే ఏకీభూతమ్ ఆత్మనా పరేణ పరిష్వజ్ఞాత్.... అయం తు సర్వాత్మనా సంపరిష్వక్తః స్వేన పరేణ ప్రాజ్ఞేనాత్మనా ప్రియయేవ పురుషః తేన న పృథక్స్వేన వ్యవస్థితాని కరణాని విషయాశ్చ తదభావాత్ విశేష దర్శనం నాస్తి” (బృ|| భా|| 4-3-23). అనగా, అందరి సుషుప్తి అవస్థలో వుండేది స్వయముగా తానే. అందువల్ల, ఇతరుల సుషుప్తి అవస్థను వేతే అడిగే అవసరము లేకుండానే మనము గ్రహిస్తాము. అంటే శరీరము ఇంద్రియములు అనే ఉపాధులను విడిచిపెట్టిన తరువాత, ఒకరికి ఇంకొకరితో భేదము ఏమీ లేదు. 'నేను', 'ఇతరుడు' - అనే ఈ విధమైన భేదరూప సంసారము ఏమీ వుండదు. పిల్లలైనా - వృద్ధులైనా, రాజులైనా - భిక్షుకులైనా, విద్యావంతులైనా - అవిద్యావంతులైనా, పురుషులైనా - స్త్రీలయినా, సుఖావస్థ అందరిదీ ఒక్కటే. -“కుమారో వా మహారాజో వా మహా బ్రాహ్మణో వా అతిఘ్నిమ్ ఆనందస్య గత్వా శయాత” (బృ|| 2-1-19). ఇక్కడ ఆనందము 'అతిఘ్ని'. అనగా దుఃఖమును పూర్తిగా నశింపజేసేది. సుషుప్తిలో దుఃఖము వుండడము సంభవము కాదు. ఈ అవస్థలో ఉండే దాని స్వరూపము కామరూపము - పుణ్యపాపములను విడిచి అభయముగా ఉంటుంది. “తద్వా అస్మై తదతిచ్ఛన్దా అపహతపాప్యా అభయం రూపమ్” (బృ|| 4-2-20).

కాని, ఈ అవస్థ మారగానే ఆనందము పోతుంది. అన్ని కరణములనూ విడిచి సుషుప్త్యవస్థను పొందగా కలిగిన ఏకత్వము - దేహ వాసనాబలము వల్ల కరణముల సంబంధము కలుగుతూనే వచ్చిన స్వప్న, జాగ్రత్తులలో సమాప్తి అయిపోతుంది. ఏ మహారాజత్వమును విడిచిపెట్టాడో ఆ మహారాజత్వము తిరిగిపొందుతున్నాడు. వదలివేసిన భిక్షుకత్వమును తిరిగిపొందుతున్నాడు. ఈ ప్రకారము పులి, సింహము, తోడేలు, పంది, కీటకము, మిడత, ఈగ, దోమ, వంటి నామరూపములను, విడిచిపెట్టిన వాటిని, అలాగే

తిరిగి పొందుతున్నాడు. - “త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహోవా కీటో వా పతంగో వా దంశో వా మశకో వా యద్యద్ భవంతి తదా భవంతి” (ఛాం॥ 6-9-3). ఇదే ఈ అవస్థలో దోషము.

13-16) ఇదే పరమానందము

సుషుప్తిలో జీవుడు ఏ ఆనందమును పొందుతున్నాడో అది పరమానందము. దీనికి ఎక్కువగాని, దీనితో సమానముగాని ఇంక ఏ ఆనందమూ లేదు. ఇక్కడ జీవుడు నీటివలె స్వచ్ఛముగా వుంటాడు. అద్వితీయుడుగా వుంటాడు. ఇదే అభయము. ఇదే పరమాత్మ. జీవునికి ఇదే పరమగతి, పరమసంపత్తి, పరమలోకము, పరమానందము. -“సలీల ఏకో ద్రష్టా ద్వైతో భవతి.... ఏషా-స్య పరమాగతిః ఏషో-స్య పరమా సంపత్ ఏషో-స్య పరమో లోకః ఏషో-స్య పరమ ఆనందః” (బృ॥ 4-3-32).

శ్రుతిలో నిద్రానందమును గురించి చెప్పిన వర్ణనను అవగాహన చేసుకోవడము అంత సులభము కాదు. ఈ మాటల మీద విశ్వాసము సులభంగా కుదరదు. ఏ ప్రయత్నమూ లేకుండానే ప్రాప్తించే ఈ నిద్రానందము, బహుశః చాలా చులకన అయింది. ‘ఒకవేళ ఎక్కువగా చెప్పాలంటే నిద్రానందము దుఃఖరహితము కావచ్చు కాని, పరమానందము ఎలా అవుతుంది? దుఃఖ అభావమే, ఆనందము అని చెప్పడానికి వీలులేదు కదా? ఆనందమైతే ఒక భావరూప అనుభవము. ఆనందము విషయములతోనే పొందగలమని ప్రత్యక్ష అనుభవము. ఒక ఆనందము కన్న ఇంకొక ఆనందము అధికముగా వుండడము కూడా ప్రత్యక్షమే. అలాగే, పరమానందము కూడా ఏదో ఒక విషయము వలననే వచ్చి వుండాలి. సుషుప్తిలో జీవుడు అన్ని విషయములనుండి వేతై వుంటాడు. అప్పుడు, సుషుప్తానందము పరమానందము ఎలా అవుతుంది?’ ఈ విధముగా సందేహము రావడమనేది ఆశ్చర్యకరముకాదు. దీనికి సమాధానము అధ్యారోప - అపవాదములద్వారా చెప్పవలసి ఉన్నది.

13-17) ఆనంద మీమాంస

బాహ్య విషయ సంపర్కముతోనే సుఖప్రాప్తి అవుతుంది అనే (అధ్యారోపము) ప్రత్యక్ష నిర్ణయమును ఆమోదించుదాము. కాని, నిత్యానిత్య వస్తువివేకమును బోధ చేసేటప్పుడు (అధ్యాయ 2-1), విషయ సంపర్కము పొందిన కొంచెము సమయములోనే సుఖము సమాప్తి అవుతుంది అని చెప్పబడినది. ఇది కూడా ప్రత్యక్ష విషయమే. తరువాత, కొంత సమయము వరకు తిరిగి ఆ వస్తు సంపర్క విషయములో ఇచ్చ కలుగదు అన్నది కూడా ప్రత్యక్షమే. ఒకవేళ, విషయ సంపర్కముతోనే సుఖము తప్పక దొరుకుతుంది అంటే, పై మూడు ప్రత్యక్ష అనుభవముల సమన్వయము ఎలా చేయాలి? అనగా, విషయ సంపర్కము ఉండగానే సుఖసమాప్తి ఎలా అవుతున్నది? సుఖసమాప్తి అయాక, అదే విషయ సంపర్కమునకు ఇచ్చ మరొకసారి ఎందుకు కలగడము లేదు?

ఈ సమాధానములో దేహాత్మవాది ఇలా అంటాడు- “ఇక్కడ సమన్వయము యొక్క సమస్యే లేదు. ఎందుకంటే, వస్తుస్థితే అలా వున్నది కనుక. సంపర్క సమయములో సుఖము దొరుకుతూ వుంటుంది. దీని పరిధిని విస్తరించడానికి ఏదో మార్గమును వెదికి కనుక్కోవాలి. దీనికోసము జీవితములో ప్రయత్నము చేయాలి. అదే సార్థకము. ఇంతకంటే ఏ ప్రయత్నము కూడా వ్యర్థము.”

ఏ ప్రయత్నమూ లేకుండా గాఢనిద్రలో వచ్చిన అనుభవము సుఖమే కదా!

“అది దుఃఖాభావమే కాని సుఖముకాదు.”

ఇలా చెప్పడానికి వీలులేదు. ఎందుకనగా - చాలా సమయము వరకు నిద్రకొఱకు, భోజనము కొఱకు, సుఖదాయక విషయ సంపర్కము కొఱకు, అవకాశము రానప్పుడు - ఆఖరుకు ఒకేసారి అవన్నీ ప్రాప్తిస్తే - జనులు విషయసుఖమును తిరస్కరించి భోజన సుఖము, దానిని తిరస్కరించి నిద్రాసుఖము - ఈ క్రమములో సుఖములను ఎన్నుకుంటారు. విషయ సుఖము, భోజనము అన్నీ వున్నప్పటికీ, నిద్రాసుఖము దొరకని వాడు, మిగిలిన అన్నిటినీ వదలి నిద్రమాత్రము మ్రొంగి, నిద్రపోతాడు. ఈ విధముగా విషయ సుఖము కంటే ప్రాణధారణ సుఖము, ప్రాణధారణ సుఖము కంటే నిద్రాసుఖము అధిక మహత్త్వము కలవి అని నిశ్చయమవుతున్నది. ఇంతేకాక, ఎప్పుడైతే నిద్ర చెడి పోతుందో అప్పుడు మానవుడు సుఖమునిచ్చే స్త్రీ, పుత్ర, సంపత్తి ఇత్యాదులన్నిటినీ తిరస్కరించడము మనకు ప్రత్యక్షానుభవము. దీనివల్ల, నిద్రలో కేవలము దుఃఖాభావము కాక, సుఖము వున్నదని మనకు తెలుస్తున్నది.

“విషయములు లేకుండా సుఖము ఎలా వస్తుంది?”

స్వప్నములో విషయములు లేకుండా సుఖప్రాప్తి ప్రత్యక్షము. అందువల్ల సుఖప్రాప్తికి విషయముల అవసరము లేదు.

“అక్కడ విషయవాసనే విషయముగా వున్నది.”

విషయవాసనలేని సుషుప్తిలో పరమ సుఖము కలుగుతున్నది.

“అప్పుడు, విషయములకు - సుఖమునకు ఏమీ సంబంధము లేదని తెలుస్తున్నది. ఇదే సత్యమైతే, విషయ సంపర్కము ఉన్నప్పుడు వచ్చే సుఖప్రాప్తికి కారణము ఏమిటి?”

ఈ ప్రశ్న సార్థకము. దీనికి శాస్త్రము ఏమి సమాధానము చెప్తున్నదో, దాని సత్యావలోకనమునకు అతిసూక్ష్మమైన ఆత్మావలోకనము అవసరము. విషయముల సంపర్కమువల్ల ఒకప్పుడు సుఖము కలగవచ్చు. ఒకప్పుడు కలగకపోవచ్చు. అందువల్ల విషయముల వలన సుఖము వున్నదా, లేదా అని నిర్ణయించడము కుదరదు. అయితే, విషయరహిత సుషుప్తిలో సుఖము నిశ్చితముగా ఉన్నది. దీనివల్ల, సుఖమునకు - విషయములకు సంబంధము లేదని నిశ్చయమవుతున్నది. దీనిని గుర్తించక, జీవుడు తన అనాద్యవిద్యవల్ల వచ్చిన వాసనలను అనుసరించి, విషయములను కోరుతున్నాడు. ఎప్పుడు వాటిని పొందుతాడో, అప్పుడు ఆ విషయ సాన్నిధ్యము వల్ల ఆ సమయములో ఆ విషయముతో తాదాత్మ్యమును పొందుతున్నాడు. అప్పుడు తనకంటే అన్యము ఏదీ వానికి కనపడదు. (దీనిని గురించి ముందు అధ్యాయము 13-23లో చెప్పబడినది. ఇది ఎలా సంభవము అని.) ఇందువల్ల, కనీసము ఆ సమయములోనైనా తన స్వరూపము మీది తెర తొలగుతుంది. తన స్వరూపము యొక్క ఆనందము ఆకాస్త సమయములో దొరుకుతుంది. ఏ పుణ్యకర్మవల్ల ఇది లభించినదో, అది క్షణికము కనుక, ఆ సుఖము కూడా క్షణికమే. వెంటనే ఆ తెర మూసివేస్తున్నది. నానాత్వ భావము తిరిగి వచ్చి చేరుతున్నది. అందువల్ల, విషయ సంపర్కము వలన పొందే సుఖమునకు కారణము - స్వరూపమును ఆవరించిన ఆవరణ తొలగిపోవడము కాని, విషయము కాదు. అయినప్పటికీ విషయ సుఖము అనే నెపముతో ఈ సుఖమును పొందుతున్నాము కనుక దీనిని విషయసుఖమనే (త్రై||భా||2-5-4) అంటాము. ఇలా లౌకిక ఆనందము కూడా బ్రహ్మానందములో ఒక అంశమే! దీనితో ప్రారంభములో చెప్పిన -విషయ సంపర్కము వలననే సుఖము వస్తున్నదనే - అధ్యారోపమునకు అపవాదము అయినది.

13-18) ఆనందము యొక్క అంతస్తులు :

ఆనందానుభవము యొక్క ఈ విమర్శతో ఇలా నిశ్చయమయినది. సుషుప్తిలో అన్ని ఉపాధులు తొలగిపోయినందువల్ల, నానాత్వబుద్ధి పూర్తిగా నశిస్తుంది. కేవల ఆత్మ మిగులుతున్నది. సుషుప్తిలోన ఈ లక్షణమే ఆ సమయములో పరమానందము పొందడానికి కారణము. ఎందుకంటే, ఆత్మయొక్క స్వరూపము ఆనందము. అంటే, పరమానందము గాఢ నిద్రలో మాత్రమే ఉంటుందని అర్థము కాదు. తన స్వరూపమును తెలుసుకోవడముతో ఎవని నానాత్వబుద్ధి నశిస్తుందో, వాడు జాగ్రత్తులో గానీ - స్వప్నములో గానీ ఆ పరమానందమునే పొందుతున్నాడు. ఇది సాధారణముగా ఒకేసారి జరగదు. మెల్ల మెల్లగా అవుతూ వస్తుంది. తన స్వరూపము మీద ఆవరణ తొలగినంతవరకు ఆనందము ఎక్కువ అవుతూ వుంటుంది. దీనికి కారణము - ఎలా ఎలా ఆవరణ తొలగిపోతుందో, అలాగే అంతవరకు ఉన్న భేదబుద్ధి తక్కువగా అవుతూ వుంటుంది. బాహ్యజగత్తుతో తాదాత్మ్యము పెరుగుతూ వస్తుంది. మానవులు, మనుష్య గంధర్వులు, దేవ గంధర్వులు, పితరులు, ఆజానజ దేవతలు, కర్మ దేవతలు, దేవతలు, ఇంద్రుడు, బృహస్పతి, ప్రజాపతి, చతుర్ముఖ బ్రహ్మ, వీరి ఆనందములు ఒక అంతస్తు నుండి పై అంతస్తుకు పెరుగుతూ వెళ్ళడము ఈ క్రమములోనే జరుగుతుంది. వీరి అందరి ఆనందము, పరమానందములోని అంశమాత్రమే. ఎవరైతే, శ్రుతి అర్థమును తెలుసుకుంటాడో, పాపరహితుడో, అకామహతుడో, వాడు ఈ పరమానందమును ఇక్కడే పొందుతాడు. కామహతుడు=కామముచేత పీడింపబడనివాడు. అకామహతుడు= కామముతో పీడింపబడనివాడు. ఆత్మవిదుడైన వాడు, అంటే అన్నింటిలో తననే చూచుకునే వాడు, ఏ విధమైన కామముచేత పీడింపబడడు. (బృ||భా|| 4-3-33, తై||భా|| 2-8-3)

13-19) దుఃఖ స్వరూపము

ఈ దిశలో మనము దుఃఖస్వరూపమును విశ్లేషణ చేయవలసివున్నది. దుఃఖము ఒక మిథ్యా ప్రత్యయము (వృత్తి). అవిద్యా, కామ, కర్మల వల్ల ఉత్పన్నమయిన వాసనలచే ఏదైన విషయసుఖము ప్రాప్తించినప్పుడు, లేక ఆ పొందిన సుఖము వదలిపోయినప్పుడు దుఃఖమనే బుద్ధి ప్రత్యయము ఉత్పన్నమవుతుంది. విషయ సుఖము అనగా, విషయసాన్నిధ్యసమయములో తన స్వరూపమునకు ఉన్న ఆవరణ నివారణము అవడమే. దీనిని జ్ఞప్తిలో ఉంచుకుని దుఃఖ మిథ్యాత్వమును ఇంకొక విధముగా కూడా చెప్పవచ్చు - దుఃఖమునకు అర్థము స్వరూపము యొక్క ఆవరణమే. (ఛా|| 8-12-1). దీనికి ఒక నిశ్చిత స్వరూపము అని ఏదీ లేదు. వాసనల అనుసారము వస్తూ వుండడము వల్ల ఇది ఒక మిథ్యా ప్రత్యయము. ఇలా చూచినట్లయితే, విషయ సుఖము యొక్క లక్షణమూ ఈ విధముగా ఉండడము వల్ల అది కూడా మిథ్యా ప్రత్యయమే. అయినా, విషయ సుఖ-దుఃఖములలో ఒక అంతరము వున్నది. విషయ సుఖములో - 'ఆ విషయము నుంచి వచ్చినది' అనేది మిథ్యా ప్రత్యయమే అయినప్పటికీ, సుఖము తన స్వరూపముదే. కాని, దుఃఖములో స్వరూప సంబంధము లేదు. 'దెబ్బలు తగిలినప్పుడు కాలినప్పుడు, స్పష్టముగా బాధయొక్క దుఃఖము తెలుస్తూ వుంటే, బాధతో స్వరూపమునకు సంబంధము లేదని ఎలా చెప్పగలము?' సంబంధము లేదు అనే చెప్పాలి. ఎందుకంటే, బాధపడే వ్యక్తిని 'బాధ ఎక్కడ?' అని అడిగితే, 'ఇక్కడ' - అని ఆ ప్రదేశమును శరీరములో చూపిస్తాడు. అయితే సుఖానుభవములో ఇలా జరుగుట లేదు. అందుకే, దుఃఖమునకు స్వరూపముతో సంబంధము లేదు అని స్పష్టము. 'ఇక్కడ' అని ఇతరులకు చూపించే స్థానము తన స్వరూపము అవదు. 'అప్పుడు దుఃఖము ఎందుకు వస్తుంది?' దేహాధ్యాసంతో జీవుడు దీనిని అనుభవిస్తున్నాడు. దెబ్బ

తనకే తగిలించని అనుకుంటున్నాడు. అందువల్ల దుఃఖము వస్తుంది. ఈ అధ్యాస నిద్రలో లుప్తమయిపోతుంది. దెబ్బమాత్రము అలాగే వుంటుంది. అయినా, జీవుడు ఆ సమయములో దుఃఖానుభవమును పొందడు. అందుకే, శస్త్ర చికిత్స చేసేటప్పుడు మత్తుమందు యిస్తారు.

13-20) సుషుప్తిలోని రూపమే తన స్వరూపము

ఈ విధముగా, ఉపాధి సంబంధము లేకుండా - దుఃఖరహితము కామరహితము ఏకమేవాద్వితీయము అయిన ఏ రూపము సుషుప్తిలో వున్నదో, అదే జీవుని సత్యమైన స్వరూపము. స్వరూపమునకు అర్థము - తనదే అయిన రూపము. ఏ రూపము తనను ఎప్పుడూ విడిచిపెట్టదో, అదే తన రూపము. (అధ్యా||5-1). సుషుప్తిలో తండ్రి-తండ్రికాదు, తల్లి-తల్లికాదు, దేవుడు-దేవుడు కాదు, దొంగ-దొంగ కాదు, భ్రూణఘ్నుడు-భ్రూణఘ్నుడు కాదు, చండాలుడు-చండాలుడు కాదు, పుల్కసుడు-పుల్కసుడుకాదు, సంన్యాసి -సంన్యాసి కాదు, తాపసి-తాపసి కాదు. ఇక్కడ జీవునికి పాపపుణ్యములతో సంబంధము లేదు. (బృ||8-6-3). ఇక్కడ అతడు అశరీరి. అనగా, శరీరముతో సంబంధము లేనివాడు. అందువల్ల అతనిని ప్రియము అప్రియము ఇవేవీ స్పర్శించవు - “అశరీరం వావ సంతం న ప్రియాప్రియే స్పృశతః” (భా||8-12-1). ఇక్కడ ఇంకొక సందేహము రావచ్చు - అశరీరత్వము కూడా స్వరూపము అవును. ఎందుకంటే, ఒక సమయములో (జాగ్రత్ స్వప్నములలో) ఇది దూరము అవుతుంది. సశరీరత్వము వస్తుంది-ఈ సందేహమునకు అవకాశము లేదు. ఎందుకనగా, స్వరూపములోని అశరీరి ఆత్మే జాగ్రత్తులో శరీరమనే ఉపాధితో సశరీరిగా కనపడతాడు; అయినా, అప్పుడు కూడా వాడు సశరీరి కాదు. బాహ్యదృష్టికి విశిష్టముగా కనిపించినప్పటికీ, స్వప్న జాగ్రత్తులలో కూడ స్వరూపమునకు ఏమీ హాని లేదు. ఈ విధముగా సుషుప్తిలో తనదైన ఏ స్వరూపము ఉన్నదో అది బ్రహ్మమే!

13-21) తానే బ్రహ్మ

ఏడవ అధ్యాయములో చెప్పాము (7-1, క), జీవుడు బ్రహ్మ నుండి వేఱుకాదు - బ్రహ్మ జీవునికన్న వేఱు అని. పునర్జన్మ కాలములో శరీరములో ప్రవేశిస్తున్న జీవుని గురించి శ్రుతి దీనినే అందముగా ఇలా చెప్పినది. వస్తున్న రాజుగారిని, సూతుడు గ్రామాధికారులు ‘ఇదిగో వచ్చేశారు, వచ్చేశారు, చూడండి, వచ్చేస్తున్నారు’ - అంటూ, నీళ్ళు ఆహారము బస యిచ్చి స్వాగతము చెప్తారు. అలాగే, ప్రవేశిస్తున్న జీవుడిని, అన్ని భూతములు కూడి “బ్రహ్మ వస్తున్నది. చూడండి, వచ్చేస్తున్నది” అంటూ వుంటాయి. - “తద్యథా రాజానమాయాంతం సూతగ్రామణ్యం అన్వైః పానైః ఆవసథైః ప్రతికల్పంతే అయమాయాతి అయమాగచ్ఛతి ఇతి ఏవం హైవం విదం సర్వాణి భూతాని ప్రతికల్పంత ఇదం బ్రహ్మాయాతి ఇదమాగచ్ఛతీతి” (బృ||4-3-37). ఇదే అర్థమును (అధ్యా||9-11)లో చూడవచ్చు. అక్కడ జీవుడు, స్థూల-సూక్ష్మ-కారణ శరీరములనే ఉపాధులతో కూడి వుంటాడు. కాని, జీవుని నిరుపాధికమైన స్వరూపమును చెప్తుండే, ప్రస్తుత సందర్భములో అలా కాదు. ఇక్కడ అతడు సర్వోపాధి వినిర్ముక్తుడు. అన్ని ఉపాధులను విడిచిపెట్టి ఉన్నాడు. వాడే బ్రహ్మ! వాడు బ్రహ్మమే! “నేను ఎవడో వీడు వాడే. వీడు ఎవడో వాడు నేనే - “యో-హం సో-సౌ, యో-సౌ సో-హం” (ఐ|| ఆరణ్యకము 2-2-4). పూజ్యదేవతా! నీవే నేను, నేనే నీవు - “త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే-హం వై త్వమసి” (జాబాలశ్రుతి). ఆ ఆత్మ నీవే! - “స ఆత్మా తత్త్వమసి” (ఛా||6-9-7). ఎవడు

ఇదివేఱు-నేను వేఱు అనే భావనతో ఇతర దేవతోపాసన చేస్తున్నాడో, వాడు తెలియనివాడు. వాడు ఆ దేవతలకు పశువువంటివాడు - “యో అన్యం దేవతాం ఉపాస్తే అన్యో-సౌ అన్యో-హమ్ అస్మీతి న స వేద యథా పశురేవం స దేవానాం” (బృ||1-4-10) ఇత్యాదులను చెప్పి, శ్రుతి భేదదృష్టియొక్క అత్యంత నిందచేసినది. అనగా, సుషుప్తిలో అనుభవమునకు వచ్చే నిరుపాధిక జీవుడే బ్రహ్మ. కార్యకారణా నన్యన్యాయముతో ఎలాగైతే అవ్యవహార బ్రహ్మను నిశ్చయిస్తున్నామో, అలాగే జీవస్వరూపమును కూడా నిశ్చయించాలి. ఎందుకనగా, భాష్యకారులు యిలా చెప్తున్నారు - నామ రూపాది వికార జాతములు అన్నీ సద్రూపముతో సత్యములు స్వతంత్ర రూపముతో అసత్యము. ఎందుకంటే వికారము వాగారంభణ కోసము ఉండే పేరు అని శ్రుతి చెప్పింది. **ఇలాగే జీవుడు కూడా** - “సర్వం చ నామరూపాది సదాత్మనైవ సత్యం వికారజాతం స్వతన్తు అన్యతమేవ వాచారంభణం వికారో నామధేయమ్ ఇత్యుక్తత్వాత్ తథా జీవో-పీతి” (ఛాం||భా||6-3-2) అందువల్ల జీవ-బ్రహ్మోనన్యత్వము ద్వారా జీవుని యధార్థ-అవ్యవహార్య స్వరూపమును తెలుసుకోవాలి. జీవుడు బ్రహ్మ కన్న వేఱు కాదు, కాని బ్రహ్మ జీవుని కన్న వేఱు - “పరమాత్మనో జీవాదన్యత్వం ద్రధయతి, జీవస్య తు న పరస్మాదన్యత్వమ్” (సూ||భా||1-3-19). ఇదే జీవబ్రహ్మల అన్యత్వము. ఈ యుగళవాక్య ఉత్తరార్థములో చెప్పిన జీవుడు స్వతంత్రుడు, బ్రహ్మతో సంబంధము లేనివాడు, వస్తుతః వాడు లేనే లేడు. కాని, పూర్వార్థములో చెప్పిన జీవుడు ప్రాణధారణాది వ్యవహారములతో కనిపించినప్పటికీ బ్రహ్మకంటే వేఱుకాదు. వీనికంటే అన్య ద్రష్ట లేడు. వీనికంటే వేఱు శ్రోత లేడు. వీనికంటే అన్య మంత లేడు. వీనికంటే వేఱు విజ్ఞాత లేడు. “నాన్యోతో-స్తి ద్రష్టా నాన్యోతో-స్తి శ్రోతా నాన్యోతో-స్తి మంతా నాన్యోతో-స్తి విజ్ఞాతా” (బృ||3-7-23) ఇత్యాది శ్రుతి మంత్రములు దీనినే చెప్తున్నాయి. కాని, శ్రుతి బ్రహ్మను కూటస్థుడని కూడా అంటున్నది. ఇందువల్ల శారీరిక వ్యవహారమును చూచి, సాధకునికి-నేను బ్రహ్మనా, లేక బ్రహ్మకంటే వేఱా, అనే సంశయము రావడము సహజము. కాని, శరీరరూప ఉపాధి సంబంధముచేతనే తనలో వ్యవహారము కనపడుతున్నది. నిరుపాధిక రూపములో లేడు. ఇది సుషుప్తి అనుభవముతో తెలుస్తున్నది. ఈ విషయమును స్మృతిలో ఉంచుకుని, విద్యచేత తన స్వరూపములో ఉపాధి సంబంధమును నిరాకరిస్తే ‘అహం బ్రహ్మస్మి’ అని నిశ్చయమవుతున్నది. నిదిధ్యాసనతో ఇది దృఢమయిన తరువాత, వ్యవహార సమయములో కూడా మనస్సుకు బ్రహ్మోత్తైకత్వ జ్ఞానమునుండి చ్యుతి ఉండదు. తరువాత వీనిలో వ్యవహార ఛాయ కూడా ఉండదు. అనగా ఉపాధి రహితుడైన తానే బ్రహ్మ అని తెలుసుకోవాలి. ఇది శ్రుతి యొక్క ఉపదేశము. “నేనే బ్రహ్మ” అనే విషయములో ఎంత బుద్ధిమంతుడైనా విచారణ చేసి ఉపపత్తిని చెప్పజాలడు. అంటే, ‘నేనే బ్రహ్మ’ అన్నది తర్కముతో నిశ్చయము చేయడము సాధ్యము కాదు. కాని, శ్రుతి ఏది చెప్తున్నదో, దానిని యుక్తితో ఇలా తెలుసుకోగలము.

13-22) బ్రహ్మోత్తైకత్వమునకు యుక్తి

యుక్తితో “నేను బ్రహ్మ, నేనే బ్రహ్మ” అనే శ్రుతి వాక్యములను సమ్యగ్విచారము చేసేటప్పుడు, క్రింది రెండు అంశములను స్మరణలో ఉంచుకోవడము అవసరము.

అ) పైన చెప్పిన వాక్యములలో ‘నేను’ అనే దాని అర్థము సుషుప్తిలో నిశ్చయమైన నా నిరుపాధిక స్వరూపము, కాని, జాగ్రత్స్వప్నములలో అనుభూత సోపాధికరూపము కాదు.

ఆ) బ్రహ్మ, సత్యము-జ్ఞానము-అనంతము (అధ్యా||9).

ఈ నేను ఈ బ్రహ్మ లక్షణములతో ఉన్నవాడినా, కాదా? నీవు బ్రహ్మమా, కాదా? అని, యుక్తితో విచారణ చేయాలి.

సత్యమంటే ఎల్లప్పుడూ ఒకటిగానే వుండడము. (అధ్యాయ 9-4). దేశములో, కాలములో, వస్తువులలో, జ్ఞాత అనుభవములో ఒకే ప్రకారముగా ఉండనిది, ఏదైనా అసత్యం అవుతుంది. అసత్యత్వము ఇంకే విధముగానూ అవదు. ఎవరికైనా, ఏ కాలములోనైనా, ఏ దేశములోనైనా, సుషుప్తి అనుభవము ఒకే విధముగా ఉంటుంది. దేశ-కాల-జ్ఞాతల భేదము వుండే అవకాశము లేదు. ఇక సుషుప్తిలో వస్తు సంబంధమే లేదు. ఇది సత్యత్వ లక్షణము.

ఇప్పుడు (అధ్యాయ 9-10)లో చెప్పిన 'జ్ఞాన' శబ్దార్థమును స్మృతికి తెచ్చుకోవాలి. అది ఏ విషయము యొక్క వృత్తిజ్ఞానమూ కాదు. అది నిర్విశేష జ్ఞప్తి స్వరూప భూతజ్ఞానము. సుషుప్తిలో సవిశేషవృత్తి జ్ఞానము ఉండనే వుండదు. కాని, జ్ఞప్తి రూప ఆత్మజ్యోతి మాత్రము వుంటుంది. అది లేకపోతే, లేచిన తరువాత - 'నాకు ఏమీ తెలియలేదు' అని చెప్పజాలము. అందువల్ల బ్రహ్మ యొక్క జ్ఞాన లక్షణము సుషుప్త్యాత్మలో కనిపిస్తున్నది.

సాంతత్వము, దేశ-కాల-వస్తు పరిచ్ఛేదముచేత కాని జ్ఞాత యొక్క విభిన్న ప్రకారములైన అనుభవములతోనే కాని వస్తుంది. ఇంకొక విధముగా రాదు. (అధ్యాయ 9-6) కాని, సుషుప్త్యవస్థలో వీటిలో ఏ ఒక్క ఉపాధి లేని కారణముగా ఆనన్త్యము స్వతఃసిద్ధము.

ఈ విధముగా, సుషుప్తి కాలములో బ్రహ్మైకత్వము సిద్ధిస్తున్నది. దీనిని ఇంకొక విధముగా కూడా గమనించవచ్చు.

1. సుషుప్తిలో బాహ్యభ్యంతరములలోని సమస్త కార్యప్రపంచము కన్న ఆత్మ భిన్నముగా వుండడము అందరికీ అనుభవమే.

2. తన ఆనంత్య లక్షణముతో బ్రహ్మ-జీవునికంటే కాని, సమస్త కార్య ప్రపంచముకంటే కాని, వేఱుగా వుండడము శాస్త్రనిశ్చయము.

3. అన్నిటికంటే వేఱుగా వున్న బ్రహ్మ తన జ్ఞాన లక్షణముతో ఏకమేవాద్వితీయముగానే వున్నది (అధ్యాయ 9-10 చూడండి).

ఇందువల్ల, సుషుప్తిలో అన్నిటికంటే వేఱుగా వున్న జీవుడు బ్రహ్మతో వేఱుగా ఉండడు, బ్రహ్మగానే వుంటాడు. అనగా, సుషుప్తిలో "నేను-బ్రహ్మ" అని రెండుగా వుండలేదు. అంటే "నేనే బ్రహ్మ".

సుషుప్తిలో ఈ విధముగా బ్రహ్మైకత్వమునకు యుక్తి చెప్పే కొన్ని ప్రశ్నలు వస్తాయి. స్వతఃజ్ఞాన స్వరూపుడు అయినప్పటికీ ఏమీ ఎందుకు తెలుసుకోజాలడు? తనని తాను కూడా ఎందుకు తెలుసుకోజాలడు? ఈ ప్రశ్నలకు ఉత్తరము చెప్పాలి.

13-23) విశేష జ్ఞానము ఎందుకు లేదు?

పూర్వకాలములో ఆత్మతత్వాన్ని తెలుసుకోవడము కోసము ఇంద్రుడు ప్రజాపతి దగ్గరకు వెళ్ళి

ప్రశ్నించాడు. దానికి సమాధానముగా ప్రజాపతి సుషుప్తాత్మను గురించి చెప్పాడు. ఆ సమయములో ఇంద్రుడు పై ప్రశ్నే అడిగాడు. “తనకు తాను తెలియడము లేదు. మరేమీ కూడా తెలియడము లేదు. వినాశనమును పొందాడు. ఇక్కడ నాకు ఏదీ భోగ్యవస్తువు కనపడడము లేదు” - “నాహ ఖల్వయమేవం సంప్రత్యాత్మానం జానాతి అయమహమస్మీతి నో ఏవేమాని భూతాని వినాశమేవాపీతో భవతి, నాహమత్ర భోగ్యం పశ్యామి” (ఛా॥8-11-1). అతి పుణ్యశాలి బుద్ధిశాలి అయిన ఇంద్రునికే ఇటువంటి సందేహం కలిగిందంటే, మనవంటి సామాన్య మానవులకు యిటువంటి ప్రశ్న పుట్టడములో ఆశ్చర్యము ఏమీ లేదు. ఇందువల్ల, సుషుప్తిలో ఏమీ తెలియకపోవడానికి కారణము చెప్పవలసే వున్నది.

ఈ విశ్లేషణమును మనము దృష్టాంతములతో తెలుసుకుందాము. వస్త్రము యొక్క పొడవు కొలబద్దతో కొలుస్తాము, ఒక వస్తువు బరువును తూకపుటాయితో తూచి తెలుసుకుంటాము. కొలబద్దతో బరువును తెలుసుకోలేము. తూకపు రాయితో వస్త్రమును కొలవలేము. ఇందువల్ల, **కొలిచే కరణమూ కొలవబడే వస్తువూ, స్వరూపములో ఒకటే**, అని తెలుస్తున్నది. ఇంక, కొలిచే కొలబద్ద, కొలవబడే వస్తువు రెండూ ‘దీర్ఘత్వము’ అనే దాని వికారములు. కొలిచే తూకపు రాయి, కొలవబడే వస్తువు రెండూ ‘బరువు’ అనే దాని వికారములు. దీనివల్ల ఇలా నిశ్చయమవుతున్నది - **కొలిచే కరణము, కొలవబడే వస్తువు రెండూ స్వరూపములో ఒకటే అయినా వికార-దృష్టితో వేరు వేరు. కొలత అనే వ్యవహారము వికారములోనే వుంటుంది, బరువు-దీర్ఘము అనేవి స్వరూపములో లేవు.** ఇదే ప్రకారము, జ్ఞేయవస్తువు యొక్క ఆకారమును పొందిన అంతఃకరణముతో జ్ఞేయమును తెలుసుకుంటున్నాము. ఈ అంతఃకరణమే కాని, చక్షురాది ఇంద్రియములే గాని, జ్ఞేయమైన రూపములే గాని, ఇవన్నీ తమ స్వరూపములో బ్రహ్మయే అయినా, వికారదృష్టితో భిన్నముగా వున్నవి. సుషుప్తిలో జీవుడు పరమాత్మను ఆలింగనము చేసుకుని వుంటాడు. కనుక ఇవన్నీ తమ భిన్నత్వమును విడచి జ్ఞాతృ సమేతముగా - ఏది అన్నింటికి భిన్నముగా వున్నదో, దేనికి ఏమీ భిన్నము కాదో - ఆ బ్రహ్మలో ఉపశాంతి పొందుతాయి. దేనినైనా తెలుసుకోవాలంటే, అది వానికన్న వేఱుగా వుండాలి. కాని, సుషుప్తిలో ఈ భిన్నత్వము లేదు. ఏకత్వమే ఉన్నది. (బృ॥ 4-3-23). అందువల్ల ఏమీ తెలుసుకోలేడు. దీని విషయములో శ్రుతి, అధిక ప్రేమతో పరస్పరాలింగనములో ఉన్న స్త్రీ-పురుషులను దృష్టాంతముగా చెప్తున్నది. ఆలింగనమునకు పూర్వము ఇద్దరూ వేఱువేఱుగా ఉన్నారని ఇద్దరికీ తెలుసు - కాని, ఆలింగన సమయములో వారు తమకంటే వేఱుగా ఏమీ గుర్తించరు. స్వయముగా, సుఖముగా ఉన్నారో - దుఃఖముతో ఉన్నారో, అదీ గుర్తించరు. వారిద్దరూ అభిన్నముగానే ఉంటారు. సుషుప్తిలో కూడా అదే విధముగా వుంటుంది - “తద్యథా ప్రియయా సంపరిష్యక్తో న బాహ్యం కించన వేదనాస్తరమ్, ఏవమేవాయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్యక్తో న బాహ్యం కించన వేదనాస్తరమ్” (బృ॥ 4-3-21).

ప్రశ్న:- ఇతరుడు కూడా ఉన్నప్పుడు, ‘నేనొక్కడే ఉన్నాను’ అని తెలుసుకోవడము అయథార్థ జ్ఞానము కాదా?

సమాధానము :- కాదు. వానికి అయథార్థజ్ఞానము కలగడము సంభవముకాదు. ఎందుకనగా, తనకంటే అన్యునిగా ఇంకొకరు ఉన్నారని తెలుసుకోవడములోనే వారిలో కామము సంభవించినది.

ప్రశ్న:- అప్పుడు మనస్సు ఇంక ఎక్కడో వుండడమువల్ల, అది ఇంకొకరిని తెలుసుకోలేకపోతున్నది అని చెప్పాలి.

సమాధానము:- ఇది కూడా సంభవముకాదు. ఎందుకంటే, మనస్సు వేటిలో లగ్నమయివుందో కనీసము దానిని తెలుసుకోవాలి. కాని, సుషుప్తిలో అలా కూడా ఏదీ తెలుసుకోలేదు. “సుషుప్తే అగ్రహణం అన్యాసక్తవత్ ఇతి చేత్? న! సర్వాగ్రహణాత్” (త్రై||భా|| 2-8-5).

ప్రశ్న:- సుషుప్తిలో ఏమీ తెలియకపోవడానికి కారణము స్పష్టము కాకపోవడమువల్ల ఆ సమయములో, ‘నేను మాత్రమే’ ఉన్నాను - అని తెలుసుకోవడము అయథార్థజ్ఞానమే అవుతుంది - అంటే?

సమాధానము:- కాదు. జాగ్రత్తు, స్వప్నములలో వేతే ఏదో తెలుసుకునే వ్యవహారము తన స్వరూపములో లేదు.

ప్రశ్న:- ఇలాగే ఎందుకు చెప్పాలి? సుషుప్తిలో వేరే ఏమీ తెలియకపోవడము నా స్వరూపము కాదు - అని ఎందుకు తెలుసుకోకూడదు?

సమాధానము:- కాదు. మూడు అవస్థలలో ‘నీవే’ ఉన్నప్పటికీ సుషుప్తిలో ఇంకొక విషయం ఆపేక్ష లేకుండా ‘నీవే’ వుంటావు. ఇందువలన అది నీ స్వరూపము. కాని, జాగ్రత్ - స్వప్నములలో వికారముల, కరణముల ఆపేక్షతో నీలో విశేషజ్ఞాన వ్యవహారము కనపడుతున్నది. అందువల్ల అది నీ స్వరూపముకాదు. (అధ్యాయ 12-15 (2)).

ప్రశ్న:- సుషుప్తిలో మనస్సు - ఇంద్రియములు నిష్క్రియముగా ఉంటాయి. అందువల్ల ఏమీ తెలియబడదు. అని చెప్పితే?

13-24) తన జ్ఞానము కూడా ఎందుకు లేదు?

విశేషజ్ఞానమునకు, మనస్సు - ఇంద్రియములు ఆవశ్యకము అన్నది నిజమే! (అధ్యాయ 13-10). అయినప్పటికీ సుషుప్త్యనుభవమునకు ఈ కారణము సరిపడడము లేదు. ఎందుకంటే, ‘మనస్సు నిష్క్రియమైనందువల్ల ఏమీ తెలుసుకోలేదు,’ అని చెప్పినందువల్ల, మనస్సుకు జ్ఞాతృత్వము వుండాలి. కాని, మనస్సు జ్ఞాత కాజాలదు అని ముందే నిశ్చయమయింది. మనస్సు జ్ఞేయమే, జడమే. ఇంతేకాదు, జాగ్రదవస్థలో - నా కళ్ళు నిష్క్రియమయ్యాయి నేను వినలేను- ఇలా అనుభవము ఉన్నట్లే, మనస్సు నిష్క్రియమైతే, అది జీవునికి అనుభవములోనికి రావాలి. అయితే రాదు. జీవునికి తన అస్తిత్వమే అనుభవమునకు రాదు. ఈ పరిస్థితి వివరణ కూడా, శ్రుతిలో చెప్పిన ఏకత్వమును ఆమోదించినప్పుడే దొరుకుతుంది. జీవుడు అవిద్యాకల్పిత ఉపాధులను విడిచి - ఏది అన్నింటితో వేతైనా, ఏమి దేనితోనూ వేటు కాదో- ఆ బ్రహ్మలో ఒకటిగా అవుతాడు (అధ్యాయ - 9-11,క). అంటే బ్రహ్మ అయి ఉంటాడు. ఇలా అతడు ఒక్కడే ఉండడమువల్ల ఇంక ఏమీ గ్రహించడు. అతడు ఏమీ చూడలేదు కదా? చూచేవాడు అయ్యే చూడలేదు. “యద్వై తన్న పశ్యతి పశ్యన్ వై తన్న పశ్యతి” (బృ|| 4-3-23). అనగా, విశేషజ్ఞానము లేకపోవడానికి కారణము ఏకత్వమే.

ప్రశ్న:- ఒకవేళ అలా అయితే, తనను తాను కూడా ఎందుకు గుర్తించడు?

సమాధానము:- ఈ ప్రశ్న అనాద్యవిద్య వల్ల ఉత్పత్తి అవుతుంది. శరీరముతో ఇంద్రియములతో అధ్యాస వుండడము జీవుని స్వభావము అయిపోయినది. ఈ అవిద్యాకల్పిత బుద్ధి సంబంధముతోనే జీవుడు తన అస్తిత్వమును గ్రహిస్తున్నాడు. ఇందువల్ల, ఇంకొక వస్తుజ్ఞానము లేని సుషుప్తిలో, అతడు తనని తాను

లేనివానినిగా అనుకుంటాడు. కాని, అతడు సుషుప్తిలో కూడా ఉన్నాడు. లేకపోలేదు. ద్రష్టకు దృష్టిలోపము లేనే లేదు. అది అవినాశి. -“న హి ద్రష్టుః దృష్టేః విపరిలోపో విద్యతే అవినాశిత్వాత్” (బృ॥ 4-3-23). ఒక్కడే ఉన్నప్పుడు, తనని తాను తెలుసుకోవడము అనే క్రియ ఉండదు. తన భుజము మీద తాను ఎలా కూర్చుంటాడు? అగ్ని తనని తాను కాల్చుకోజాలదు కదా?

ప్రశ్న:- కనీసము, 'బ్రహ్మతో ఏకమైనాను' అని అయినా తెలుసుకోదా?

సమాధానము:- తడిబట్టలో నీరు ఉండినట్లు జీవుడు బ్రహ్మలో చేరుకోలేదు. మధువులో అన్ని పువ్వుల రసము తేనెగానే ఉన్నట్లు, జీవుడు బ్రహ్మలో వేఱుగా కాక, కలసిపోయి వుంటాడు. అందువల్ల బ్రహ్మలో ఏకమైనాను అనికూడా తెలుసుకోలేదు. (ఛా॥ 6-9-12).

13-25) ఒక లౌకిక దృష్టాంతము

స్వప్న జగత్తును చూసి, ఆత్మజ్యోతిని తెలుసుకున్నాము. అంతేకాక, సుషుప్తిలో కూడా అది వున్నదని తెలుసుకున్నాము. కాని, అక్కడ ఏమీ తెలియకపోవటంవల్ల ఈ విషయమును సులభముగా తెలుసుకునేది కాదు. ఇందుకు, ఒక లౌకిక దృష్టాంతమును ఇస్తున్నాము - తీవ్రమైన ప్రకాశ సహాయముతో బయలులో జరుగుతున్న నాటక ప్రదర్శనమును చిత్రముగా తీశారు. తరువాత, కేవలము చిత్రపటము ద్వారా, నాటకమును చూడజాలము. కాని, చిత్రప్రదర్శనశాల చీకటిలో, తీవ్ర ప్రకాశముతో చిత్రము ప్రకాశించినప్పుడు చూడగలము. స్వప్నము కూడా ఇటువంటిదే. జాగ్రత్తు యొక్క వ్యవహారము, మనస్సులో వాసనా రూపముగా బంధింపబడి వుంటుంది. ఇంద్రియములు, ఆగిపోయిన నిద్రలో, చిత్రరూపమైన మనోవాసనలను, ఆత్మజ్యోతిః ప్రకాశముతో చూడగలము. జాగ్రత్తులో ఉన్నప్పటికీ, ఆత్మజ్యోతి ప్రకాశించినప్పుడు, కేవలము ఒకే వాసనను ఏకాగ్రచిత్తములో చూడగలము. పిల్లలు ఏమో ఆలోచిస్తూ, తమలో తామే మాట్లాడుకోవడము, భక్తుడు - ఏకాగ్రచిత్తముతో తన ఆరాధ్యదైవమును చూడడము ఇవి పైన చెప్పిన తత్త్వమునకు ఉదాహరణములు.

ఇంకొక విషయము - సుషుప్తి నుంచి లేచాక జీవుడు - “నాకు ఏమీ తెలియలేదు ” అని చెప్పతాడు. ఇది ఎలా సంభవము? నాటక చిత్రీకరణము జరిగేటప్పుడు, ఫిల్ములో కొంత భాగము ఏ చిత్రమునూ తీయకుండా ఆకాశమువైపు తిరిగి ఉన్నది. ఈ విషయము ఆ సమయములో తెలియదు. చిత్రమును సరిచేసి, ప్రదర్శనశాలలో ప్రదర్శించేటప్పుడు అక్కడ ఏమీ లేదని తెలుస్తున్నది. 'ఏమీ లేదు' అంటే, ఏ దృశ్యమూ లేదని. అప్పుడు ప్రకాశింపజేసే ప్రకాశము కూడా లేదని కాదు. ప్రకాశము తప్ప, ఇంక ఏమీ లేదని దాని అర్థము. ఈ ప్రకారము, సుషుప్తిలో కూడా 'ఏమీ లేదు' అనే దాని అర్థము - ఆత్మజ్యోతి తప్ప, అక్కడ ఇంకేమీ లేదు అని మాత్రమే.

13-26) సుషుప్తిలో అవిద్య ఉన్నదా, లేదా?

సుషుప్తిలో జీవునికి బ్రహ్మతో ఏకత్వము వున్నది. అందువల్ల, నానాత్వముతో వచ్చే విశేషజ్ఞానము అక్కడ లేదు అని ఇంతకుముందు చాలాసార్లు చెప్పాము. అవిద్యవల్లనే నానాత్వము కనపడుతుందని కూడా చెప్పాము. అందువల్ల సుషుప్తిలో అవిద్య లేదని అనిపిస్తుంది. భాష్యకారులు కూడా ఇంకొకటి అని చూపించే దానికి హేతువైన అవిద్య అక్కడ లేదు - “అన్యత్వ ప్రత్యుపస్థాపకహేతోః అవిద్యాయాః అభావాత్” (బృ॥

భా॥ 4-3-21) అని ఒక చోట చెప్పారు. దీనివల్ల, సుషుప్తిలో అవిద్య లేదని గ్రహించగలుగుతున్నాము. అయితే, తురీయ విషయము ఇలా చెప్తున్నారు - సుషుప్తిలోని ప్రజ్ఞాన ఘనత్వమును నిషేధిస్తూ, సుషుప్తావస్థను కూడా నిషేధించారు. ఎందుకంటే, అక్కడ బీజరూపముతో అవివేకము వున్నది. -“న ప్రజ్ఞానఘనం ఇతి సుషుప్తావస్థా ప్రతిషేధః బీజభావావివేకరూపత్వాత్” (సూ॥భా॥7). అయితే, ఇలా ప్రశ్న వస్తుంది - సుషుప్తిలో అవిద్య ఉన్నదా, లేదా? చాలామంది విద్వాంసులు ఉన్నది అంటున్నారు. కాని కొందరు లేదు అంటున్నారు. అందువల్ల దానిని భాష్యాధారముతో విచారణ చేయాలి.

13-27) సుషుప్తిలో అవిద్యను లేదంటే దోషము

సుషుప్తిలో అవిద్యను ఆమోదించకపోతే అనేక దోషములు వస్తాయి.

1) సాధన సంపత్తిలేని మానవులు, సింహము పులి మొదలైన జంతువులు, కీటకములు అన్నీ గాఢనిద్ర పోతాయి. నిద్రలో అవిద్య లేకపోతే, నిద్రపోయిన వీనికన్నిటికీ ముక్తిరావలసి వుంటుంది. “సుప్తమాత్రో ముచ్యత ఇతి ఆపద్యేతా” (సూ॥భా॥3-2-9). దగ్గరవున్న జిల్లేడు మొక్కతోనే తేనె దొరకేటట్లయితే, దానికోసము ఎవరూ కొండమీదికి వెళ్ళరు. (సూ॥భా॥3-4-3). ఇంత సులభముగా ముక్తి దొరకేటట్లయితే, ఎవ్వరూ కూడా అధ్యాత్మ సాధన చేయరు. దీనివల్ల శాస్త్రీయ సాధనామార్గము నిర్లక్ష్యము అవుతుంది.

2) శ్రుతి, ఆత్మ దేహాత్రయాతీతమని చెప్పి తురీయుడు కారణశరీరమనే అవిద్యామలము లేనివాడని చెప్పినది - “అవిద్యామల రహితమితి కారణ శరీర ప్రతిషేధః” (ఈశా॥భా॥8). తురీయాత్మ - అవిద్యా, దాని కార్యములు (అధ్యాస) లేనివాడు. -“తురీయం అజ్ఞానతత్ కార్య వర్జితం” (గీ॥భా॥10-3). అవిద్యా రూప కారణ శరీరము సుషుప్తిలో లేకపోతే “న ప్రజ్ఞానఘనం ఇతి సుషుప్తావస్థా ప్రతిషేధః బీజభావావివేక రూపత్వాత్” - ఈ మాండూక్య భాష్య వాక్యముతో సరిపడదు. సుషుప్తిలోనే అవిద్య లేకుంటే దేహాత్రయ నిరాకరణ చేస్తున్న తురీయమును చెప్పే ఆవశ్యకత కూడా ఉండేది కాదు.

3) బ్రహ్మతో ఒకటైనప్పటికీ, నిద్రలో అవిద్యా కర్మల సంబంధము ఉండడమువల్ల - “విద్యతే కర్మ చ అవిద్యా చ ।” (సూ॥భా॥ 3-2-9) లేచిన తరువాత తమ తమ అవిద్యలతోనే తమ తమ బుద్ధి సంబంధమును పొందుతున్నారు. ఆ సంబంధమును ఇచ్చేవాడు ఈశ్వరుడే. నిద్రలో అవిద్య లేకపోతే, లేచిన తరువాత, నిద్రకి పూర్వము ఉన్న బుద్ధిసంబంధమునే తిరిగి జీవుడు పొందడము సంభవము కాదు (సూ॥భా॥ 3-2-9). ఇలా అయితే, నిన్నటి వ్యవహారము ఇవాళ పూర్తి చేయజాలము. ఇందువల్ల, ఇలా చెప్పాలి - బుద్ధి యొక్క సంబంధము సుషుప్తి ప్రళయములలో శక్తి రూపముతో వుండి, జాగ్రత్తులోను సృష్టిలోను ప్రకటమవుతుంది - “బుద్ధి సంబంధః శక్త్యాత్మనా విద్యమాన ఏవ సుషుప్తిప్రళయయోః పునః ప్రబోధప్రసవయోః ఆవిర్భవతి ।” (సూ॥భా॥ 2-3-31). కేవలము ఇంతే కాదు - యోగము ద్వారా పొందిన సమాధిలో కూడా అవిద్య వుంటుంది - “సుషుప్తి సమాధ్యాదావపి సత్యాం స్వాభావిక్యాం అవిభాగ ప్రాప్తౌ మిథ్యాజ్ఞానస్య అనపోదితత్వాత్ పూర్వవత్ పునః ప్రబోధే విభాగో భవతి” (సూ॥భా॥2-1-9).

4) ఒకవేళ సుషుప్తిలో అవిద్య లేకపోతే, అది ఆనంద స్వరూపమే అవుతుంది. కాని, అలా లేదు. జాగ్రత్తు స్వప్నములలో వున్న విషయ-విషయి ఆకారముతో కలిగే మనస్సుయొక్క స్పందనము వల్ల వచ్చే ఆయాస దుఃఖము ఆ సమయములో లేకపోవడము వలన అది ఆనందమయము. అనగా ఆనందముతో

నిండి వున్నది. కాని, ఆనంద స్వరూపము కాదు. ఎందుకంటే, అది సమాప్తం అయిపోతుంది - “మనసః విషయవిషయాకార స్పందనాయాస దుఃఖాభావాత్ ఆనన్దమయః, ఆనన్దప్రచురః, న ఆనన్ద ఏవ, అనాత్మనికత్వాత్” (సూ||భా||5).

ఈ ఆక్షేపములకు ఏమైనా సమాధానము ఉన్నదా? అని మనము అడిగినట్లయితే, వారు ఇలా అంటారు - అవిద్య లేనే లేదు. సుషుప్తి దృష్టితోనే చెప్పినప్పుడు భాష్యకారులు అవిద్యను ఆమోదించారు. ఎక్కడ అవిద్య వున్నదని చెప్పారో అది కేవలము జాగ్రత్ దృష్టితో చెప్పినదే.

13-28) సుషుప్తిలో అధ్యాస లేదు - అవిద్య వున్నది.

సుషుప్తిలో జీవుని అంతఃకరణము నాడీగత ‘పితృము’ అనే తేజస్సుతో వ్యాప్తమయి ఉంటుంది. అందువల్ల అది బాహ్య విషయములను చూడదు. - “తేజసా నాడీగతేన పితృఖ్యేన అభివ్యాప్తకరణః న బాహ్యోన్ విషయాన్ ఈక్షతీ” (సూ||భా||3-2-7). ఈ సమయములో జీవుని జ్ఞాతృత్వము నష్టమైపోతుంది. ఇక, సుషుప్తిలో బ్రహ్మ ఒకటే వుంటుంది. ఈ బ్రహ్మలో సుషుప్తి లేదు; జీవుడూ లేడు, అవిద్య కూడా లేదు. ఈ స్థితిలో - సుషుప్తిలో జీవునికి అవిద్య వున్నదా? లేదా? - అన్నది పశ్చాత్తాపము మాత్రమే. ఇందువల్ల, ఉపాధి సంబంధముతో జీవుని విషయమును స్పష్టముగా నిరూపణ చేసుకుని, ఇలా ప్రశ్నించాలి. జీవుడు ఎవరు? ‘సత్’ (బ్రహ్మ) నే, ఉపాధి సంబంధము వల్ల జీవుడని, ఉపచారముగా చెప్తున్నారు. ఎంతవరకు ఒక ఉపాధి సంబంధము వుంటుందో అంతవరకు ‘ఆ జీవుడు’ అని వ్యవహరిస్తారు. ఇతర ఉపాధి సంబంధముతో, ‘ఇంకొక జీవుడు’ అంటారు. “సదేవ తు ఉపాధి సంపర్కాత్ జీవ ఇతి ఉపచర్యతే ఏవం సతి యావత్ ఏకోపాధిగతా బంధానువృత్తిః తావదేక జీవ వ్యవహారః ఉపాధ్యం తరగతాయాం తు బంధానువృత్తౌ జీవాన్తర వ్యవహారః” (సూ|| భా||3-2-9). అతని అంతఃకరణ ఎప్పుడైతే నాడులలో ఉపశమిస్తుందో, అప్పుడు జీవుడు సుషుప్తిలో వుంటాడు. లేచిన తరువాత అతనిని ఇతర జీవులతో వేరు చేయడానికి కారణమైన అతని అవిద్య కర్మ అంతఃకరణములో వుంటాయి. “ఇహ తు విద్యతే వివేక కారణం కర్మ చ అవిద్యా చ” (సూ||భా|| 3-2-9). మనవంటి వారికి అసాధ్యమైననూ నీటిని, పాలను కలసిపోయిన వాటిని హంస విడదీయగలదని మనకు తెలుసు. -“దృశ్యతే చ దుర్వివేచయోరపి అస్మజ్ఞాతీయైః క్షీరోదకయోః సంస్పృష్టయోః హంసేన వివేచనమ్” (సూ||భా|| 3-2-9). ఇలాగే ఈ అవిద్య - కర్మల ద్వారా ఈశ్వరునితో విడదీయబడిన జీవునికి, వ్యవహారము జరుగుతుంది. ఈ ప్రకారము నిద్ర - జాగృతులలో ‘బీజాంకురన్యాయము’గా, సర్వదా విద్యమానమైన అవిద్య సంస్కారములతో కలసి ఉండే ఆ అంతఃకరణ ఉపాధివల్ల ‘వాడే లేచాడు’, అని చెప్పబడుతున్నది. “స ఏవాయమ్ ఉపాధిః స్వాపప్రబోధయోః బీజాఙ్కురన్యాయేన ఇత్యతః స ఏవ జీవః ప్రతిబుద్ధ్యతే ఇతి యుక్తమ్” (సూ||భా|| 3-2-9). జాగ్రత్తు నిద్రా, వానివే. అదే అంతఃకరణ అతనికి ఉపాధి. బ్రహ్మలో అతడు ఒకటిగా ఉన్నప్పుడు కూడా అంతఃకరణ వున్నది. దానిలో అవిద్య - కర్మ కూడా ఉన్నది. ఇలా, ఉపాధి సంబంధమును గుర్తులో ఉంచుకుని, సుషుప్తికి అవిద్య ఉన్నదా, లేదా? అని విచారిస్తే - “సుషుప్తిలో జీవునికి అవిద్యాకార్యమైన అధ్యాస లేదు. అవిద్య ఉన్నది” అని తెలుస్తుంది. అవిద్య బీజరూపముతో వుంటుంది. దృష్టాంతము:- చిన్న పిల్లవానికి మీసములు, వాటి బీజరూపముతో అణగివుండి యౌవనములో ఆ మీసములు బయటకు వచ్చినట్లు, మనస్సు నాడీమండలము నుంచి బయటకు వచ్చిన తరువాత బీజావిద్య, అధ్యాసరూపముగా కనపడుతున్నది. (అవిద్యను బీజరూపమని చెప్పినా, అది ఒక భావవస్తువు కాదు. అది జ్ఞానాభావమని ఇదివరకే

నిశ్చయమయినది. బీజావిద్య అనేది ఒక శబ్ద వికల్పమే. అంటే, తన వాచ్యార్థము వల్ల, అది భావవస్తువనే వికల్పమును కలుగజేసినా కూడా, లక్ష్యార్థము ద్వారా ఆ వికల్పము యొక్క అవస్తుత్వమును తెలియజేసే శబ్దము - “శబ్ద జ్ఞానానుపాతీ వస్తుశూన్యో వికల్పః” (యోగ సూత్రములు - 1-9).

విశేషజ్ఞానము లేకపోవడమువల్ల, ఏకత్వమునే కారణముగా చెప్పి, తరువాత - “అన్యత్వ ప్రత్యుపస్థాపక హేతోః అవిద్యాయాః అభావాత్” - ఇతరము ఉన్నదని చూపించడానికి హేతువు అయిన అవిద్య ఇక్కడ లేదు, అని భాష్యకారులు స్పష్టముగా చెప్పిన తరువాత, తిరిగి - అధ్యాస లేదు కాని, బీజరూపావిద్య వున్నది - అని ఎలా చెప్పారు?

అలా కాదు. ఉన్నదని స్పష్టముగా కూడా చెప్పారు - బుద్ధ్యాద్యుపాధి స్థాన విశేష సంబంధముతో విశేషజ్ఞానము (అధ్యాస) వస్తుంది. ఉపాధి నాశనముతో కలిగే ఈ విశేష జ్ఞాన నాశనమునే పరమాత్మ సంబంధమని ఉపాధి సాపేక్షముగానే **ఉపచారము కోసము** చెప్పాము - “బుద్ధ్యుపాధి స్థాన విశేషయోగాత్ ఉద్భూతస్య విశేషజ్ఞానస్య ఉపాధ్యుపశమే ఉపశమః స పరమాత్మానా సంబంధః ఇతి ఉపాధ్యపేక్షయైవ ఉపచర్యతే” (సూ||భా|| 3-2-24) ఇంతేకాక, ఇంకా స్పష్టము చేశారు. సుషుప్తి అభయమే! అవిద్యాకార్యమే భయము. ఇందువల్ల, భయనామక కార్యము ద్వారా కారణ అవిద్యను నిరాకృతము చేశారు - “కిం చ అభయమ్ | భయం హి నామ అవిద్యాకార్యం | తత్కార్య ద్వారేణ కారణ ప్రతిషేధో -యమ్” (బృ||భా|| 4-3-21). ఇదే కాకుండా తన ప్రియురాలి ఆలింగనములో బద్ధుడైన వ్యక్తి బాహ్య అభ్యంతర జగత్తులు ఏమీ తెలియకుండా వుంటాడు - “యథా ప్రియయా స్త్రియా సంపరిష్పక్తో న బాహ్యం కించన వేదనాన్తరమ్” (బృ|| 4-3-21). ఈ అవస్థలో శ్రుతి ద్వారా ఆత్మలో ఏకత్వమును చెప్పిన కారణముగా, ఆ సమయములో కూడా అవిద్య లేదు - అని చెప్పే సాహసము ఎవరికి వుంటుంది? ఏకత్వము అనేది లేని సమయము లేదు. ఇంద్రియములతో నానాత్వమును చూస్తున్నా కూడా ఏకత్వము అవిద్య లేకుండా వుండాలి. విద్యకు అర్థము ఏకత్వజ్ఞానము. అధ్యాస లేకపోయినా అవిద్య వుంటుంది. కాని, అవిద్య లేకపోతే అధ్యాస వుండదు. ఎందుకంటే అధ్యాస అవిద్యా కార్యము. విద్య (ఆత్మ జ్ఞానము) తోనే అవిద్య నష్టము అవుతుంది. నిద్రతో కాదు. అది ఒకసారి పోతే మళ్ళీ తిరిగి రాదు.

ప్రశ్న: అయితే, అవిద్య సుషుప్తిలో లేదని ఎందుకు చెప్పారు?

సమాధానము: పిచ్చి పనిని పిచ్చితనము అన్నట్లే, ఇక్కడ అవిద్యా కార్యమైన అధ్యాసను అవిద్య అని పిలిచి అది నిద్రలో లేదని చెప్పారు.

అజ్ఞానమును జ్ఞానాభావము అని తెలుసుకునేవారికి సుషుప్తిలో అజ్ఞానము ఉన్నదని చెప్పడములో ఏకత్వమునకు హానీ ఏమీ లేదు. **ఇక, అజ్ఞానము భావరూపమని అనుకునే వారిని గురించి ఆలోచించాలి. సుషుప్తిలో ఏకత్వ సమన్వయము చేయడానికి, శాస్త్రము, ఇంద్రియములు, మనస్సు మొదలైన సమస్త కార్యజగత్తుకు బ్రహ్మలో ఉపశమనమును చెప్పింది. ఇంద్రియములు కార్యములు చేస్తున్నా, కార్యమునకు పూర్వము తత్త్వరూపములో వున్నా, అవి బ్రహ్మకార్యములు అవడము వల్ల బ్రహ్మ స్వరూపములే. (అధ్యా || 6-5). ఇందువల్ల కారణములో కార్యము ఉపశమించుటకు ఆటంకము ఏమీ లేదు. అయితే తమ భావరూప అజ్ఞానమునకు కూడా ఉపశమించడమును ఎవరైతే చెప్పన్నారో వారికి దానిని బ్రహ్మ స్వరూపమునదే అని చెప్పవలసి**

వస్తుంది. ఈ విధముగా, ఏ బ్రహ్మ స్వరూపము అజ్ఞానమునకు విరోధి కాదో, అటువంటి బ్రహ్మతో మనకు పనేముంది?

ప్రశ్నలు:

1. జీవుడు ఏ ఏ అవస్థలను అనుభవిస్తున్నాడు?
2. జాగ్రదవస్థ విశేషములు ఏమిటి?
3. బహిష్కృతుడు అంటే ఎవరు?
4. చిత్తములో వాసనారూపముగా ఏమేమి వుంటాయి?
5. జాగ్రత్తు దేనికి ఆశ్రయము?
6. జాగ్రత్తులో వ్యవహారము చేయడానికి దేని ఆవశ్యకత ఉన్నది?
7. జ్యోతి శబ్ద వ్యాపకార్థము ఏమిటి?
8. శబ్దాదులను 'జ్యోతి' అనడములో ఔచిత్యము ఏమిటి?
9. జాగ్రత్తులో ఇంద్రియములు దేనిద్వారా వ్యవహారములు చేస్తున్నాయి? దానితో జీవునికి ఏమి లాభము?
10. స్వప్న స్వరూపము ఏమిటి?
11. స్వప్నావస్థలోని జీవునిని శ్రుతి ఏ పేర్లతో పిలిచింది?
12. స్వప్నము ఎలా కలుగుతుంది?
13. అతనిని 'ప్రవివిక్తభుక్' అని ఎందుకు అన్నారు?
14. 'ప్రవివిక్తాహారతరుడు' అంటే అర్థము ఏమిటి?
15. స్వప్నములో చేసిన పుణ్య-పాపములు జీవుడిని ఎందుకు అంటవు?
16. స్వప్నలోకము జీవసృష్టి అని శ్రుతి ఎందుకు చెప్తున్నది?
17. స్వప్నలోకములో కార్య కారణ సంబంధము - దేశకాల సంబంధము ఎందుకు లేవు?
18. స్వప్నములో కనపడిన ఏ సూచనలు సత్యముగా అవుతున్నాయి?
19. బృహదారణ్యకము, ప్రశ్న, కఠ ఈ ఉపనిషత్తులలో స్వప్నకర్త ఎవరని చెప్పారు?
20. 'స్వప్నకర్త ఈశ్వరుడు', ఇది ఎందుకు సరికాదు? జీవుడే స్వప్నకర్త అని సమర్థన చేయండి.
21. ఒకవేళ మనము సత్కర్మలే చేస్తూ వుంటే, మనకు ఏ విధమైన స్వప్నములు రావు?

22. వేదములు ఏ శైలిని అనుసరిస్తున్నాయి?
23. స్వప్నజ్యోతి విషయములో నాస్తికుల వాదము ఏమిటి?
24. స్వప్న జ్యోతి దేహసంబంధి కాదని ఎలా చెప్పగలము?
25. బాహ్యజ్యోతి, ఆత్మజ్యోతి కంటే వేఱుకాదని ఎలా చెప్పగలరు?
26. ఆత్మజ్యోతి నిర్విశేషమని ఎలా నిశ్చయమవుతున్నది?
27. ఆత్మను దేని ద్వారా తెలుసుకోగలరు?
28. ఆత్మలో ఏ ధర్మము ఆరోపితమైనది?
29. నిర్విశేష ఆత్మను, సవిశేషమని గుర్తించే కారణములను దృష్టాంతముతో వర్ణన చేయండి.
30. స్వప్నచర్చతో స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఆత్మను గుర్తించడము ఎలా సులభమవుతున్నది? ఈ సువిధమును ఎవరు యిచ్చారు?
31. స్వప్నములో జీవుడు ఎవరి ద్వారా కర్మ చేస్తున్నాడు?
32. తన అలసట పోగొట్టుకోవడానికి జీవుడు ఏమి చేస్తున్నాడు?
33. సుషుప్తిని 'ఏకీభూతము' అని ఎందుకు చెప్పారు?
34. 'ప్రజ్ఞానఘనము' అంటే ఏమిటి?
35. జీవుడిని ఆనందమయుడు - ఆనందభుక్ అని ఎందుకు అన్నారు?
36. ప్రాజ్ఞుడు ఎవరు? అతనికి ఈ పేరు ఎందుకు వచ్చింది?
37. గాఢనిద్రలో జీవుడు ఎక్కడ వుంటాడు?
38. పురీతత్ అంటే ఏమిటి?
39. బ్రహ్మసూత్రములలో నిశ్చయింపబడిన జీవుని సుషుప్తి స్థానము ఏది?
40. సుషుప్తి అనుభవములో విస్మయకర అంశము ఏమిటి?
41. సుషుప్తి అనుభవము అందరికీ ఒకలాగే ఎందుకు వుంటుంది? భేదము ఎందుకు వుండదు?
42. సుషుప్తిలో వచ్చే ఆనందమును 'అతిఘ్నీ' అని ఎందుకు అన్నారు?
43. సుషుప్తిలోని అనుభవమును పొందిన ఏకత్వము, సుషుప్తి తరువాత ఏమిగా అవుతున్నది?
44. సుషుప్తిలో జీవుడు ఎలా వుంటాడు?
45. శ్రుతి వర్ణించిన నిద్రానందమును తెలుసుకోవడము ఎందుకు కష్టము?

46. సుషుప్తిలోని ఆనందము, పరమానందమని ఎలా నిశ్చయమవుతున్నది?
47. సుషుప్తిలో ఆనందమునకు కారణము ఏమిటి?
48. సుఖమునకు - విషయములకు సంబంధము లేదని ఎలా నిశ్చయము అవుతున్నది?
49. విషయసంపర్కముతో సుఖము రావడానికి కారణము ఏమిటి? అది ఎందుకు క్షణికము?
50. 'విషయ సంపర్కముతో సుఖప్రాప్తి' ఈ అధ్యారోపమున అపవాదము ఎలా అవుతుంది?
51. సుషుప్తిలో పూర్తిగా ఏది నశిస్తున్నది?
52. భేదబుద్ధి తక్కువ అవుతూ వుంటే ఏది వృద్ధి అవుతుంది?
53. ఒక సోపానము నుండి ఇంకొక సోపానము వరకు వెళ్ళేటప్పుడు ఆనందముయొక్క వృద్ధికి క్రమమును చెప్పండి.
54. పరమానందమును ఇక్కడే ఎవరు పొందుతారు?
55. 'అకామహతుడు' ఎవరు?
56. 'దుఃఖము' అనే మిథ్యాప్రత్యయము ఎలా ఉత్పత్తి అయింది? దానిని మిథ్యాప్రత్యయము అని ఎందుకు అన్నారు?
57. స్వరూపములో, దుఃఖ సంబంధము లేదని ఎలా నిశ్చయము అవుతుంది?
58. జీవుని వాస్తవిక స్వరూపము ఏమిటి?
59. ఉపనిషత్తులో స్వస్వరూప వర్ణన ఏవిధముగా చేశారు?
60. సుఖ-దుఃఖములు రెండూ మిథ్యాప్రత్యయములే! అయితే, వీటిలో అంతరము ఏమిటి?
61. 'తాను బ్రహ్మే, తానే బ్రహ్మ' వీనిలో భేదము ఏమిటి?
62. బ్రహ్మోత్తైకత్వమును బోధించే శ్రుతిని తెలుసుకోవడానికి ఏ అంశములను జ్ఞప్తిలో వుంచుకోవాలి?
63. అసత్యత్వము ఏ రూపములతో ప్రకటింపబడుతున్నది?
64. సుషుప్తి కాలములో, ఆత్మలో సత్యత్వ లక్షణము ఉందనడానికి యుక్తి ఏమిటి?
65. 'జ్ఞాన' శబ్దమునకు అర్థము ఏమిటి?
66. బ్రహ్మయొక్క జ్ఞానరూపలక్షణము ఎక్కడ కనిపిస్తున్నది?
67. సుషుప్తాత్మ ఆనంద్యము ఎలా నిశ్చయమవుతున్నది?
68. సుషుప్తాత్మలో బ్రహ్మ లక్షణములు కనపడినప్పటికీ, 'బ్రహ్మోత్తైకత్వము అయినది', అనడానికి ఆలస్యము ఎందుకు?

69. ఇంద్రునికి ఏవ ప్రశ్నలు వచ్చాయి?
70. సుషుప్తిలో ఏమీ తెలియబడదు. దీనికి కారణము ఏమిటి? శ్రుతి ఈ విషయములో ఏ దృష్టాంతమును ఇచ్చినది?
71. సుషుప్తిలో తనయొక్క జ్ఞానము కూడా ఎందుకు వుండదు? అప్పుడు తాను బ్రహ్మలో లీనమయి ఉన్నాడని కూడా ఎందుకు తెలుసుకో లేడు?
72. సుషుప్తిలో కేవలము ఆత్మజ్యోతి మాత్రమే ఉంటుంది. ఇలా చెప్పడానికి లౌకిక దృష్టాంతము ఏమిటి?
73. చిత్రపట దృష్టాంతముతో ఏమి నేర్చుకుంటున్నాము?
74. నానాత్వము దేనివల్ల ప్రకటింపబడుతున్నది?
75. సుషుప్తివిద్య విషయములో కొందఱు ఏమి చెప్తున్నారు?
76. సుషుప్తిలో అవిద్య లేదని చెప్పడములో ఏ కష్టములు వస్తున్నవి?
77. కొందఱు ఈ ఆక్షేపములకు ఏమి సమాధానము యిస్తున్నారు?
78. ఈ సమాధానము ఎందుకు సరికాదు?
79. సుషుప్తి వర్ణన, శ్రుతి ఏ దృష్టితో చేసినది?
80. 'బీజరూప అవిద్య' ఈ శబ్దమును ఎలా తెలియజేస్తారు?
81. సుషుప్తిలో విశేషజ్ఞానము లేని కారణముగా అక్కడ ఏకత్వము మాత్రమే ఉన్నది. అందువల్ల అక్కడ అవిద్య లేదు. ఈ పూర్వపక్షమునకు సమాధానము ఏమిటి?
82. అజ్ఞానమును, భావరూపము అని అనడము ఎందుకు సరికాదు?

అధ్యాయము - 14

తురీయము

పదకొండవ అధ్యాయములో ఆత్మ స్థూల - సూక్ష్మ శరీరములు కాదని, పన్నెండవ అధ్యాయములో ఆత్మ కారణ శరీరము కాదని చెప్పి, ఆత్మస్వరూపమును శరీరత్రయరూపములతో నిరాకరించడము అయినది. క్రిందటి అధ్యాయములో జీవుడు జాగ్రత్ - స్వప్న - సుషుప్తి అవస్థలలో ఉన్నప్పటికీ నిరుపాధికముగా అవస్థాత్రయాతీతుడు అని నిశ్చయమయింది. ఈ నిరాకరణమునకు అర్థము, “జగత్తుకూ జగద్వ్యవహారము నకూ నీవు సాక్షివి”. దీనిని ఆమోదించి చాలామంది సాక్షిత్వమే పరమార్థము అని అంటున్నారు. ఇది సరియైన నిర్ణయము కాదు. శ్రుతి చెప్పిన సిద్ధాంతము వేఱుగా వున్నదని ఈ అధ్యాయములో నిశ్చయము చేస్తున్నాము.

14-1) సాక్షి

గంగానదిలో ఈ ఒడ్డు నుంచి ఆ ఒడ్డుకి, అటునుంచి ఇటు తిరుగుతున్న మహా మత్స్యమువలె జీవుడు జాగ్రత్తు నుంచి నిద్రలోకి, నిద్ర నుంచి జాగ్రత్తుకు వస్తూ పోతూ వుంటాడు. తటములను సమీపించి తిరిగిపోయే మత్స్యము, తటము కంటే వేఱుగానే వుంటుంది. ఇలాగే జీవుడు కూడా మూడు అవస్థల కంటే వేఱుగానే వున్నాడు. ఇంతేగాక జాగ్రత్తు నుంచి స్వప్నములో ప్రవేశించేటప్పుడు స్థూల శరీరముతో సంబంధమును, స్వప్నము నుంచి సుషుప్తికి వెళ్ళేటప్పుడు ఇంద్రియ మనస్సులతో సంబంధమును వదలి వేస్తున్నాడు. అందువల్ల అతడు వీటికి వేఱుగానే వున్నాడు. ఈ ప్రకారము కేవలము ఇంద్రియాదులకంటే మాత్రమే కాదు, ప్రాణముకంటే కూడా జీవుడు వేఱు అవడము తెలిసినది. (అధ్యాయము ॥ 11-8). బాహ్య జగత్తును, తనవైన స్థూల సూక్ష్మ శరీరములను దృశ్యముగా చేసుకొని జీవుడు వీటన్నిటికీ సాక్షిగా వుంటున్నాడు.

14-2) సాంఖ్య యోగము

కొంతమంది, జీవుని సాక్షిత్వమును ఆమోదించగానే మోక్షప్రాప్తి వస్తుందని అనుకుంటారు. తెలుసుకున్న ఈ జ్ఞానమును స్థిరము చేసుకోవడము కొరకు వారు ‘చిత్త నిరోధము’ అనే యోగమును అభ్యసిస్తారు. “త్ర్యున్నతం స్థాప్య సమం శరీరమ్” (శ్వే ॥ 2-8)- శిరస్సు కంఠము, నడుము తిన్నగా ఉండేటట్లు శరీరమును సమముగా చేసి, “తాం యోగమితి మన్యంతే స్థిరామింద్రియధారణామ్” (కఠ ॥ 2-3-11)- ఇంద్రియములను స్థిరముగా ఉంచడము యోగమనబడును. ఈ విధముగా యోగము గురించి వందలాది వాక్యములు వేదములో దొరుకుతాయి. అందువల్ల కొందఱికి, యోగము ద్వారా చిత్తవృత్తి నిరోధమే అధ్యాత్మ సాధనకి గమ్యము అని భావన కలుగుతున్నది. కాని మనము ఒక విషయమును మరచిపోకూడదు. ఆసనము మీద కూర్చుని చిత్తేంద్రియముల క్రియలను బలపూర్వకముగా నిలిపి, యోగాభ్యాసము చేయడము అంతఃకరణ శుద్ధి కోసము. -“తత్రైకాగ్రం మనః కృత్వా యత చిత్తేంద్రియ క్రియః, ఉపవిశ్యాసనే యుంజ్యాత్ యోగమాత్మ విశుద్ధయే” (గీ॥ 6-12). యోగమునకు జన్మ మృత్యువులు వున్నాయి - “యోగో హి ప్రభవాప్యయో” (కఠ॥ 2-3-11). కాని, మోక్షము శాశ్వతము. ఇంతే కాదు. శ్రుతి, చిత్తవృత్తి నిరోధము మోక్షసాధనమని ఎక్కడా నిశ్చయించి చెప్పలేదు. బ్రహ్మాత్మజ్ఞానము కన్న ఇంకొక మార్గము మోక్షమునకు

లేదు. -“నిరోధస్తర్మి అర్థాంతరమ్ ఇతి చేత్? న । మోక్ష సాధనత్వేన అనవగమాత్ । న హి వేదాంతేషు బ్రహ్మత్మవిజ్ఞానాత్ అన్యత్ పరమపురుషార్థ సాధనత్వేన అవగమ్యతే ।” (బృ||భా|| 1-4-7).

ఈ పైన చెప్పిన మాటలు యోగక్రియలకు సంబంధించినవి. ఈ క్రియలకు ఆధారమైన యోగ సిద్ధాంతము సాంఖ్యుల సిద్ధాంతమే సాంఖ్యులు - యోగులు, ఇద్దరూ ద్వైతులే ఆత్మైకత్వ దర్శులు కారు. కాని, జీవునికి అసంగత్వాది ఏ లక్షణములు శ్రుతిలో చెప్పబడినవో వాటినీ, సంన్యాస ధర్మములనూ వీరు స్వీకరిస్తున్నారు. శ్రుతులలో చెప్పబడిన “తత్కారణం సాంఖ్య యోగాభివన్నం జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాశైః” (శ్వే||6-13)- సాంఖ్య యోగముల ద్వారా పొందదగినవాడూ జగత్కారణుడూ ఐన దేవుడిని తెలుసుకున్నట్లయితే జీవుడు అన్ని పాశముల నుండి ముక్తుడౌతాడు. ఇలా శ్రుతికి స్వమతానుసారము వ్యాఖ్యలు కూడా చేశారు. దీనివల్ల సామాన్య జనులకు వీరు వేదాంతులు కారని తెలియదు. (అధ్యాయ|| 5-7), (అధ్యాయ|| 12-17). ఇక్కడా - గీతలో కూడా సాంఖ్యమునకు అర్థము వైదిక జ్ఞానమే. ప్రకృతి - పురుష వివేకముతో వచ్చిన సాక్షిత్వము కాదు. యోగమునకు అర్థము వైదిక ధ్యానమే. చిత్తవృత్తి నిరోధము కాదు. - “ద్వైతినో హి తే సాంఖ్యా యోగాశ్చ నాత్మైకత్వ దర్శినః! యత్తు దర్శనం ఉక్తం తత్కారణం సాంఖ్య యోగాభివన్నం ఇతి వైదికమేవ తత్ర జ్ఞానం ధ్యానం చ” (సూ||2-1-3).

14-3) సమ్యగ్దర్శనమే సర్వాత్మభావము

1) అన్నీ తెలుసుకుంటున్నాడు కనుక అతడు సాక్షి. కాని, తనను సాక్షిగా అనుకోవడము ఆత్మ యొక్క ‘అకృత్స్ను’ (అపూర్ణ) దర్శనము. వింటున్నాను, చూస్తున్నాను - ఇలా తనని తాను ఎంతవరకు తెలుసుకుంటూ వుంటాడో, అంతవరకు అతడు పూర్ణ ఆత్మను తెలుసుకున్న వాడు కాదు. - “యావదయం ఏవం వేద పశ్యామి, శృణోమి, స్పృశామీతి, తావత్ అంజసా కృత్స్నుమ్ ఆత్మానం న వేదా” (బృ|| భా|| 1-4-7). ఎందుకంటే, దీనిలో చూస్తున్న దృశ్యము - దర్శనము - దృక్, ఉండడమువల్ల ‘త్రిపుటి’ వుంటుంది. ఇదే సాంఖ్యము. ద్వైతము కూడా. ఇది ఆత్మయొక్క పూర్ణదర్శనము కాదు. ఎంతవరకూ ద్వైతము వుంటుందో, అప్పటివరకు రెండవ దానిని చూస్తాడు. ఎక్కడ ఆత్మ ఒక్కటే అన్నీ అవుతుందో, అక్కడ - దేనితో ఎవరిని చూస్తాడు? - “యత్ర ద్వైతమివ భవతి, తదితర ఇతరం పశ్యతి.... యత్ర సర్వం ఆత్మైవాభూత్ తత్కేన కం పశ్యేత్..... (బృ|| 4-5-15). ఇలా చెప్పి, **ఆత్మజ్ఞానము వచ్చిన తరువాత త్రిపుటి యొక్క వ్యవహారమును శ్రుతి నిరాకరించింది. ఎలా నిరాకరించింది? ‘దీనికి అస్తిత్వమే లేదు’ అని చెప్పి శూన్యవాది ప్రత్యక్ష జగత్తును ఎలా నిరాకరణ చేస్తున్నాడో అలా నిరాకరించిందా? లేదు ‘ఇది కేవలము కల్పితము’ అని విజ్ఞానవాదము ఎలా నిరాకరణ చేస్తున్నదో, అలా నిరాకరించిందా? అలా కాదు. ‘జగత్తు నీకంటే వేఱుకాదు. అందువలన నీలో వ్యవహారము కొంచెము కూడా లేదు’ అని చెప్పి త్రిపుటి వ్యవహారమును నిరాకరించింది. ఎదుటవున్న లోకమును, తనకంటే వేఱుగా - అనాత్మ స్వరూపముగా ఎవరైతే చూస్తున్నారో వానిని మోక్షమునకు అయోగ్యుడు అని లోకములు తోసివేస్తున్నాయి. “లోకాస్తం పరాదుర్యోన్యత్రాత్మనో లోకాన్ వేదా” (బృ||2-4-6). ‘ఏ బ్రహ్మలో పంచ-పంచ జనులు, అవ్యాకృతము ఓతప్రోతమై వున్నారో, దానినే ఆత్మ - అమృత బ్రహ్మ అయిన నేను అని ఆమోదిస్తున్నాను. నేను దానికంటే వేఱని భావించడము లేదు -“యస్మిన్ బ్రహ్మణి పంచపంచ జనాః అవ్యాకృతం ఓతం చ ప్రోతం చ అమృతం బ్రహ్మ మన్యే అహం; న చాహం ఆత్మానం తతో-న్యత్వేన జానే”**

(బృ||భా|| 4-4-17). ఇందువల్ల, ఎవరినీ అన్యులుగా తలచనివాని సర్వాత్మభావమే సమ్యగ్దర్శనము. సాక్షిత్వము సమ్యగ్దర్శనము కాదు. ఎప్పుడు వెంట్రుక చివరి భాగమంత మాత్రమైనా 'ఇది నేను కాదు' అని భావించబడుతోందో, అది అవిద్యావస్థ మాత్రమే! - "యత్తు సర్వాత్మభావాత్ అర్వాగ్ వాలాగ్ర మాత్రమపి అన్యత్వేన దృశ్యతే నాహమస్మి ఇతి తదవస్థా అవిద్యా" (బృ|| భా|| 4-3-20). ఆ బాహ్యలోకము మనకు ఆత్మవ్యతిరిక్తము కాదు, ఎందుకంటే, మనకు అంతా ఆత్మే - అందరికీ మనమే ఆత్మభూతులము. - "స చ బాహ్యలోకో నాస్త్వస్మాకం ఆత్మవ్యతిరిక్తః సర్వం హి అస్మాకం ఆత్మభూతమేవ, సర్వస్య చ వయం ఆత్మభూతాః" (బృ|| 4-4-22). ఇప్పటికి కూడా "నేనే బ్రహ్మను" అని తెలుసుకున్నవాడు ఇదంతా వాడే అవుతాడు. "తదిదమప్యేతర్హి య ఏవం వేద అహం బ్రహ్మోస్మీతి స ఇదం సర్వం భవతి" (బృ|| 1-4-10). మొదట అవిద్య వల్ల అసర్వమై ఉన్నాడు; తరువాత విద్యతో అవిద్యా నివృత్తి అయి సర్వము తానే అయ్యాడు - "పూర్వం అవిద్యయా అసర్వ ఆసీత్, పునర్విద్యయా అవిద్యాపనయే సర్వో భవతి" (ప్ర|| 4-10), ఆత్మ, అనాత్మ రెండూ తెలియక పోవటంవల్ల రెండింటినీ తెలుసు కోవాలి. ఆత్మోపాసన విషయము మాత్రము ఎందుకు చెప్పారు? అలా కాదు. అనాత్మను తెలుసుకొనేదానికి ఆత్మజ్ఞానము కన్న వేరే జ్ఞానము అవసరము లేదు. ఆత్మజ్ఞానముతోనే అన్నీ తెలుస్తాయి - "అనిర్జ్ఞాతత్వసామాన్యాత్ ఆత్మా జ్ఞాతవ్యః అనాత్మా చ | కస్మాత్ ఆత్మోపాసనే ఏవ యత్న ఆస్థీయతే? న, కిం తర్హి జ్ఞాతవ్యత్వేపి న పృథక్ జ్ఞానాంతరం అపేక్షతే ఆత్మజ్ఞానాత్" (బృ||భా|| 1-4-7). ఈ తాదాత్మ్య సంబంధము నామరూపములకు మాత్రం మితమైనది కాదు. సర్వ వ్యవహారములకు అన్వయమగును - "సదాత్మనా సత్యత్వాభ్యుపగమాత్ ... సర్వవ్యవహారాణాం సర్వవికారాణాం సత్యత్వం" (ఛాం|| భా|| 6-3-2) సదాత్మ విజ్ఞానము నుంచి **సర్వ వ్యవహారములు** తన ఆత్మ వల్లనే జరుగుతున్నదని జ్ఞాని తెలుసుకొంటాడు - "సదాత్మ విజ్ఞానే తు సతి ... సర్వోప్యన్యో వ్యవహారః ఆత్మన ఏవ విదుషః" (ఛాం||భా|| 7-26-1) అందువల్ల ఎవరైతే రాయిని - మట్టిని చూసి, 'ఇది రాయి - ఇది మట్టి' అని వేరు వేరుగా తెలుసుకుంటాడో, అలా వేరుగా తెలుసుకోవడమే అవిద్య కాదు. 'స్వరూపములోనూ ఇవి వేరు వేరు, నేనూ వేరు. నేను వీటిని చూసేవాడిని' అని భావించడం అవిద్య. అలా అయితే ఆత్మజ్ఞాన - అనాత్మజ్ఞానములలో భేదము ఏమిటి? అని ప్రశ్నించవచ్చు. అనాత్మ జ్ఞానములో నానాత్వము వుండడము వల్ల అప్రాప్తమయిన దానిని పొందాలనే భావనలో లాభము - లబ్ధవ్యము - లబ్ధ అనే త్రిపుటి వుంటుంది. కాని, ఆత్మజ్ఞానములో నానాత్వము లేనందువల్ల ఈ త్రిపుటి వుండదు. (బృ|| 1-4-7).

2) ఈ విషయములో ఒక సందేహము వస్తుంది. జగత్తు అసత్యము - ఆత్మమాత్రమే సత్యము అని మాటిమాటికి చెప్తున్నారు. సర్వాత్మ భావమును బట్టి ఈ అసత్యమైన జగత్తును, 'ఇది ఆత్మ' అని ఎలా తెలుసుకోవడము? బహుశః ఈ సందేహమునకు వివరణ తెలియక సాధకులు, తమను సాక్షిభావసాధనకు బంధించుకుంటున్నారు. సాక్షిభావమును పొందడము, సర్వాత్మ భావమును పొందడము కన్న కొంత సులభము. ఇందువల్ల, సర్వాత్మ భావమునకు వివరణ యిస్తున్నాము. ఈ జగత్తు బ్రహ్మమే. ఇంతేకాక, కార్యకారము కూడా కారణమే. స్వరూపమునకు భిన్నమైన ఆకారము పుట్టనే పుట్టదు. కాని, కారణములో కార్యము స్వతంత్ర రూపముగా లేదు. ఇందువల్ల, నిశ్చయముగా జగత్తు బ్రహ్మకంటే వేరు కాదు. కాని, బ్రహ్మ జగత్తుకంటే వేరుగానే ఉన్నది. (అధ్యాయ || 6-5-2). అటువంటి బ్రహ్మ నీవే! అనగా, జగత్తు ఆత్మకంటే వేరు కాదు. కాని, ఆత్మ జగత్తుకన్న వేరు. ఎప్పుడు మనస్సు బహిర్ముఖమై కార్యకారరూపవృత్తిని ధరిస్తున్నదో, అప్పుడు, నాకంటే వేరుగా కార్యము ఏమీ లేదనే బుద్ధివృత్తి వుండాలి. బ్రహ్మవాదులకు

కార్యకారణ సంబంధము ఎలా వుంటుంది? వారికి తాదాత్మ్య లక్షణ సంబంధము వుంటుంది. - “బ్రహ్మవాదినః కార్యకారణ సంబంధః కథమ్? తస్య తాదాత్మ్య లక్షణ సంబంధోపపత్తే” (సూ॥ 2-2-38). ఈ సంబంధము కేవలము నామరూపములతో మాత్రమే కాదు వ్యవహారములలో కూడా వుంటుంది. ఆత్మ విజ్ఞానమునకు ముందు, తన కంటే భిన్నముగా వున్న పరమాత్మ వల్ల జగత్తు యొక్క ఉత్పత్తి - ప్రళయములు జరుగుతూ వుండేవి. సదాత్మ విజ్ఞానము వల్ల అవి తన ఆత్మవలననే అయ్యేవిగా అయిపోయాయి. ఈ విధముగా, అన్ని వ్యవహారములు జ్ఞానికి ఆత్మవలననే జరుగుతాయి. (ఛా॥ 7-23-1). మనస్సు అంతర్ముఖము అయి ఎప్పుడైతే కార్యకార వృత్తి అవదో, అప్పుడు సహజముగానే తాను కార్యముతో వేఱుగా ఉంటాడు. ఈ ప్రకారము బాహ్యకార భేద బుద్ధి నివృత్తి మాత్రమే ఆత్మస్వరూప ఆశ్రయమునకు కారణమవుతుంది. - “బాహ్యకార భేద బుద్ధి నివృత్తి రేవ ఆత్మస్వరూపావలంబన కారణమ్” (గీ॥ భా॥ 18-50). అన్ని వ్యవహారములు నశించుటకు ఈ విజ్ఞానమే కారణము. (బృ॥ భా॥ 1-4-7). అందువల్ల, సర్వాత్మ భావములో ప్రవృత్తి వుండదు. అక్కడ అవిద్య, కామ, కర్మలు లేవు. అది క్రియా కారక ఫలరహితము. - “సర్వాత్మ భావో మోక్షో విద్యాఫలం క్రియా కారక ఫలశూన్యం యత్ర అవిద్యా కామ కర్మాణి న సంతి ।” (బృ॥ భా॥ 4-3-21).

ప్రశ్న: బహిర్ముఖ బుద్ధి వృత్తిలో వున్నప్పుడు అసత్యమును ఆత్మ అని అనుకోవడము అనుచితము కదా?

సమాధానము: ఏదైతే పూర్వము లేదో - ఇప్పుడు కనపడుతున్నదో - తరువాత ఉండదో, ఆ కార్యము తార్కికుల చేత చెప్పబడిన, కారణముకంటే వేతే వున్న కార్యము. అది అసత్తు మాత్రమే. (అధ్యాయ 6-5-3). అది స్థితి కాలములో ఉన్నట్లు కనపడినా, లేనిదే. కాని, ఎదుట కనపడే జగత్తు అటువంటిది కాదు. అది ఒకప్పుడు కనపడుతుంది - ఒకప్పుడు కనపడదు. అప్పుడది అవ్యక్తము. అందువల్ల అసత్యము. దీనిలో ఇలా వ్యక్తము - అవ్యక్తము కావడము అనే వ్యవహారము ఉన్నప్పటికీ ఇది బ్రహ్మమే. ఇందువల్ల “సత్..తద్విపరీతం అసచ్చైవ అహమ్..... కార్యకారణే వా సదసతీ” - సత్, దానికి భిన్నమైన అసత్, రెండూ నేనే.... కార్యమే అసత్ - కారణమే సత్. (గీ॥ భా॥ 9-19). అందువల్ల జగత్తును ఆత్మకు అభిన్నముగా తెలుసుకోవడమే సమ్యక్ జ్ఞానము.

ప్రశ్న: ఇలా తెలుసుకోవడము వల్ల లాభము ఏమిటి?

సమాధానము: ఎంత గొప్ప జ్ఞానికైనా, ప్రారబ్ధము వల్ల మనస్సు బహిర్ముఖము అవుతూనే వుంటుంది. - “శరీరారమ్భకస్య కర్మణో నియతఫలత్వాత్ సమ్యక్జ్ఞాన ప్రాప్తావపి అవశ్యం భావినీ ప్రవృత్తిః వాఙ్మనఃకాయానామ్” (బృ॥ భా॥ 1-47). ఆ సమయములో, జగత్తు తనకంటే అభిన్నమనే బుద్ధివృత్తి వుంటేనే దానితో జరిగే వ్యవహారములతో ఏమీ సంబంధము వుండదు. దీనికి విరుద్ధముగా, సాంఖ్యుల సాక్షిత్వములో భిన్నత్వ బుద్ధి వుంటుంది. దానివల్ల వ్యవహారముతో సంబంధము కూడా వుంటుంది. క్రియ బంధనము కాదు - క్రియతో సంబంధము బంధము. ఈ ప్రకారము సర్వాత్మభావ బుద్ధి వృత్తి వల్ల లాభము - అవ్యవహార తురీయప్రాప్తియే.

14-4) నిదర్శనము

దీనివల్ల లాభము వున్నదనే విషయము అజ్ఞాని ఉదాహరణముతో కూడా తెలుస్తుంది. ఆరోగ్యముగా వున్న మానవుడు - దేహముతో పూర్తిగా తాదాత్మ్యముతో వుంటాడు. దేహముతో తీసుకునే శ్వాస - నిశ్వాసములుగాని, కళ్ళరెప్పలు కదలుటగాని, శారీరికములైన కదలికలుగాని అనేక దైహిక క్రియలు అతనికి తెలియకుండానే జరుగుతూ వుంటాయి. ఈ విధముగా సమ్యగ్దర్శి విషయములో కూడా, సర్వాత్మభావముతో వున్నందువల్ల, కర్మానుసారము క్రియలు జరుగుతున్నా కూడా జరగనట్లే!

ఇటువంటి మనోభావము అసంభవము కాదు. అందఱు జ్ఞానులు దీనిని పొందుతూనే వున్నారు. ఈ విధమైన స్వహృదయ ప్రత్యయమును (స్వానుభూతి) ఇతరులు నిరాకరించలేరు. ఇలాగే, ఋషి వామదేవుడు - “అహం మనురభవం సూర్యశ్చ-” నేనే మనువును, సూర్యుడను - అని (ఋగ్వేదసంహిత, 4-26-1). సర్వాత్మభావమును తెలుసుకున్నాడు. అందరిలో తనని తాను చూసిన పరమపూజ్యులు ‘సమ్మాళ్వార్ శతకోపముని’ చెప్పినవి చాలా హృదయంగమములు:

కాణ్డిన నిలమేల్లాం యానే యన్నుమ్ - దృశ్యమాన సమస్త భూమి నేనే ।

కాణ్డిన విశంబేల్లాం యానే యన్నుమ్ - దృశ్యమాన సంపూర్ణ గగనమునేనే!

కాణ్డిన వేన్డి యల్లాం యానే యన్నుమ్ - దృశ్యమాన వాయువు అంతా నేనే!

కాణ్డిన విక్కాట్రేల్లాం యానే యన్నుమ్ - దృశ్యమాన అగ్ని అంతా నేనే ।

కాణ్డిన కడలేల్లాం యానే యన్నుమ్ - దృశ్యమాన సముద్రము అంతా నేనే!

ఉట్రారగళ్ ఏనకిల్లై యానే యన్నుమ్ - నాకు బంధువులు ఎవరూ లేరు.

ఉట్రారగళ్ ఏనక్కింగేల్లారుం యన్నుమ్ - ఇక్కడ అందరూ నా బంధువులే.

ఉట్రారగళ్ చ్చైవేన్నుం యానే యన్నుమ్ - బంధువులను చేసేవాడు నేనే.

ఉట్రారగళ్ అళిప్పేన్నుం యానే యన్నుమ్ - బంధువులను నశింపజేసేది నేనే.

ఉట్రారగళ్ ఉట్రేనుం యానే యన్నుమ్ - బంధువులకు బంధువు నేనే.

ఈ ప్రకారము పది శ్లోకములలో సర్వాత్మభావ సామ్రాజ్య సమ్యగ్దర్శనమును పూజ్య సమ్మాళ్వారులు చేయించారు.

14-5) ప్రపంచం యొక్క ప్రవిలయము

మనస్సు ప్రారబ్ధవశముగా బహిర్ముఖమవుతుంది. దీని ఆధారముతోనే పైన సర్వాత్మ భావమును చెప్పడము జరిగినది. కాని, బ్రహ్మ కార్య జగత్తుతో లిప్తమై వుంటుంది గాన తనను కూడా అలాగే గుర్తించాలని పైన చెప్పిన దాని అర్థము కాదు. ఈ విషయము చక్కగా అర్థము చేసుకోవాలి. కార్యము బ్రహ్మ స్వరూపము కాని, బ్రహ్మ కార్య స్వరూపము కాదు. “బ్రహ్మ స్వభావో హి ప్రపంచః, న ప్రపంచ స్వభావం బ్రహ్మ” (సూ||భా|| 3-2-21). కార్య జగత్తు యొక్క ఆధారముతో తనను బ్రహ్మగా ఎవరైతే తెలుసుకుంటారో,

అతడు ఇక్కడ ఉన్నదంతా తానే అయిపోతాడు. “య ఏవం వేద అహం బ్రహ్మసీతి స ఇదం సర్వం భవతి |” (బృ|| 1-4-10). కాని, బ్రహ్మ తన స్వరూపములో అస్థూలము, అనణువు, అహ్రాస్వము, అదీర్ఘము, (అధ్యా|| 10-1). మొదలైనవి చెప్పి శ్రుతి చాలాసార్లు దానిని అరూపము అనే చెప్పింది. “అరూపవ దేవ తత్ ప్రధానత్వాత్” (సూ|| 3-2-14). అనగా మనస్సు కార్యకార రూపధారణ చేసినప్పుడు సర్వాత్మ భావమును స్వీకరించాలి. కాని, బ్రహ్మోత్తైకత్వ స్వరూప జ్ఞానము కోసము అరూపబ్రహ్మనే తీసుకోవాలి. “అంతా బ్రహ్మమే అయితే, ఈ విధముగా సామానాధికరణ్యమును (అని సర్వమును - బ్రహ్మను ఒకే విభక్తిలో ప్రయోగము) ఎందుకు చెప్పారు? ఇలా ప్రశ్నిస్తే - దానివల్ల, బ్రహ్మ అనేక రసములు కలవాడని అనుకోకూడదు. జగత్తు యొక్క ప్రవిలయము కోసము ఇలా చెప్పారు - “సర్వం బ్రహ్మ ఇతి తు సామానాధికరణ్యం, ప్రపంచ ప్రవిలాపనార్థం, న అనేక రసతా ప్రతిపాదనార్థం” (సూ||భా||1-3-1) అందువల్ల ‘నాలో కార్యజగత్తు ప్రవిలయమయినది’ అని తెలుసుకోవాలి.

“ముందు జగత్తును ఆమోదించి, తరువాత దానికి ప్రవిలయము చేయాలని చెప్పేకంటే, ఆరంభములోనే దానిని ‘అసత్తు’ అని ఎందుకు చెప్పరాదు?” అలా చెప్పరాదు. ప్రవిలయమునకు అర్థము నాశనము చేయడము కాదు. జగత్తు ప్రవిలయము అంటే అర్థము ఏమి? అగ్నియొక్క తాపజనకమైన సంపర్కముతో నెయ్యి యొక్క ప్రగాఢత్వము ప్రవిలయము చెందుతున్నది. జగత్ప్రవిలయము అలాగు కాదు. ఒకవేళ, ఎవరైనా జ్ఞానప్రాప్తిని పొందినవారు అలా చేస్తే ఇక, జగత్తు వుండనే ఉండదు. “కో -యం ప్రపంచవిలయో నామ? కిం అగ్ని ప్రతాప సంపర్కాత్ ఘృతకారిన్య ప్రవిలయ ఇవ ప్రపంచ ప్రవిలయః కర్తవ్యః?..... ఏకేన ఆది ముక్తేన పృథివ్యాది ప్రవిలయః కృతః ఇతి ఇదానీం పృథివ్యాది శూన్యం జగత్ అభివిష్యత్” (సూ||భా|| 3-2-19). ఇదే కాకుండా, ఏకత్వ జ్ఞానముతో వస్తువు నశించదు - ఉత్పన్నమూ కాదు. “న తు పారమార్థికం వస్తు కర్తుం నివర్తయితుం వా అర్హతి బ్రహ్మ విద్యా” (బృ||భా|| 1-4-10), (అధ్యా || 12-19 ష). ఈ విధమైన ప్రవిలయము, కల్పాంతములో ఈశ్వరుని ద్వారా అవుతున్నది. ఇంక ఎవరివల్లా ఈ పని సంభవము కాదు. అందువల్ల, ఒకడు, ఆత్మను తెలిసికొనే ఆతురతతో శ్రుతి ప్రతిపాదించిన బ్రహ్మను, బ్రహ్మోత్తైకత్వమును, దానిని పొందగలిగే క్రమమును, వదలి వైనాశికుల వలె జగత్తును ‘అసత్’ అని చెప్పే, భవిష్యత్ జగత్తు విషయములో ఈశ్వరుని ప్రత్యక్ష జ్ఞానము మిథ్య అవుతుంది - “అసంశ్చేద్ భవిష్యద్ ఘటః ఐశ్వరం భవిష్యద్ధట విషయం ప్రత్యక్షజ్ఞానం మిథ్యా స్యాత్” (బృ||భా|| 1-2-1). లేక జగత్తు కేవల అవిద్యా కల్పిత బుద్ధి ప్రత్యయము అని చెప్పినట్లయితే, అది ముందే నిరాకరింపబడిన విజ్ఞానవాదము అవుతున్నది. (అధ్యా||5-3). అందువల్ల, జగత్తును ‘అసత్’ అని కాని - కేవలము విజ్ఞానము అని కాని, చెప్పడము మానివేసి, పైన చెప్పిన క్రమముతో బ్రహ్మోత్తైకత్వమును స్థాపించడము వల్ల అద్వైతులను ‘ప్రచ్ఛన్న బౌద్ధులు’ అని చెప్పేవారు ‘అప్రచ్ఛన్న మూర్ఖులు’ అని స్పష్టమవుతున్నది.

దీనివల్ల జగత్ప్రవిలయమునకు అర్థము వేరని తెలుస్తున్నది. దీని క్రమమును ఒక దృష్టాంతముతో చెప్తాము - అర్థములో దానికి దూరముగా ఉన్న శబ్దాత్మక అక్షరము లేదు. శబ్దాత్మక అక్షరములో దానికి కూడా అతి దూరములో ఉన్న రేఖాత్మక అక్షరము లేనే లేదు. అయినా, అర్థముతో అతి దూరముగా వున్న రేఖాత్మక అక్షరమును - కొంత దగ్గరగా ఉన్న శబ్దార్థక అక్షరములో ప్రవిలయము చేసి, ఈ శబ్దాత్మక అక్షరములను అర్థములో ప్రవిలయము చేసి, మనము అర్థమును తెలుసుకుంటున్నాము. ఈ విధముగా (అధ్యా|| 12-17) లో చెప్పబడినట్లు - అజ్ఞానికి రెండు జగత్తులు ఉన్నాయి. ఒకటి, తనకు తెలిసినది -

ఆత్మ వ్యతిరిక్తమైనది - అనగా అవిద్యా కల్పితము; రెండవది శ్రుతి ద్వారా చెప్పబడిన బ్రహ్మ స్వరూపమైన జగత్తు. శ్రుతి అర్థమును లోతుగా మననము చేసిన తరువాత - అవిద్యాకల్పిత జగత్తును, శ్రుత్యుక్త క్రమముతో బ్రహ్మోభిన్న జగత్తులో ప్రవిలయము చేస్తే, ఇక, శ్రుత్యుక్త జగత్తు మాత్రమే మిగులుతుంది. ఇది తన కంటె వేఱుగా లేని కారణమువల్ల, జ్ఞానప్రాప్తికి ముందు ఏ అవిద్యా కల్పిత వ్యవహారము ఉన్నదో, అదంతా నష్టమైపోతున్నది. (సూ॥భా॥ 3-2-21). అప్పుడు కేవలము 'నేతి నేత్యాత్మ' మాత్రమే మిగులుతున్నది. ఇదే స్వరూపజ్ఞానము. ఇప్పుడు జగత్ప్రవిలయము యొక్క క్రమము మూడు అంతస్తులతో చెప్పబడుతున్నది. దీనికి ముందు సమష్టి - వ్యష్టి అనే రెండు పదముల అర్థమును చెప్తాము.

14-6) సమష్టి - వ్యష్టి

అన్నీ కలసిన సమూహము సమష్టి. ఈ సమష్టి నుంచి ఏదో ఒక విశేష గుణము కారణముగా విడిగా అయిన ఒక అంశము వ్యష్టి. ప్రత్యక్ష జగత్తులో కనపడుతున్న భూతపంచకము సమష్టి - జీవుని శరీరము వ్యష్టి. అందరు ప్రాణులలోను ఆయూరూపి ప్రాణదేవత సమష్టి - జీవుని ప్రాణము వ్యష్టి; హిరణ్యగర్భుని మనస్సు - బుద్ధి, సమష్టి; జీవుని మనస్సు - బుద్ధి, వ్యష్టి; (ఐ॥భా॥ 3-2-3). ఏదో ఒక కారణముచే వ్యష్టి సమష్టి నుంచి వేఱయితే కూడా, స్వరూపములో వేఱు కాదు. ఉదాహరణకు; జీవుని శరీరము - తన ఆకార, క్రియలతో బాహ్యజగత్తుకంటె వేఱయినప్పటికీ, స్వరూపముతో వేఱుకాదు; జగత్తుతో సమానముగా భూత పంచకమే అయి వున్నది. అనగా, బాహ్యములో ఉన్న పంచభూతములే ఇంకొక ఆకారముగా శరీర రూపములో కనపడుతున్నాయి. కొంచెము, బుద్ధితో శ్రమపడి దీనిని తెలుసుకోవడము కష్టము కాదు. జీవుని బుద్ధి వ్యష్టి - హిరణ్యగర్భుని బుద్ధి సమష్టి అని తెలుసుకోవడము కష్టము. దీనిని తెలుసుకోవడానికి శాస్త్రము అవసరము. అధ్యారోపిత విశేషణములను అపవాదము చేసి (అధ్యాయ 10-5) వ్యష్టి జీవుని ప్రత్యేక స్థానములో సమష్టితో ఐక్యభావమును పొందించడానికి ప్రయత్నము చేయాలి.

14-7) వైశ్వానరాత్మ

1) జాగ్రద్స్వవహారములో జీవుడు వ్యష్టి అయితే, వైశ్వానరుడు సమష్టి. (మాం॥ 3). జాగ్రద్ వ్యవహారములో వ్యష్టి జీవుడు తాను స్వతంత్రుడని అనుకుంటాడు. కొంచెము ఆలోచించి చూస్తే, ఈ ధారణ, వ్యర్థమని తెలుస్తుంది. ప్రతియొక్కని వ్యవహారము ఇతరులతో ముడిపడి వున్నది. స్వతంత్ర రూపముగా చేయగలిగిన కార్యము ఒకటి కూడా లేదు. అందువల్ల, జీవుని ఏ కార్యమైనా, సమష్టి ఆత్మయైన వైశ్వానరునితోనే అవుతుందని నిశ్చయమైనది. జీవుడు తిన్న ఆహారమును ఈతడే పచనము చేస్తున్నాడు కదా!(గీ॥ 15-14 బృ॥ 5-9-1).

2) ఈతడు పరమాత్ముడే. ప్రత్యగాత్మ యొక్క ప్రథమపాదము, జాగరితస్థానుడు, బహిష్ప్రజ్ఞుడు, ఏకోనవింశతి (19) ముఖములు కలవాడు, స్థూలభుక్. ఇవన్నీ వ్యష్టిలో చెప్పినట్లే వుంటాయి (అధ్యాయ 13-1). ఇంతేగాక దీనితో కూడా వైశ్వానరుడు 'సప్తాంగములు' కలవాడు. వానికి ఏడు అంగములు ఉన్నవి. అంతరిక్షము శిరస్సు, సూర్యుడు కళ్ళు, వాయువు ప్రాణము, గగనము నడుము, నీరు మూత్రము, పృథ్వి ఇతని రెండు పాదములు (ఛాం॥ 5-8-12).

ఒకసారి కొందరు ఋషులు 'వైశ్వానరవిద్య' తెలుసుకోవడము కోసము ఉద్దాలక ఆరుణి దగ్గరకు వెళ్ళారు. అది అతనికి పూర్తిగా తెలియదు. అందువల్ల, అతడు ఆ ఋషులను 'అశ్వపతి కైకయుడు' అనే

ఒక రాజు దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళాడు. అతనికి ఆ విద్య బాగా తెలుసు. అందరూ తాము బ్రాహ్మణులమనే అభిమానమును విడచి, తమకంటే తక్కువ వర్ణము వాడైన రాజు దగ్గరకు వినయముగా వెళ్ళారు. ఇంతకు ముందు, ఒక్కొక్క ఋషి - వైశ్వానరుని ఒక్కొక్క అంగమును వైశ్వానరునిగా భావించి ఉపాసన చేస్తూ ఉండేవారు. వీరి ఈ మాటలను విని రాజు చెప్పాడు - వైశ్వానరుని అంగములను విడిగా ఉపాసనము చేయడము వల్ల, ఆయా అంగములు శిథిలమవుతాయి. ఈ విషయము రాజు హెచ్చరిక చేశాడు. పూర్తిగా వున్న వైశ్వానర ఉపాసన చెప్పాడు. ఆ సమయములో అతడు సప్తాంగములను చెప్పాడు.

3) ఇక్కడ ఒక ప్రశ్న: ప్రత్యగాత్మకు అర్థము - మన శరీరములో సాక్షి భూతముగా ఉన్న ఆత్మ. ఈ ఆత్మ యొక్క నాలుగు పాదములను గురించి మాండూక్య ఉపనిషత్ చెప్పినది. ఈ సందర్భములో, ఒక్కసారిగా, ప్రత్యగాత్మని శరీరమునకు బాహ్యముగా వైశ్వానరుని యొక్క అంగములను ఎందుకు చెప్పారు? దానికి సమాధానము: - ప్రత్యగాత్మ కేవలము తన శరీరమునే ఆత్మ అని అనుకుంటున్నాడు. అందరికీ, తానే స్వతంత్ర సాక్షినని కూడా అనుకుంటున్నాడు. ఇదే అతని పెద్ద ప్రమాదము. ప్రత్యగాత్మ తన అవిద్యతో శరీరమునే ఆత్మ అని అనుకుంటూ, సర్వము ఆత్మకాదని భావిస్తున్నాడు. కాని, వస్తుతః అతడు జగద్వాపియైన బ్రహ్మమే. ఇది తెలుసుకోవాలంటే, తన అవిద్యా కల్పిత సాంతత్వమును (పరిచ్ఛిన్నత్వమును) విడచి, వైశ్వానరునితో ఐకాత్మాను పొందాలి. ఇందువలన, తన శరీరమునకు బాహ్యమైన వైశ్వానరుని అంగముల గురించి చెప్పారు. ఈ విధముగానే సమష్టి తైజసునిలో - సమష్టి ప్రాజ్ఞునిలో ఏకత్వప్రాప్తిని పొంది, ఆఖరులో అంత జగత్తును ప్రవీలయము చేయడములోనే అద్వైతసిద్ధి ఉన్నది. అన్ని భూతములను తన ఆత్మలో - తన ఆత్మను అన్ని భూతములలో ఎవరు చూస్తున్నాడో (ఈశా॥6) అతడే సమ్యగ్దర్శి. ఇలా కాకుండా, తన శరీరములో పరిచ్ఛిన్నమైన ప్రత్యగాత్మను - సాంఖ్యాదుల వలె - ఎవడు తన స్వరూపముగా తెలుసుకుంటాడో వాడు శ్రుత్యుక్తాద్వైతదర్శి కాడు - “అన్యథా హి స్వదేహ పరిచ్ఛిన్న ఏవ ప్రత్యగాత్మా, సాంఖ్యాదిభిరివ దృష్టః స్యాత్. తథా చ సతి, అద్వైతమితి శ్రుతికృత విశేషో న స్యాత్” (మాం॥ 3).

14-8 తైజసాత్మ

స్వప్న వ్యవహారము చేసే జీవుడు వ్యష్టి అయితే తైజసాత్మ సమష్టి. వ్యష్టిలాగే సమష్టిలో కూడా తైజసునిది స్వప్నస్థానమే. ఇతడు అంతఃప్రజ్ఞుడు, ఏకోనవింశతిముఖుడు, ప్రవివిక్తభుక్, సప్తాంగుడు. కాని, ఈ అంగములు వైశ్వానరుని అంగముల సూక్ష్మరూపములు. స్థూల విషయములను కాక, కేవల ప్రకాశ స్వరూపములైన వాసనారూప ప్రజ్ఞలను తెలుసుకుంటూ వుండడము వల్ల అతడు తైజసుడు. ఇది పరమాత్మ రూపియైన ప్రత్యగాత్మ యొక్క రెండవ పాదము. (మాం॥ 4). ఇది సమష్టిబుద్ధియైన హిరణ్యగర్భుడు.

వైశ్వానరుడు జీవుని నేత్రస్థానములో వుండి జాగ్రద్భవహారములను నడిపిస్తూ వుంటాడు. స్థాన భేదముతో అతనిని, దక్షిణ నేత్రస్థానములో ఇంద్రుడని, వామనేత్ర స్థానములో వాని పత్ని ఇంద్రాణి అని శ్రుతి చెప్తున్నది. ఇంద్ర పదము వస్తుతః ‘ఇంధ’. కాని, దేవతలు ప్రత్యక్షద్వేషులు, పరోక్షప్రియులు కావడము వలన వానిని పరోక్షరూపముతో ‘ఇంద్రుడు’ అంటున్నారు. ఇతడు నేత్రస్థానమును వదలి హృదయములో ప్రవేశించినప్పుడు స్వప్నము వస్తున్నది. ఈ విధముగా ఇంద్రాణితో కలిసిన ఇంద్రుడు తైజసుడు. (బృ॥ 4-2-3). తైజసుడైన హిరణ్యగర్భుడు పరమేశ్వరుని ప్రథమజుడు. అనగా, ఇంద్రుడే పరమేశ్వరుడు - ఇంద్రాణి ప్రకృతి అవుతున్నది. అందువలననే తైజసాత్మనికి ఆత్మయైన ప్రాజ్ఞుడు పరమేశ్వరుడే!

14-9) ప్రాజ్ఞాత్మ

వ్యష్టిలో సుషుప్తాత్మ ఎవరో అతడే సమష్టిలో ప్రాజ్ఞాత్మ. ఇతనిని వ్యష్టిలో ప్రాజ్ఞుడు అన్నారు. (అధ్యాయం 13-13). సుషుప్తాత్మే నిద్రలో ముందు, తరువాత కూడా అందరినీ తెలుసుకునేవాడు గనక ఇతనిని ప్రాజ్ఞుడు అన్నారు. కాని, సమష్టిలో ఇతడు కేవలము ప్రజ్ఞప్తి రూపుడు మాత్రమే. అనగా, కేవలము చైతన్యరూపుడు. ఈ కారణమువల్ల అతడు ప్రాజ్ఞుడు. వైశ్వానరుడే కానీ, తైజసుడే కానీ, పరమాత్ముడే అవడమువల్ల, ఉపాధి సంబంధము ద్వారా అతనిలో విశేషవిజ్ఞానము కనపడుతున్నది. కాని, ప్రాజ్ఞుడు అలాకాదు. ఇతడు ప్రజ్ఞానఘనుడు. ఇతడే సర్వేశ్వరుడు, సర్వజ్ఞుడు, అంతర్యామి, అన్నిటికీ కారణము. భూతముల ఉత్పత్తి - ప్రళయములు ఇతనివల్లనే జరుగుతున్నాయి. -“ఏష సర్వేశ్వరః ఏష సర్వజ్ఞః ఏషోఽన్తర్యామీ, ఏష యోనిః సర్వస్య ప్రభవాప్యయౌ హి భూతానామ్” (మాం॥6) ఇది ఆత్మ మూడవ పాదము. వైశ్వానరుడు తైజసుడు ప్రాజ్ఞుడు - క్రమముగా ఆత్మ యొక్క మూడు పాదములు. ఇవి ఆవు పాదముల వలె కాదు. రూపాయిలో 25 పైసలు ప్రథమపాదము - 50 పైసలు రెండవ పాదము -75 పైసలు మూడవ పాదము. ఈ మూడు పాదములలో - మొదటి రెండు పాదములు మూడవ పాదములో, మొదటి పాదము రెండవ పాదములో అంతర్నిహితముగా వున్నాయి. ఇదే విధముగా, ఆత్మలో నాలుగు పాదములు ఉన్నవి. ఆత్మలో జగత్తును ప్రవలయము చేసేటప్పుడు ఇది దృష్టాంతము. స్థూలవైశ్వానరుని సూక్ష్మతైజసునిలో - వైశ్వానరునితో కలసిన తైజసుడిని, సూక్ష్మతర ప్రాజ్ఞునిలో - విశ్వతైజసులతో కూడిన ప్రాజ్ఞుడిని, సూక్ష్మతమ ఆత్మలో ప్రవలయము చేసి, 25-50-75 పైసలతో విడిగా వ్యవహారము మానివేసి, పూర్తి రూపాయిని మూటకట్టుకున్నట్లు, ఆత్మను పొందాలి.

14-10) తురీయాత్మ

ఇప్పటికి అర్థమయ్యే వుంటుంది - ఆత్మను పొందడము ఎంత కఠినమైనదో! దీనికి కారణము ఎవరూ సరిగా తెలియచెప్పలేకపోయారు. అవును, తెలియజేయడము కష్టమే. ఒకవేళ సరిగా తెలియజేయాలంటే, దానిని తన దృష్టితో తెలుసుకోవాలి, లేక ఇతరుల వాక్కు ద్వారా తెలుసుకోవాలి, లేక మనస్సుతో విచారణ చేసి తెలుసుకోవాలి. కాని ఈ ఏ విధములలోనూ స్వయముగా తెలుసుకోజాలడు. దాని వైపుగా, ఇంద్రియములు వాక్కు మనస్సు వెళ్ళలేవు. అందువల్ల స్పష్టరూపముగా మనము తెలుసుకోలేము. అది ఎలా వున్నది అని, ఎలా తెలియచెప్పాలి అన్నది కూడా తెలియదు- “న తత్ర చక్షుర్గచ్ఛతి న వాగ్గచ్ఛతి నో మనః న విద్యో న విజానీమో యథై తదనుశిష్యాత్” (కేన॥ 1-3). రెండింటి కష్టముల రహస్యము బ్రహ్మస్వరూపములో వున్నది. ఏదైనా చెప్పాలంటే, దానిని, బయట వెదకడము మనస్సు యొక్క సహజప్రవృత్తి, కాని, ఈ ప్రవృత్తికి కారణము బ్రహ్మ. బ్రహ్మ అన్ని బుద్ధిప్రత్యయములకు ఆధారమైన చైతన్యము - “ప్రతిబోధ విదితమ్” (కేన॥ 2-4). అందువల్ల మనస్సు బ్రహ్మను విషయాకరణము (విషయము) చేయలేదు. (కేన॥ 1-6). అంతే కాకుండా, దీనినిమించి స్వయముగా తానే బ్రహ్మ అయివున్నాడు. అందువల్లనే దీనిని తెలుసుకోవడము కఠినము. కాని, కరుణామయుడైన పరమాత్ముడు సుషుప్తిని మనకు ప్రసాదించాడు. ఒకవేళ మనము పామరులమైతే, సుషుప్తిలో అలసట తీర్చుకుని తిరిగి అవివేకముతో సంసారులము అవుతాము. ముముక్షువులమైతే, శ్రుతి సమ్మత తర్కముతో ఏకత్వమును నిశ్చయించుకుని బ్రహ్మోత్తైకత్వమును పొందుతాము.

సుషుప్తిలో ఉన్న బ్రహ్మత్వైకత్వమును తెలుసుకోవడానికి ఆటంకమైన అన్ని అధ్యాసములకు అపవాదము చెప్పాము. అధ్యాస కారణమొక్కటి మిగిలివున్నది. అదే అవిద్య. సుషుప్తిలోనే ఉండి, దానిని నశింపజేయడానికి వీలులేదు. జాగృతుడయే వుండాలి. ఒకవిధముగా చెప్పాలంటే - జాగ్రత్తు - స్వప్నము - సుషుప్తి, మూడు అవస్థలనుండి జాగృతుడయే వుండాలి. ఈ మూడూ స్వప్నములే! - “త్రయః స్వప్నాః”, (ఐ|| 1-3-12). అజ్ఞాని స్వప్నావస్థనుంచి లేచి ఇలా చెప్తాడు - ‘నేను ఊరికే భయపడ్డాను. వృధాగా సంతోషించాను. వీటికి కారణము ఏమీ లేదు. అన్నీ కూడా నాలోనే కల్పించబడ్డాయి.’ ముముక్షువు కూడా అలాగే తెలుసుకోవాలి “జాగ్రత్తు - స్వప్నము - సుషుప్తి అనే వ్యవహారములతో సుఖ-దుఃఖములను అనుభవిస్తున్నాను. వీటికి ఏమీ కారణము లేదు. ఈ వ్యవహారములన్నీ నాలోనే కల్పించబడ్డాయి. ఈ జగత్తుకంతటికి ఉపాదానమైన బ్రహ్మ నేనే. వ్యవహారము కార్యములలో మాత్రమే కనిపిస్తున్నది. కారణములో లేదు. నేనే కార్యములలో ఉన్నాను (సర్వాత్మభావము). అయినా, నాలో కార్యములు లేవు (స్వరూపజ్ఞానము)” అని ఈ విధమైన యథార్థజ్ఞానమును పొందుతాడు. వాసుదేవుడు, నారదునితో యిలా అన్నాడు - “హే నారద! ఏది నేనుగా కనపడుతోందో, అది నాచే సృజించబడిన మాయ. నేను ఈ ప్రకారము అన్ని భూతములతో కలసి వున్నానని అనుకోవద్దు. - “మాయా హ్యేషా మయా సృష్టా యన్మాం పశ్యసి నారద! సర్వ భూతగుణైర్ముక్తం మైవం మాం జ్ఞాతుమర్హసి” (మోక్షధర్మము - 339-45). ఇలా, మూడు అవస్థల వ్యవహారము లేనిదే, ‘తురీయము’. ఇది స్వరూపజ్ఞానము కూడా. సర్వాత్మ భావము కూడా. వ్యవహారము వలె కనపడుతున్నప్పటికీ, సర్వాత్మ భావములో వ్యవహారము లేదు. వాసుదేవుడు పైన చెప్పినది ఇదే!

తురీయ ఆత్మే ప్రత్యగాత్మ యొక్క చతుర్థపాదము. -“సో-యమాత్మా చతుష్పాత్” (మాం||2). అంటే ఆవు నాలుగు పాదముల వలె కాదు. రూపాయిలో నాల్గవ భాగము - రూపాయే అయినట్లు, ఆత్మయొక్క నాలుగవ పాదము ఆత్మయే. ఇది అంతఃప్రజ్ఞ కాదు; బహిష్ప్రజ్ఞ కూడా కాదు; అనగా విశ్శుడు కాదు; జాగ్రద్వ్యవహారము చేసేవాడు కాదు; ఈ రెండు అవస్థలకు మధ్యన ఉన్నవాడు కాదు; వేఱు - వేఱు ప్రజ్ఞలు ఘనీభూతమై ఏమీ తెలియని అవివేకి ప్రజ్ఞానఘనుడు కాదు; అనగా సుషుప్తుడు కాదు; ఇంకొక్కటిని చక్కగా తెలుసుకునే ప్రజ్ఞుడు అంటే ప్రజ్ఞాత కాదు; ఎందుకంటే తనకంటే అన్యుడు ఎవరూ లేరు. అప్రజ్ఞుడు కాదు, అనగా చైతన్యము లేనివాడు కాదు. చూచేవాడు కాదు; వ్యవహారమునకు చిక్కేవాడు కాదు. అనుమానాది ప్రమాణములతో బుద్ధిగ్రాహ్యుడు కాదు; ఏ లక్షణములు లేనివాడు. అందువల్ల అచింత్యుడు. శబ్దములతో స్పృష్టముగా వివరించబడేవాడు కాదు. అతడు మూడు అవస్థలలో ఉన్న ఏకాత్మ ప్రత్యయము ద్వారా తెలుసుకోవలసిన వాడు. విశ్వమంతా ఉపశమించుటకు ఆశ్రయము. అందువల్ల శాంతుడు, శుభుడు, ద్వైతరహితుడు, ఇదే ఆత్మ - “నాంతఃప్రజ్ఞం న బహిష్ప్రజ్ఞం నోభయతః ప్రజ్ఞం న ప్రజ్ఞాన ఘనం న ప్రజ్ఞం నాప్రజ్ఞమ్ అదృష్టమ్ అవ్యవహార్యమ్ అగ్రాహ్యమ్ అలక్షణమ్ అచిన్త్యమ్ అవ్యపదేశ్యమ్ ఏకాత్మప్రత్యయసారం ప్రపఞ్చోపశమం శాంతం శివమ్ అద్వైతం చతుర్థం మన్యన్తే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః” (మాం||7).

14-11) కొన్ని సంశయములు

1) వైశ్వానరుడిని - తైజసుడిని, - ప్రాజ్ఞుడిని పరమాత్ముడే అని చెప్పినట్లయితే, తురీయములో ఈ మూడింటిని ఎందుకు నిరాకరించారు?

పరమాత్ముడే, ఉపాధిసంబంధముతో వేఱు వేఱు వ్యవహారములతో కనపడుతూ, స్వయముగా వైశ్వానరుడుగా, తైజసుడుగా, ప్రాజ్ఞుడుగా అయ్యాడు. ప్రాజ్ఞుడిలో కూడా జగత్తు యొక్క సృష్టి, స్థితి,

లయములు ఉన్నాయి. తురీయుడు నిరుపాధికుడు. అందువల్ల, అతనిలో ఈ వ్యవహారములన్నీ నిరాకరింపబడ్డాయి.

2) ఈ ఆత్మ, బయట, లోపల లేకపోయినా ప్రజ్ఞలు ఘనీభవించిన ప్రజ్ఞానఘనుడు. “అయమాత్మా అనన్తరో అబాహ్యః కృత్స్నః ప్రజ్ఞానఘన ఏవ” (బృ|| 4-5-13). ఈ విధముగా శ్రుతి ఆత్మనే ‘ప్రజ్ఞానఘనుడు’ అన్నది. అయితే, ఆత్మ రూపియైన తురీయుడిని ‘ప్రజ్ఞానఘనుడు’ కాదు అంటున్నారు. ఇది ఎలా?

ఒకే శబ్దము వేఱు వేఱు అర్థములతో ప్రయోగింపబడినది. తురీయుములోను, సుషుప్తిలోను విశేషజ్ఞానము వుండదు. ఇది రెండింటిలోన సమాన లక్షణము. దీని ఆధారముతోనే శ్రుతి, రెండు చోట్లను ‘ప్రజ్ఞానఘనుడు’ అనే శబ్ద ప్రయోగము చేసినది. కాని, సుషుప్తిలో ‘వాడు ఏమీ తెలుసుకోలేడు’ అనే అవివేక రూపమైన అవిద్య ఉంటుంది. (అధ్యాయ|| 13-13). తురీయుములో ‘అంతా ఆత్మయే!’ అనే విద్య ఉంటుంది. అందువల్ల విశేష జ్ఞానము వుండదు. ప్రశ్నలో ఉదాహరించిన బృహదారణ్యక మంత్రము - ఆత్మనే చెప్తున్నది.

3) బ్రహ్మరూపమైన తురీయుమునే ఇక్కడ అలక్షణముగా చెప్పారు. కాని, బ్రహ్మను సత్య - జ్ఞాన - అనంతములనే మూడు లక్షణములతో చెప్పారు (అధ్యాయ|| 9, 4-11). దీనికి సమన్వయము ఎలాగ?

మొదట చెప్పిన మూడు లక్షణములలో అనంత లక్షణము ఉద్దేశ్యము సాంతత్వమును నిరాకరణ చేయడమే! అందువల్ల అది బ్రహ్మ అలక్షణమని చెప్పడములో బాధకము కాదు. మిగిలిన రెండు శబ్దములు - జ్ఞానము, సత్యము - తమ అర్థముతోనే బ్రహ్మ లక్షణములు. కాని, బ్రహ్మ వాచకములు కావు. అనగా, ఈ శబ్దములతోనే బ్రహ్మను చెప్పడానికి ఉద్దేశించినవి కావు. కావున ఈ శబ్ద వాచ్యార్థములను గ్రహించకూడదు. అందుకే, “స్థూలారుంధతి న్యాయము”తో వాని వాచ్యార్థముతో బ్రహ్మను వేఱుగా గ్రహించి, లక్ష్యార్థమును తీసుకోవాలి. (త్రై|| భా|| 2-1-1). అనగా, బ్రహ్మను విచారము చేసి, అనుభవములో వున్న వస్తువుల ప్రకారముగా - ఇది అసత్యము కాదు, జడము కాదు అని తెలుసుకోవాలి. సత్య-జ్ఞాన-అనంత పదములు తనకంటే విరుద్ధమైన అర్థమును నివర్తింప చేస్తున్నాయి. అందువలన ఇవి కూడా అలక్షణత్వమునకు బాధకములు కావు.

4) తురీయుము ఏ ప్రమాణము తోనూ తెలుసుకోలేమని ఎలా ఆమోదించాలి? శ్రుతి ప్రమాణము ఉండనే ఉన్నది కదా!

‘ఇది అప్రమేయము’ అనేది తథ్యము - “ఏ తదప్రమయం” (బృ|| 4-4-20). అందువల్ల శ్రుతి కూడా తిన్నగా దీనిని ‘ఇలా ఉన్నది’ అని చెప్పజాలదు. కాని, స్వతః ప్రమాతరూపముగా ఉన్నదానిని - ప్రమాత - ప్రమాణ - ప్రమేయము మొదలైన అవిద్యాకల్పిత వ్యవహారముల నుండి విడిపించవలసి వున్నది. శ్రుతి, ఆత్మ విషయములో శబ్దములను అందుకే ప్రయోగిస్తున్నది.

5) తురీయాత్మగా తనని ఎవరైతే అనుకుంటున్నాడో అతనికి స్వప్నముగాని, నిద్రగాని రాదా?

అలాగ ఏమీ లేదు. నేత్ర స్థానములో వుండే సమయములో మనస్సు జాగృతముగా వుంటుంది; హృదయములోనికి వచ్చినప్పుడు స్వప్నము - సుషుప్తి వస్తాయి. ఇందువలన, అవస్థల శరీర ధర్మములని తెలుస్తున్నది. జ్ఞానప్రాప్తి కాగానే శరీరము మరణించదు. విడిచిన బాణము లాగా ప్రారబ్ధము వున్నంత వరకు వుంటున్నది. అందువల్ల, జ్ఞాని శరీరములో కూడా ఈ మూడు అవస్థలూ ఉంటూనే ఉంటాయి.

(ఛాం॥ 8-3-3). కాని, జ్ఞాని మనస్సులో సర్వాత్మభావము ఎలా ఉంటుందో, అలాగే అజ్ఞాని మనస్సులో అ-సర్వాత్మ భావము వుంటుంది. అందువల్ల వారి స్వప్నముల విధానము కూడా వేరుగానే ఉంటుంది. అజ్ఞానికి పోట్లాడుట, గెలుచుట, ఏనుగు వెంట తరముట, అగాధములో పడిపోవుట, ఇటువంటి కలలు వస్తాయి. జ్ఞానికి, తాను స్వయముగా రాజైనట్లు, దేవతలైనట్లు, విశ్వమంతా తానే అయినట్లు కలలు వస్తాయి. (బృ॥4-3-20). కాని, జ్ఞాని - మూడు అవస్థలలో ఒకటి కూడా తనలో లేదని భావిస్తూ వుంటాడు.

6) అంతఃకరణమును విచారణ చేసే సమయములో (అధ్యా॥ 1-1-6) - మనస్సు ఒక చోట వుంటే ఇంకొక చోట వుండదు అని చెప్తారు. ఈ విధముగా ఉన్నప్పుడు - మనస్సు ఆత్మలో లగ్నమయి ఉన్న జ్ఞాని యొక్క వ్యవహారము ఎలా వుంటుంది?

మనస్సు ఎప్పుడైతే సంకల్ప రహితము అవుతుందో, అప్పుడు ఏ కార్యమూ అవదు. కాని, పరోక్షజ్ఞానికి సంకల్పము వున్నప్పుడు “వ్యవహారమును తన ద్వారా పరమేశ్వరుడే చేయిస్తున్నాడు” అనే భావన వుంటుంది. అయితే, పరమేశ్వరుడు తనకంటే అన్యము కాదనుకునే అపరోక్షజ్ఞానికి - మనస్సు ఆత్మపైనే ఉన్నప్పటికీ పనులు జరుగుతూ వుంటాయి. ఎందుకంటే - ఏ విషయములలో మనస్సు లగ్నమయి చేసి పనులు చేయాలో, ఆ విషయములు ఆత్మకంటే వేరుకావని - అతనికి దృఢ నిశ్చయము వుంటుంది. శారీరక వ్యవహారము ఉన్నప్పటికీ అతడు అకర్త. ఇతరులకు, ‘అది ఇతని వ్యవహారము’ అని కనపడేది, అతనికి వ్యవహారము కాదు. అతని స్వరూప జ్ఞానమునకు దీనివల్ల కొంచెము కూడా హాని లేదు. అన్ని వ్యవహారములు సద్రూపములో సత్యములే.

7) తనని తాను ‘అకర్త’ - ‘అసంగుడు’ అని ఎవరైతే అనుకుంటారో, వారు ఇతరులలాగే వర్తించుట నాటకము వంటిది కాదా?

కాదు. అధ్యాపకుడు, వ్రేళ్ళు లెక్కిస్తూ, పిల్లలకు గణితమును బోధిస్తూ వుంటే - అలా వ్రేళ్ళు కదిలించడము నాటకమని ఎవరైనా అంటారా? అలాగే, లోక సంగ్రహము కోసము పని చేసే జ్ఞాని, కర్మసంగి అయిన అజ్ఞాని లాగే కర్మ చేస్తాడు. (గీ॥భా॥ 3-26).

8) ఏ కర్మా తనని అంటదు అని ఎవరైతే అనుకుంటున్నాడో - ఆ జ్ఞాని ఎప్పుడైనా చెడ్డపనులు చేస్తాడా?

వివేక - వైరాగ్యములు, శమదమాది సంపత్తి ఉన్న వ్యక్తి వేదాంత శ్రవణమునకు అధికారి అని చెప్తున్నారు. ఇక, శ్రవణ, మనన, నిదిధ్యాసనములు చేసి, కృతకృత్యుడైన తరువాత అతడు ఎప్పుడూ చెడ్డపనులు చేయడు. రాత్రిలోనే అగాధమును చూడగలిగినవాడు - ఇక, పగలు దానిలో పడడు. (ఛాం॥భా॥ 2-2-3).

9) జ్ఞాని కర్మ అజ్ఞానలేశ లక్షణమా?

అలా కాదు. ఆత్మజ్ఞానము పొందడము కఠినము అని అందరికీ తెలుసు. ఇందువలననే - “ఆ ఆత్మ నీవే” - “స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో” అన్న రీతిలో పొందిన ఆత్మజ్ఞానమును స్పష్టము చేసుకోవడము కొఱకు, శ్వేతకేతువు నెమ్మది నెమ్మదిగా సంశయములను నివృత్తి చేసుకుని, తొమ్మిదిసార్లు ఉపదేశమును

పొందాడు. అజ్ఞానము నెమ్మది నెమ్మదిగానే వదులుతుంది. పూర్ణముగా వదలిపోయే వరకు సందేహములు వస్తునే వుంటాయి. అప్పటివరకు సమ్యక్జ్ఞానము కుదరదు. ప్రథమముదో, ఆఖరుదో, సంతతము అయినదో, అసంతతము అయినదో, ఏ ప్రత్యయము ద్వారా అవిద్యాది దోషములు తొలగిపోతాయో అదే విద్య - “య ఏవ అవిద్యాది దోష నివృత్తి ఫలకృత్ ప్రత్యయః ఆద్యః అన్యః సంతతః అసంతతో వా స ఏవ విద్యా ।” (బృ॥భా॥1-4-10). సమ్యక్జ్ఞాన ప్రాప్తి అయిన తరువాత అవిద్యాలేశమునకు అర్థము లేదు. విద్యలో ‘అర్థజరతీయ’ న్యాయము చెల్లదు. ఏకర్మ కైనా అవిద్యయే కారణమని అనుకునే వాళ్ళు అలా అంటూ వుంటారు. ఇది సరియైన మాటకాదు. ఎందుకంటే, తన హృదయములోనే ఉన్న బ్రహ్మయొక్క జ్ఞానమును - దేహధారణమును ఇతరులు ఎలా నిరాకరిస్తారు? శ్రుతి - స్మృతులలో స్థిత ప్రజ్ఞాని లక్షణములను చెప్పి దీనిని బోధపరిచారు కదా! - “కథం హి ఏకస్య స్వహృదయ ప్రత్యయం బ్రహ్మవేదనం దేహధారణం అపరేణ ప్రతిక్షేప్తం శక్యేత? శ్రుతి స్మృతిషు చ స్థితప్రజ్ఞలక్షణనిర్దేశేన ఏతదేవ నిరుచ్యతే” (సూ॥భా॥ 4-1-17). సామాన్యజనులు జ్ఞానిని భిక్షాటనాది కర్మలకు కర్త - అని అనుకుంటారు. కాని, శాస్త్ర ప్రమాణ జనిత స్వానుభవములో అతడు అకర్తగానే ఉంటాడు - “లోక వ్యవహార సామాన్య దర్శనేన లౌకికైః ఆరోపిత కర్తృత్వే భిక్షాటనాదౌ కర్మణి కర్తా భవతి । స్వానుభవేన తు శాస్త్ర ప్రమాణజనితేన అకర్తైవ” (గీ॥భా॥4-22). జ్ఞానిలో కనబడే ఈ కర్మ అతని స్వరూపమునకు విరుద్ధము కాదు. సర్వ వ్యవహారములు - సర్వవికారములు, సద్రూపముగా చూడడము వల్ల జ్ఞానికి సత్యములే. - “సదాత్మనా సత్యత్వాభ్యుపగమాత్ సర్వ వ్యవహారాణాం, సర్వ వికారాణాం చ సత్యత్వమ్” (ఛా॥భా॥ 6-3-2). ఆ ఆత్మతోనే జగత్తు; ఆ ఆత్మతోనే చిత్తము సంకల్పము మనస్సు వాక్కు మంత్రము కర్మ; - ఆ ఆత్మతోనే అన్నీ వున్నాయి. (ఛా॥ 7-23-1). ఇలా ఆలోచిస్తే, తాను బహురూపములతో పుట్టి అన్ని రూపములను సృష్టించి వాని వానికి పేరు పెట్టి పిలుస్తూ ఉండే పరమాత్మ ధర్మోద్ధారము కోసము, అవతరించినప్పుడు గాని, పనిచేస్తూనే వుంటాడు. అతని మీద కూడా అవిద్యను ఆరోపించడము బుద్ధిమంతుల పని కాదు. ఇప్పుడే ఫలితమును ఇచ్చే ప్రారబ్ధము వల్ల మాత్రమే జ్ఞాని శరీర క్రియలు జరుగుతున్నా - అతడు తనకు వానితో సంబంధము లేదనే భావిస్తూ వుంటాడు. ఇటువంటి దృఢమైన ప్రజ్ఞకలవాడే జ్ఞాని. జ్ఞాని కూడా కర్మ చేస్తూ వుంటాడు అని ఇతర జనులు అనుకుంటూ వుంటారు. అతడు మాత్రము అలా భావించడు.

ప్రశ్న: వానికి ఎంతవరకు ఈ శరీరమునుంచి విమోచనము అవదో, అదే ఆలస్యము (శరీరము పడిపోగానే) వాడు సత్సంపన్నుడు అవుతాడు - “తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే-థ సంపత్స్య ఇతి ।” (ఛా॥ 6-14-2) అని శ్రుతి చెబుతున్నది. ఇందువల్ల ప్రారబ్ధము మోక్షమునకు అవరోధము. ఈ ప్రారబ్ధకర్మకు వెనుకటి జన్మలలోని అవిద్యే కారణము. అందువల్ల ప్రారబ్ధమును అవిద్యాలేశము అనే అనవచ్చు కదా?

సమాధానము: ఇది సరికాదు. ఒక వ్యక్తి జిహ్వో చాపల్యముతో ఒకప్పుడు అభోజ్య భోజనము చేసి అనారోగ్యము పొందాడు అనుకుందాము. చాపల్యమును విడచిన తరువాత కూడా అనారోగ్యము వుండవచ్చు. అయితే, ఆ అనారోగ్యమును చాపల్యాలేశము అనము. ఇదే విధముగా, జ్ఞాని యొక్క ప్రారబ్ధమును అవిద్యాలేశము అనరాదు. ‘అవిద్యాది క్షేశములు భస్మమైన తరువాత - కర్మాశయములో ఒక భాగము భస్మమైనది ఇంకొక భాగము కర్మను కలిగిస్తున్నది - అని చెప్పడము సరి కాదు. అగ్నిలో కాల్చివేయబడిన ధాన్యపు గింజలో ఒక భాగము మొలకెత్తదు. విడిచిన బాణము వేగము నశిస్తూనే పడిపోయినట్లు, తన

ఫలము పూర్తి అవుతూనే ప్రారబ్ధము కూడా వుండదు. “న చ అవిద్యాది క్లేశదాహే సతి క్లేశబీజస్య కర్మాశయస్య ఏకదేశదాహః ఏకదేశ ప్రరోహశ్చ ఇత్యుపపద్యతే। న హి అగ్నిదగ్ధస్య శాలి బీజస్య ఏకదేశ ప్రరోహో దృశ్యతే। ప్రవృత్త ఫలస్య తు కర్మాశయస్య ముక్తేషోరివ వేగక్షయాన్నివృత్తిః। (సూ॥భా॥ 3-3-32).

ప్రశ్న: అలా కాదు. కారణశక్తి పూర్తిగా వ్యయమయే వరకు కార్య వ్యవహారము జరుగుతూనే వుంటుంది. అలాగే, ఎప్పటి వరకు ప్రారబ్ధము క్షయించడో, అప్పటివరకు అవిద్య ఉండనే ఉంటుంది. అంటే, ప్రారబ్ధము అవిద్యలేశమునకు గుర్తు కదా?

సమాధానము: ఇది కూడా సరికాదు. కర్మకు అవిద్య కారణము. కాని, అది కర్మకు ఉపాదానము కాదు. కర్మకు ఉపాదానము త్రిగుణాత్మిక ప్రకృతి. కేవల అవిద్య, సుఖ- దుఃఖవైషమ్యమునకు కారణము కాదు. అది (అభావరూపము అవడమువల్ల) అందరికీ ఒకే విధముగా ఉంటుంది. కాని, రాగాది క్లేశవాసనలతో చేసిన కర్మ, వైషమ్యకారి అవుతుంది. - “న చ అవిద్యా కేవలా వైషమ్యస్య కారణమ్ ఏకరూపత్వాత్ । రాగాది క్లేశవాసనాక్షిప్త కర్మాపేక్షా తు అవిద్యా వైషమ్యకరీ స్యాత్।” (సూ॥భా॥ 2-1-36). ఇక్కడ భావరూపమైనది, రాగాది క్లేశ త్రిగుణాత్మిక ప్రకృతి. ఇలా కాకుండా, “అవిద్య భావమే. అది ప్రారబ్ధకర్మకు ఉపాదానము. ఎంతవరకు ప్రారబ్ధము వుంటుందో అంతవరకు అవిద్య ఉంటుంది” - అని చెప్పడము క్రింద చెప్పబడిన సిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమవుతుంది - ‘జ్ఞానికి శరీరము ఉన్నట్లు కనపడినా అతడు ఇక్కడే, బ్రహ్మగా ఉన్నాడు. బ్రహ్మ అయి- బ్రహ్మలోనే చేరిపోతాడు. “విద్వాన్ స ఇహైవ బ్రహ్మ! యద్యపి దేహవానివ లక్ష్మతే । స బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మోపేయేతి” (బృ॥భా॥ 4-4-6).

ప్రశ్న: అయితే, ‘మోక్షమునకు ప్రారబ్ధము ఆటంకము,’ అని చెప్పే శ్రుతికి అర్థము ఏమిటి?

సమాధానము: మోక్షమునకు ప్రారబ్ధము అవరోధము కాదు. జ్ఞాని ఇక్కడే ముక్తుడు. అయితే జ్ఞానికి - అజ్ఞానికి ఒక సామ్యమూ వున్నది, ఒక అంతరము కూడా వున్నది. ఇద్దరికీ, ప్రారబ్ధము సమాప్తి అవగానే శరీరము పడిపోతుంది. కాని, అజ్ఞాని తను చేసిన సంచితకర్మల వల్ల ఇంకొక జన్మ పొందుతాడు. జ్ఞానికి జన్మ వుండదు. అందువల్ల, శరీరపతనము వరకే అతనికి అవరోధము అని శ్రుతి చెప్పినది.

10) ఆత్మ సర్వజ్ఞము, సర్వశక్తిమంతము అయితే, ఆత్మజ్ఞానికి కూడా ఇటువంటి సామర్థ్యము వుంటుందా?

సామర్థ్యము ఉపాధుల ద్వారానే ప్రకటింపబడుతున్నది. సృష్టి- స్థితి - లయములను చేసే హిరణ్యగర్భుడు, తన నిరతిశయ సామర్థ్యముతో కూడిన మనోబుద్ధులతోనే వాటిని చేస్తున్నాడు. సంపూర్ణముగా సృష్టి-స్థితి- లయములు చేసే ఉత్తరదాయిత్వము అతనికి తప్ప, ఇంకెవరికీ లేదు. అలా కానట్టే, ఒక దయాళువు, అందరి కష్టములు దూరము అవడానికి ప్రళయమును కోరితే, ఇంకొక వ్యసనపరుడు, ముక్తులకు కూడా జన్మ వుండాలనుకుంటాడు - ఇలా అంతా కోలాహలము అయిపోతుంది (అధ్యాయ 12-12-2). కాని, తమ తమ యోగ్యతలను అనుసరించి చేసిన సాధనకు అనుసారముగా, కొన్ని ఈ సామర్థ్యములను పొందవచ్చు. అయితే, ఆత్మజ్ఞానమునకు, ఈ సామర్థ్యములకు ఏమీ సంబంధము లేదు. ఈ సామర్థ్యములను పొందిన వ్యక్తి అజ్ఞాని కూడా కావచ్చు. సామర్థ్యములు లేనివాడు జ్ఞాని కూడా కావచ్చు.

11) అప్పుడు జ్ఞాని ఈశ్వరుడు ఎలా అవుతాడు?

జ్ఞాని బ్రహ్మమే అవుతున్నప్పుడు ఈశ్వరుడు ఎందుకు కాడు? (అ॥14-3-(1) చూడండి) జ్ఞాని, మాయోపాధితో తాను ఈశ్వరుడయ్యాడని అనుకుంటాడు. ఏ ఆత్మకు ఏదీ తెలియనిది ఉండదో ఆ సర్వజ్ఞుడే ఆత్మ. “యస్యాత్మనో - విజ్ఞేయం న కించిత్ పరిశిష్యతే స ఆత్మా సర్వజ్ఞః” (కఠ॥భా॥2-1-3). జ్ఞానిలో సర్వజ్ఞత్వ వ్యవహారము లేదు; అయితే సర్వజ్ఞత్వమున్నది.

12) జ్ఞానికి పునర్జన్మ ఉన్నదా? లేదా?

జ్ఞానికి పునర్జన్మ లేదు. వాని కర్మలు జ్ఞానాగ్నిలో దగ్ధమయాయి. (గీ॥4-9). అతని అంత్యకాలములో, వాక్కు- మనస్సు- ప్రాణములు, అజ్ఞాని వలె, కర్మిష్ఠునివలె, ఆగామి జన్మలలో వ్యవహారము కొఱకు సూక్ష్మవృత్తి రూపధారణ చెయ్యవు (అధ్యా॥11-12). ఆ తత్త్వములో కలసి వుండే భూతమాత్రలు, పంచభూతములలో కలసిపోతాయి. (బృ॥3-2-11), (ప్రశ్న॥6-5). ఈ జన్మ ప్రారబ్ధము పూర్తి కాగానే - శుద్ధ జలము శుద్ధ జలములో కలసి పోయినట్లు స్వయముగా బ్రహ్మ అయి వున్నవాడు ఇప్పుడు బ్రహ్మలో ఒకటై పోతాడు. ‘అపాంతరతములు’ వ్యాసులై, అవతారమును పొందినట్లు - కొందఱు జ్ఞానులు భగవంతుని ఆజ్ఞతో ఇంకొక జన్మపొందవచ్చు. ఇటువంటివారు, తమ మిగిలిన ప్రారబ్ధమును తీసుకుని జన్మను పొందుతారు. (సూ॥భా॥ 3-3-22).

13) అతనికి సంచిత - ఆగామి కర్మలు మిగిలి ఉన్నవి కదా? వానికోసమైనా జన్మ ఎత్తాలి కదా?

లేదు. జ్ఞానబలముతో అతనికి ఆగామి కర్మ లేనే లేదు. జ్ఞానప్రాప్తి పొందనంతవరకు చేసిన పుణ్యపాపములనూ, సంచిత పుణ్యపాపములనూ ఈ విధముగా పంచిపెడతాడు - అతని సంతానము ధనమును, మిత్రులు అతని పుణ్యములను, ద్వేషులు అతని పాపములను పంచుకుంటారు. “తస్య పుత్రా దాయముపయన్తి, సుహృదః సాధుకృత్యాం, ద్విషన్తః పాప కృత్యాం” (శాట్యాయన శాఖా శ్రుతి - సూ॥భా॥ 3-3-26, 27) “తస్య ప్రియా సుకృతముపయంతి అప్రియా దుష్కృతం” (కౌ॥1-4)

14) జ్ఞానప్రాప్తికి సంన్యాసి కావలసిన అవసరము ఉన్నదా?

జ్ఞాన సాధనకు సంన్యాసి కావలసిన అవసరము వున్నది. జ్ఞానప్రాప్తికి అది అనివార్యము కాదు. పూర్వజన్మసాధన వల్ల వామదేవుడు గర్భములోనే జ్ఞానమును పొందాడు. (ఐ॥ 2-1-4).

14-12) ఓంకారము:

ప్రజాపతి అందరికంటే ముందు జన్మించి, అన్ని లోకముల సారమును తెలుసుకోవాలని తపస్సు చేశాడు. ఆఖరున అతనికి ఇలా తెలిసింది - భూః, భువః, సువః అనే వ్యాహృతులు మాత్రమే ఆ సారము. ఆ వ్యాహృతుల సారమును తెలుసుకోవాలని తిరిగి తపస్సు చేశాడు. అప్పుడు, ‘ఓం’ కారమే వాటి సారమని తెలిసింది. అందువల్ల, సర్వస్వమూ ఓంకారమే! (ఛాం॥ 2-23 - 2, 3). దగ్గరైనది - ఇది పరమాత్మునికి దగ్గరయైనది. ఇది అతని నామమే. దీనిని ఉచ్చరించడము వల్ల అతడు ప్రసన్నుడు అవుతాడు. ఇది బ్రహ్మ యొక్క ప్రతీకము కూడా. విష్ణువు అనే భావముతో సాలగ్రామమును పూజించినట్లే, బ్రహ్మ అనే బుద్ధితో ఈ శబ్దమును ఉపాసించాలి. ఇలా వేదోక్త కర్మలన్నీ ఓంకార పూర్వకముగానే చేయబడుతున్నాయి.

‘ఓం’కారోపాసన విభిన్న ప్రకారములుగా ఉన్నది. వాటిలో, ముఖ్యప్రాణమును ఓంకారముగా భావించి చేసిన ఉపాసన యొక్క మహిమను చెప్పే ఒక ఆఖ్యాయిక (కథ) ఉన్నది. పూర్వకాలములో రాక్షసులకు భయపడి దేవతలు ఓంకారమును, - ప్రాణము, వాక్కు, చక్షువు, శ్రోత్రము, మనస్సులుగా భావించి ఉపాసన చేశారు. అప్పుడు రాక్షసులు ఒక్కొక్క దానిని చంపి వేశారు. అప్పుడు ప్రాణమునకు దుర్గంధము వచ్చినది, వాక్కుకు అసత్యము వచ్చినది; కన్ను చూడకూడనిది చూసినది; చెవి వినకూడనిది విన్నది; మనస్సు దేనిని చింతించకూడదో దానినే చింతనచేసినది. అప్పుడు దేవతలు ఓంకారమును ముఖ్యప్రాణముగా భావించి ఉపాసన చేశారు. ఇక రాక్షసులు వాటిని చంపలేకపోయారు. వారే మరణించారు. ఇందువల్ల, ఓంకారమును ముఖ్యప్రాణముగా భావించి ఉపాసన చేసే వారి శత్రువులు - మట్టిముద్ద బండకు తగిలి చిన్నాభిన్నమైనట్లు అయిపోతారు. (ఛాం॥ 1-2-18).

ఓంకారము స్వయముగా ఆత్మ కావడమువల్ల, ఆత్మయొక్క నాలుగు పాదములే ఓంకారము యొక్క నాలుగు పాదములు. వైశ్వానరుడు దీని ప్రథమ మాత్ర ‘అ’ కారము; తైజసుడు దీని ద్వితీయ మాత్ర ‘ఉ’ కారము; ప్రాజ్ఞుడు దీని తృతీయ మాత్ర ‘మ’ కారము; ఆత్మ ‘అమాత్ర’ రూపి ఓంకారము. మాత్రలకు వైశ్వానరాదులకూ ఉండే సాధ్యశ్యము ఇది.

1) వైశ్వానరుడు ఆత్మజ్ఞానమునకు ప్రథమ సోపానము. ఇతడు జగత్తంతా వ్యాపించి ఉన్నాడు. ‘అ’ కారము, అక్షరములలో ప్రథమ అక్షరము. అది అన్ని అక్షరములలో వ్యాపించి వున్నది. ఇందువల్ల వైశ్వానరుని ఓంకారములోని ‘అ’ కారముగా భావించి ఎవరైతే ఉపాసన చేస్తున్నారో - అతడు అందరిలో ప్రథముడుగా ఉంటాడు. అన్ని కామనలతో (అభీష్ట పదార్థములతో) నిండి వుంటాడు. అనగా, అన్ని కామనలను పొంది వుంటాడు.

2) తైజసుడు - వైశ్వానరునిలో నుంచి వచ్చిన రూపము. విశ్వ - ప్రాజ్ఞుల మధ్యనున్నవాడు. ‘ఉ’ కారము ‘అ’ కారము నుంచే వచ్చిన రూపము, ‘అ’ కార - ‘మ’ కారముల మధ్య నున్నది. తైజసుడిని ఓం కారములో ‘ఉ’ కారము అని భావించి ఎవరైతే ఉపాసన చేస్తాడో, అతడు జ్ఞానమును తనవైపు ఆకర్షించుకుంటాడు. అంటే, పెద్దవాడు అవుతాడు. శత్రువుల - మిత్రుల మధ్య వుంటాడు. ఎవ్వరికీ ద్వేషపాత్రుడు కాడు.

3) ప్రాజ్ఞుడు - విశ్వ తైజసుల సరిహద్దు. వాటిని తనలో లయింపచేసుకుంటాడు. ఓంకారములోని ‘మ’ కారము - ‘అ’ కార, ‘ఉ’ కారముల సరిహద్దు. వాటిని తనలో లీనము చేసుకుంటుంది. అందువల్ల ప్రాజ్ఞుని, ఓంకారములోని ‘మ’ కారముగా భావించి ఉపాసన చేసినట్లయితే - జగత్తు యొక్క సరిహద్దు, అనగా సత్యత్వమును దర్శించి, బ్రహ్మలో లీనమవుతాడు.

4) విశ్వాది మాత్రలు - ఆత్మ, వీటికి ఉన్న పైన చెప్పిన సంబంధమును తెలుసుకుని ఓంకారమును ఉపాసన చేయడము వల్ల, అల్పజ్ఞుడు కూడా కాలాంతరములో బహుత్వైకత్వ స్థితిని పొందుతాడు.

ప్రశ్నలు:

1. శరీరత్రయమును నిరాకరించుట అనగా అర్థము ఏమిటి?
2. దృశ్యజగత్తుకు - స్వప్నలోకమునకు జీవుడు సాక్షి అని ఎలా చెప్పారు?
3. యోగమువల్ల మోక్షము ఎందుకు సాధ్యము కాదు?
4. గీతలో సాంఖ్యము, యోగము అనే రెండు పదములను ఏ అర్థములో ప్రయోగము చేశారు?
5. 'అపూర్ణదర్శనము' అంటే ఏమిటి? సమ్యగ్దర్శనము ఏమిటి? శ్రుతి ఆత్మలో త్రిపుటి వ్యవహారమును నిరాకరణ ఎలా చేసింది?
6. సర్వాత్మభావమే సమ్యగ్దర్శనము, అని చెప్పడమువల్ల ఏ సందేహము ఉత్పన్నమవుతున్నది?
7. సర్వాత్మక బుద్ధివృత్తితో లాభము ఏమిటి?
8. సమ్యగ్దర్శి యొక్క క్రియలు ఎలా అవుతాయి?
9. నమ్మాళ్వార శరకోపముని, సమ్యగ్దర్శన విషయములో ఏమి ఉద్ఘాటము చేశారు?
10. సర్వాత్మభావమును చెప్పడమువల్ల ఎటువంటి 'అనన్విత' అర్థము చేసుకోరాదు?
11. శ్రుతి బ్రహ్మయొక్క వర్ణన ఏ విధముగా చేసింది?
12. బ్రహ్మోత్తైకత్వ జ్ఞానమునకు ఎటువంటి బ్రహ్మను స్వీకరించాలి?
13. జగత్ప్రవిలయము ఏమిటి? ఏమిటి కాదు?
14. అజ్ఞానికి ఎన్ని జగత్తులు ఉన్నాయి?
15. వ్యష్టి-సమష్టి అనగా ఏమిటి?
16. స్వరూపములో వ్యష్టి సమష్టికన్నా ఎలా వేరు కాదు?
17. వ్యష్టి జీవుడు తమలో స్వతంత్రులు కారని ఎలా చెప్పారు?
18. ఏ కథా ప్రసంగములో వైశ్వానరుడు సప్తాంగుడని చెప్పారు?
19. ప్రత్యగాత్మ ఎటువంటి పెద్దతప్పు చేస్తున్నాడు?
20. అద్వైతము ఎప్పుడు సిద్ధిస్తున్నది?
21. సమ్యగ్దర్శి ఎవరు?
22. తైజసాత్మ ఎవరు?
23. దేవతలు ఎటువంటివారు?
24. స్వప్నము ఎప్పుడు వస్తుంది?
25. సుషుప్తాత్మకు 'ప్రాణ్ణ' నామము ఎందుకు వచ్చింది?
26. ఆత్మయొక్క మూడవ పాదము ఏమిటి?
27. వైశ్వానరుడు - తైజసుడు - ప్రాణ్ణుడు ఈ ముగ్గురి క్రమ ప్రవిలయము ఎలా అవుతున్నది?
28. బ్రహ్మను తెలుసుకోవడము కష్టము; అని కేనోపనిషత్తు ఎందుకు చెప్పినది?

29. పరమాత్ముడు జీవులకు ప్రసాదించి ఉండే సుషుప్తితో ఏమి తెలుస్తున్నది?
30. సర్వాత్మభావము మరియు స్వరూపజ్ఞానము వీనిలో ఏ అంతరము వున్నది?
31. తురీయము యొక్క స్వరూపము ఏమిటి?
32. వైశ్వానరుడు - తైజసుడు - ప్రాజ్ఞుడు, ఈ ముగ్గురిని పరమాత్ముడని ఆమోదించి తరువాత ఎందుకు నిరాకరణ చేశారు?
33. 'తురీయము ప్రజ్ఞాన ఘనము కాదు', ఇలా చెప్పిన తరువాత ఎటువంటి సందేహము వస్తున్నది? దాని నివారణ ఎలా?
34. తురీయమును, అలక్షణము అని చెప్పిన తరువాత ఎటువంటి సందేహము కలుగుతుంది? అది ఎలా పోతున్నది?
35. 'తురీయము అప్రమేయము' ఇలా చెప్పిన దానిలో శంక, సమాధానము ఏమిటి?
36. తనను తురీయాత్మ అని తెలుసుకున్న జ్ఞానికి, స్వప్నము - నిద్ర రావా?
37. ఆత్మలో మనస్సు నిలిపిన జ్ఞాని వ్యవహారము ఎలా వుంటుంది?
38. తనను అసంగుడు - అకర్త అయిన ఆత్మ అనుకునే జ్ఞానికి కర్మ నాటకము వంటిది కాదా?
39. కర్మ సంబంధమును విడిచిపెట్టిన జ్ఞాని ఎప్పుడూ దుష్కర్మను చేయడా?
40. అలిప్తుడు అయిన జ్ఞాని కర్మలో అవిద్యాలేశము ఎందుకు వుండదు?
41. ఆత్మ సర్వజ్ఞము - సర్వశక్తిమంతము అయితే, ఆత్మజ్ఞానిలో ఆ సామర్థ్యములు ఎందుకు వుండవు?
42. జ్ఞాని ఈశ్వరుడే! ఎలాగ?
43. జ్ఞానికి పునర్జన్మ లేదు. ఎందుకు?
44. జ్ఞానప్రాప్తికి సంన్యాసము ఎందుకు అనివార్యము కాదు?
45. లోకముల సారము ఏమిటి? ప్రజాపతికి అది ఎలా తెలిసింది?
46. వేదోక్త కర్మలన్నీ ఓంకార పూర్వకముగానే ఎందుకు జరుగుతాయి?
47. ఏ ఆఖ్యానము, ఓంకారోపాసన యొక్క మహత్వమును చెప్తున్నది?
48. వైశ్వానరుడు - తైజసుడు - ప్రాజ్ఞుడు, వీరిని ఓంకార మాత్రలలో ఎందుకు పోల్చి చెప్పారు?
49. ఓంకారోపాసనతో ఏ ఫలము వస్తున్నది?

అధ్యాయము -15

పంచకోశ విమర్శ

ఆత్మ ఏకమేవాద్వితీయము అయితే, అనాత్మలు అనేకము. ఆత్మబుద్ధి ఏకరూపము - అనాత్మ బుద్ధులు వేఱు వేఱు సందర్భములలో వేఱువేఱు రూపములుగా వుంటాయి. ఇటువంటి అనాత్మబుద్ధుల నుంచి జీవుడిని ముక్తుడిని చేయడము కోసము శాస్త్రములో అనేక వివరణలు దొరుకుతాయి. ఇది సహజము. వెనుకటి అధ్యాయములలో శరీరత్రయము - అవస్థాత్రయముల గురించి విమర్శ చేయడము జరిగింది. ఈ అధ్యాయములో పంచకోశ విమర్శ చేస్తున్నాము. దీనిని తైత్తిరీయ ఉపనిషత్తు చెప్పింది.

15-1) వ్యష్టి వ్యవహారము:

జీవుని వాస్తవిక రూపము బ్రహ్మము. జ్ఞాన స్వరూపుడైన ఆ బ్రహ్మను మన శరీరములోని 'హృదయగుహ' లోనే వెదకాలి. ఇంకెక్కడా కనపడదు. కారణము ఏమిటంటే, ఇది జ్ఞానమునకు చాలా దగ్గర స్థానము. బయట అందరికీ కనిపించే శరీరము నుండి ఈగుహ వరకు, 5 ప్రకోష్ఠముల ఒక కోట ఉన్నది. స్థూల శరీరము - ప్రాణము - మనస్సు - బుద్ధి - భోక్తృత్వవృత్తి, ఇవి ఐదు ప్రకోష్ఠములు. ఇక్కడ భోక్తృత్వవృత్తి యొక్క అర్థము - భోగమును విషయముగా చేసుకునే అంతఃకరణ వృత్తి. భోగము కర్మవల్ల ఉత్పన్నమవుతున్నది. ఏ కర్మకైనా ముందుగా భోగేచ్ఛ ఉత్పన్నమవుతున్నది. భోగేచ్ఛతో ఆయా పనులు చేయాలనే నిశ్చయాత్మకబుద్ధి ఉత్పన్నమవుతున్నది. ఆ నిశ్చయాత్మక బుద్ధితో కర్మ చేయాలనే మనస్సంకల్పము కలుగుతుంది. దాని తరువాత కర్మ చేయాలనే సంకల్పము చేసిన మనస్సు శరీరము ద్వారా కర్మ చేయాలని ప్రాణమును ప్రేరేపిస్తున్నది. దాని తరువాత ప్రాణము యొక్క ప్రేరణతో శారీరక కర్మ. ఈ ప్రకారము భోక్తృత్వ వృత్తి, బుద్ధి, మనస్సు, ప్రాణము, శరీరము - ఇవి ఐదు ఇదే క్రమములో లోపలినుండి బయటకు ఉన్న ఐదు ప్రకోష్ఠముల రూపములో వ్యవహారము చేస్తూ వుంటాయి. ఈ అన్ని వ్యవహారముల ఫలములను భోగిస్తూ, కోట మధ్యలో రాజుగారి వలె జీవుడు వుంటాడు. జీవుడు కర్మ చేసే సమయములో శరీరముతోను - దాని గురించి ప్రయత్నము చేసే సమయములో ప్రాణముతోను - సంకల్పము చేసే సమయములో మనస్సుతోను - నిశ్చయము చేసే సమయములో బుద్ధితో - కర్మఫలమును అనుభవించే సమయములో భోక్తృత్వవృత్తితో అధ్యాస చేస్తూ వుంటాడు. ఈ విధముగా అధ్యాస క్రమములో అతనికి ఆటంకము ఏమీ వుండదు.

15-2) విమర్శ క్రమము:

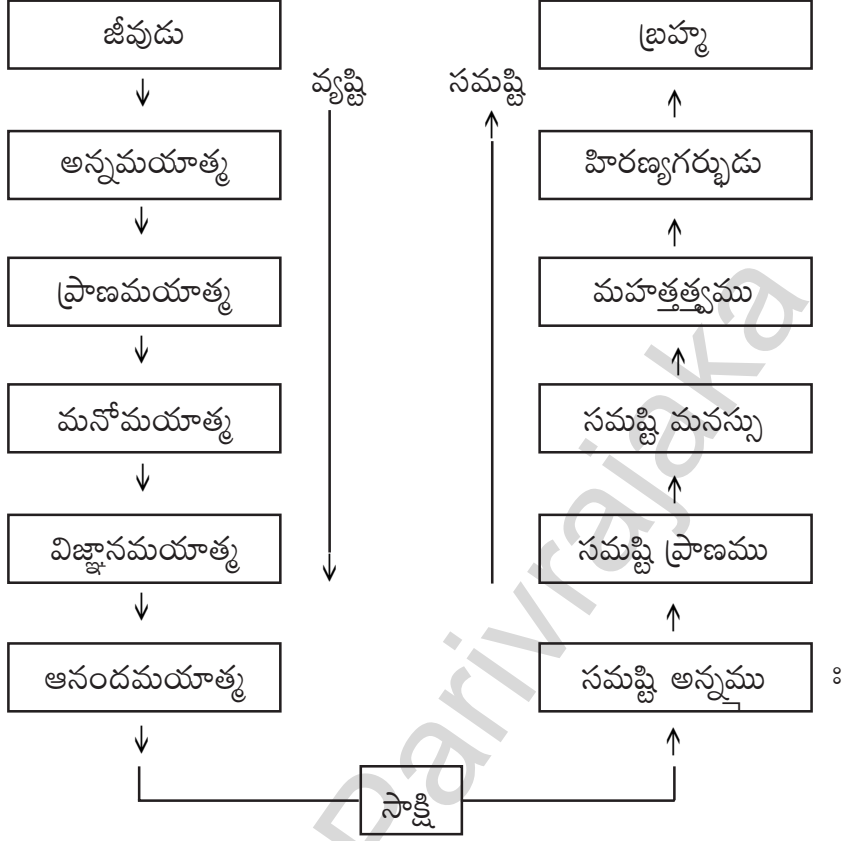
పైన చెప్పిన కోటలో ఐదు ప్రకోష్ఠములను క్రమముగా - అన్నమయకోశము, ప్రాణమయ కోశము, మనోమయకోశము, విజ్ఞానమయకోశము, ఆనందమయకోశము అని అంటారు. అన్నమయకోశమునే ఆత్మ అనుకునే జీవుడిని 'అన్నమయాత్మ' అంటారు. అదేవిధముగా ఆ జీవుడు - ప్రాణమయాత్మ, మనోమయాత్మ, విజ్ఞానమయాత్మ, ఆనందమయాత్మ అవుతూ వుంటాడు. ఈ జీవుడు రెండు విధములుగా పొరబాటు చేస్తూ వుంటాడు.

1) తాను అన్నమయాది **కోశములే** అనుకోవడము మొదటి ప్రమాదము. ఇది వ్యష్టి స్వరూపా జ్ఞానమువల్ల వస్తుంది. ఇది వెనుక (అధ్యాయ 11-2, అధ్యాయ 11-8) అనుచ్ఛేదములలో చెప్పబడినది.

2) కేవలము వ్యష్టి అన్నమయాది **కోశములు మాత్రమే** తాను అనుకోవడము రెండవ ప్రమాదము. ఇదే వెనుక చెప్పిన అ-సర్వాత్మ భావము (అధ్యా॥ 14-3). ఇది సమష్టి స్వరూప అజ్ఞానమువల్ల వచ్చినది.

వీటిలో మొదటి తప్పును సరిచేసుకోవడానికి - పైన చెప్పిన క్రమానుసారము విమర్శ చేసి, అన్నమయాద్యాత్మల ప్రత్యేకమైన క్రియలకు - వాటి లోపల వున్న ప్రాణమయాది ఆత్మలే ప్రేరకములని గుర్తించాలి. అప్పుడు - తాను బాహ్యమైన ఆత్మ కాదని నిర్ణయము చేయగలుగుతాడు. ఇలా, లోపలకు వెళ్ళగా వెళ్ళగా కేవలము ఆనందమయాత్మ ఒక్కటే మిగులుతుంది. అలా అపవాద క్రమములో ముందుకు వెళ్ళగా, కారణాంతరములవల్ల, చివరలో నిర్ణయింపబడిన ఆనందమయాత్మ కూడా తాను కానని నిర్ధారణ జరుగుతున్నది. ఈ విధముగా వ్యష్టిలో అవిద్యా కల్పిత ఆత్మలను సశింపజేసుకోగలడు. తరువాత, వానికి స్వయముగా సాక్షిగా ఉంటాడు.

ఈ సాక్షి ఎవరు? ఎప్పుడైతే, సమష్టిరూపాజ్ఞానమువల్ల ఉత్పన్నమయిన రెండవ తప్పును దిద్దుకుంటాడో అప్పుడు దీనికి సమాధానము దొరుకుతుంది. ఈ సాక్షి, శరీరభేదముచే భిన్నమయిన సాంఖ్యుల ప్రత్యగాత్మ కాదు. ఇది అంతటా వ్యాపించిన బ్రహ్మ. దీని నిర్ణయము చేసే విమర్శ వ్యష్టి నుంచి సమష్టి వైపు వెళు తున్నది. ఈ వెళ్ళడములో మొదటి అడుగులో ఇలా నిర్ణయించుకోవాలి - నా శరీరముగా కనపడే అన్నమయాత్మ మాత్రమే నేను కాదు. ఎందుకంటే, ఈ శరీరములో కనపడే అన్ని తత్త్వములు, ఇతర అన్ని ప్రాణుల శరీరములలోను కనపడుతున్నాయి. ఈ తత్త్వములు బాహ్యజగత్తులో ఉన్న తత్త్వములకన్న వేఱుకాదు. వేఱువేఱు పాత్రలలో పోసినప్పటికీ, అన్నిటిలో వున్న నీరు ఒక్కటే. ఇందువల్ల అన్ని ప్రాణులలోను, మానవులలోను శరీరము ఏ సమష్టి అన్నముతో నిలబడిఉన్నదో, ఆ సమష్టి అన్నమయాత్మ నీవు - కేవలము వ్యష్టి అన్నమయాత్మ కాదు. ఈ భావము ఏ వ్యక్తిలో దృఢమవుతున్నదో, అతడు సమష్టి అన్నమయాత్మలోనికి ఉపసంక్రమణము చేసిన వాడవుతాడు-అనగా పొందుతాడు, ఎవరైతే ఇలాగ సమష్టి వ్యాప్తికి వస్తాడో, అప్పుడు, అతడు వ్యష్టిలో చేసినట్లుగానే మొదటి సమష్టి ఆత్మలను తరువాతి సమష్టి ఆత్మలలోనికి ఉపసంక్రమణము చేయాలి -అనగా పొందాలి - అంటే స్వయముగా తానే అవి అని తెలుసుకోవాలి. అంతములో సమష్టి ఆనందమయాత్మ మిగులుతున్నది. శ్రుతి ఇలా చెప్తున్నది - సమష్టి ఆనందమయాత్మ ఏ ఆనందమును అనుభవిస్తున్నదో అది బ్రహ్మానందములో ఒక 'మాత్ర' (అంశము) మాత్రమే. అందువల్ల సమష్టి ఆనందమయాత్మను కూడా వదలి తన స్వరూపము పరబ్రహ్మయొక్క ఆనందమే- అనే అంతిమ నిశ్చయముతో నిలబడాలి. ఇక్కడితో విమర్శ పూర్తి అవుతున్నది. ఇప్పటివరకు సంక్షేపముగా ఏ వివరము చెప్పామో దానిని ముందు విస్తారముగా చెప్తాము. (చిత్రము - 15-2,క)

(చిత్రము 15-2, క పంచకోశ విమర్శ క్రమము)

15-3 అన్నమయాత్మ (వ్యష్టి)

స్థూలశరీరమే అన్నమయకోశము. దీనిని ఆత్మ అనుకునే జీవుడే అన్నమయాత్మ. ఈ శిరస్సే ఇతని శిరస్సు. వ్యక్తి తూర్పు దిక్కుగా నిలబడినప్పుడు అతని దక్షిణ హస్తము ఇతని దక్షిణ పక్షము. ఎడమ హస్తము ఉత్తర పక్షము. దేహ మధ్యభాగమే ఆత్మ, అని చెప్పున్నారు. ఎద్దు తోక వలె నాభి క్రిందుగా వున్న కాళ్ళు ఇతని పుచ్చము. శరీరము వీటివీదే నిలబడి వున్నది. అందువల్ల ఇదే అన్నమయాత్మ యొక్క ప్రతిష్ఠ. ఇవే అతని అంగములు. - తస్యేదమేవ శిరః| అయం దక్షిణః పక్షః| అయముత్తరః పక్షః | అయమాత్మా | ఇదం పుచ్చం ప్రతిష్ఠా (తై||2-1-3)

జీవుడు వీడు కాజాలడు. ఎందుకనగా, అన్నమయ కోశమును లేవదీసి, దీనిచేత అన్ని పనులను చేయించే ప్రాణమయాత్మ ఇందులో ఉన్నది. అందువలన అది నీవు. 11వ అధ్యాయములో వర్ణించినట్లు స్థూల శరీరమును నిరాకరణ చేసి, దానిలోఉన్న సూక్ష్మశరీరములో ప్రవేశించే క్రమమే ఇక్కడ అన్నమయాత్మనుండి ప్రాణమయాత్మలో ప్రవేశించడములో ఉన్నది. ఇలా మొట్టమొదటి మొట్టులో అవిద్యాకల్పితాన్నమయాత్మను నిరాకరించడమైనది.

15-4) ప్రాణమయాత్మ (వ్యష్టి)

అన్నమయకోశములో ఉన్న ప్రాణసమూహములే ప్రాణమయకోశము. నేను అదే అనుకునే జీవుడు ప్రాణమయాత్మ. ప్రాణవాయువు ఇతని శిరస్సు. వ్యానవాయువు దక్షిణపక్షము. అపానవాయువు ఉత్తరపక్షము. సమానవాయువు ఆత్మ. పృథ్వి ఇతనికి పుచ్చము. ఇతర వాయువుల యొక్క ప్రభావముచేత ఇతడు అటూ - ఇటూ చెదిరిపోకుండా పృథ్వి ఇతనిని ఆకర్షించి ఉంచుతుంది. అందువల్ల పృథ్వి ఇతని ప్రతిష్ఠ - తస్య ప్రాణ ఏవ శిరః । వ్యానో దక్షిణః పక్షః । అపాన ఉత్తరః పక్షః । ఆకాశ ఆత్మా । పృథీవీ పుచ్చం ప్రతిష్ఠా (త్రై॥ 2-2-3).

జీవుడు ఈ ప్రాణమయాత్మ కాదు. ఎందుకంటే, మనస్సు ప్రాణములకు నియామకము కనుక. మనస్సు అన్యథా ఏకాగ్రమయిన వారికి చివరకు బయటకు రాగానే ఒకసారి బలముగా ఊపిరి తీసుకున్నప్పుడు మనస్సు ప్రాణములకు నియామకము అని తెలుస్తున్నది. అందుచేత ప్రాణమయాత్మయొక్క ఆత్మత్వము మనస్సువల్లనే వచ్చింది. కనుక నీవు అదే! ప్రాణము కాదు. ఈ విధముగా, రెండవ మెట్టులో అవిద్యా కల్పిత ప్రాణమయాత్మను కూడా నిరాకరించడము అయినది.

15-5) మనోమయాత్మ (వ్యష్టి)

మనస్సే మనోమయకోశము. తనను తాను మనస్సుగా అనుకునే జీవుడే మనోమయాత్మ. యజుస్ అతని శిరము. ఋక్ దక్షిణ పక్షము. సామ ఉత్తరపక్షము. బ్రాహ్మణము ఆత్మ. అధర్వణము వాని పుచ్చము, ప్రతిష్ఠ - తస్య యజురేవ శిరః । ఋగ్ దక్షిణః పక్షః । సామోత్తరః పక్షః । ఆదేశ ఆక్యా । అధర్వాంగిరసః పుచ్చం ప్రతిష్ఠా । (త్రై॥ 2-3-4).

జీవుడు మనోమయమిగానూ ఉండజాలడు. ఎందుకనగా, కర్మ చేయడానికి తగిన మనస్సంకల్పము బుద్ధి చేసిన నిశ్చయము ద్వారానే ఉత్పన్నమవుతున్నది. ఈ ప్రకారము మనోమయాత్మకి ఆత్మ - బుద్ధి (విజ్ఞానము). అదే నీవు. అప్పుడు, ఈ మూడవమెట్టు అయిన అవిద్యాకల్పిత మనోమయాత్మను నిరాకరించడము జరిగినది.

ఇక్కడ ఒక ప్రశ్న ఉన్నది, కోశపంచకము అన్ని ప్రాణులలో ఉన్నది. అయితే, ఋగ్యజుస్సామాధర్వణములను మనోమయాత్మకు అంగములుగా చెప్పడములో సామంజస్యమేమి? దానికి ఇది సమాధానము: - ప్రాణుల తెలివి నిమ్నతరముగా వుంటుంది. ఇది, ఆకలి-దప్పికలు మొదలైన స్థూలశరీరముయొక్క ఆవశ్యకతల వరకే పరిమితమై వుంటుంది. కాని, మనుష్యులలో ప్రజ్ఞాశక్తి అధిక తరముగా వుంటుంది, అతడు భవిష్యత్తును, లోకాంతరములను గురించి కూడా ఆలోచించగలడు. మానవులలో కూడా ఆత్మానాత్మ వివేకమును గురించి ప్రయత్నము చేసేవాళ్ళు చాలా తక్కువమంది వుంటారు. ప్రయత్నము చేసేవారిలో కూడా, అన్నమయాత్మ లోపలి ఆత్మలకంటే వేఱుగా వున్న తనను తెలుసుకునే యోగ్యతను కలిగినవాళ్ళు ఒకరో యిద్దరో వుంటారు. ఇటువంటి యోగ్యత వేదార్థజ్ఞానముతోనే వస్తుంది. అందువల్ల శ్రుతి మనోమయాత్మ యొక్క అవయవములుగా, ఋగాది వేదములను చెప్పింది.

వేదమంత్రములే వేదము. మంత్ర లక్షణము ఏమిటి? దాని నిశ్చయము చేయబడుతున్నది. నోటితో చేసే ఉచ్ఛారణ మాత్రమే మంత్రము కాదు. శరీరములో వేఱువేఱు స్థానములలో చేసే ప్రయత్నముతో

పుట్టిన నాదము, ఉదాత్త అనుదాత్త స్వరములు, పదములు, వాక్యములు - ఇవన్నీ ఉచ్చారణవల్ల వచ్చిన శబ్దమాత్రములు. ఉచ్చరించిన మరుక్షణమే అవి నశిస్తున్నాయి. అందువల్ల వాటి ఆవృత్తిని తిరిగి చేయలేము. కాని, మంత్రము ఆవృత్తి చేయగలిగినది. అందువల్ల ఉచ్చరించిన శబ్దము మాత్రమే మంత్రము కాదు. 'ఉచ్చరించిన ముందు క్షణము, మనస్సులోని మంత్రాక్షరముల స్మృతి నశించకపోవడమువల్ల, అవి ఆవృత్తి చేయగలిగినవిగా వున్నాయి. అందువల్ల ఈ అక్షరముల స్మృతి మంత్రము అవుతుందా?' కాదు. అవి కూడా అభ్యాసము లేనందువల్ల నశిస్తున్నాయి. అయితే, ఈ స్మృతికి విషయమైనది నశించదు. అందువల్ల ఈ విషయమే ఆవృత్తి యోగ్యమైనది. దాని భావనతో కూడా ఈ విషయస్మరణ చేస్తూ ఉచ్చారణ చేయడమే మంత్రావృత్తి. 'ఈ భావన ఎలా వుంటుంది?' ఇది శ్రద్ధతో ఉపనిషత్తుతో (సమాహిత చిత్తముతో) గ్రహించిన మంత్ర విషయ విజ్ఞానము. దీనిని ఛాందోగ్య శ్రుతి ఇలా చెప్తున్నది - "యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయా ఉపనిషదా తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి" (ఛాం॥1-1-10)- ఏ కర్మను విద్యతో శ్రద్ధతో ఉపనిషత్తుతో చేస్తామో అది వీర్యవంతముగా అవుతుంది. ఇటువంటి విజ్ఞానముతో కూడిన మంత్రము - మానవుని బుద్ధిగత పరిశ్రమతో వచ్చిన మనోవృత్తిగాని, వాక్కుగాని, కాదు. ఈ మంత్ర విషయము ఆత్మచైతన్యమే. ఇది మానవుని మనస్సుకు వాక్కుకు అతీతము. - "యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ" (తై॥2-4-1). ఈ ప్రకారముగా ఆద్యంతరహిత ఆత్మచైతన్యమే మంత్రమునకు జన్మస్థానము. ఇలాగ జన్మించిన మంత్రము - ఆ ఆత్మ చైతన్యము యొక్క అనుగ్రహముచేత మంత్రద్రష్టల స్మృతిలో కలిగిన మనోవృత్తి రూపోపాధిద్వారా ప్రవేశించి నాద, స్వర, పద, వాక్యముల రూపముతో ప్రకటింపబడుతున్నది. ఇలా ఆత్మ చైతన్యమునుండి పుట్టిన మంత్రము అపౌరుషేయము, నిత్యము. అందువలన, ఆత్మ చైతన్య విజ్ఞానముతో కలసిన మనోవృత్తి యొక్క ఆవృత్తిని మంత్రావృత్తి అంటారు.

15-6) విజ్ఞానమయాత్మ (వ్యష్టి)

మనస్సు ద్వారా తెలుసుకున్న వేదార్థమును విమర్శ చేసిన తరువాత కలిగే నిశ్చయరూపమైన బుద్ధిని విజ్ఞానము అంటారు. ఆ విజ్ఞానము కలదానినే విజ్ఞానమయాత్మ అంటారు. వీనికి శ్రద్ధ శిరస్సు. ఋతమే దక్షిణపక్షము. ఇక్కడ ఋతము అనగా శాస్త్రవిధితో నడిచే నిశ్చితమైన బుద్ధియే. సత్యమే ఉత్తరపక్షము. సత్యమునకు అర్థము - ఎప్పుడూ సత్యము చెప్తూ, శరీరముతో ధర్మముగా నడవడము. యోగమే ఆత్మ. యోగము యొక్క అర్థము, మనస్సును సదా సమాహితముగా ఉంచుట. మహత్తత్వమే పుచ్చము మరియు ప్రతిష్ఠ. మహత్తత్వమునకు అర్థము = సమష్టి రూప హిరణ్యగర్భుని బుద్ధి. తస్య శ్రద్ధేవ శిరః । ఋతం దక్షిణః పక్షః । సత్యముత్తరః పక్షః । యోగ ఆత్మా । మహాః పుచ్చం ప్రతిష్ఠా । (తై॥ 2--4--4). ఏ కారణముగా మనోమయాత్మకు అంగములుగా వేదములను చెప్పారో, అలాగే విజ్ఞానమయాత్మకు ఋతము మొదలైనవానిని అంగములుగా చెప్పారు. అన్ని కర్మలకు ఆధారము వాటికి సంబంధించిన నిశ్చయాత్మక బుద్ధి మాత్రమే. అయినా, వైదిక కర్మలకు ఆవశ్యకమైన నిశ్చయబుద్ధిని విజ్ఞానము అని చెప్పడము కూడా ఈ కారణము వల్లనే.

ఈ విజ్ఞానమయాత్మను కూడా జీవుడని చెప్పలేము. ఎందుకంటే, ఏ కర్మ చేయడానికైనా నిశ్చయబుద్ధికి ప్రేరకము, ఆ కర్మతో వచ్చే భోగముల మీద ఆసక్తి మాత్రమే. అందువల్ల నీవు భోక్తవు. విజ్ఞానమయాత్మ కాదు. ఇలా ఈ నాల్గవ మెట్టులో అవిద్యాకల్పిత విజ్ఞానమయాత్మను నిరాకరించడమైనది.

15-7) ఆనందమయాత్మ (వ్యష్టి)

భోక్తను ఆనందమయాత్మ అంటారు. బాంధవులను కలుసుకోవడములో ఉన్న ఆనందము ప్రియము. అది వీని శిరస్సు. మోదము దక్షిణ పక్షము. మోదమునకు అర్థము ప్రియమైన వస్తువు లభించడములోని హర్షము. ప్రమోదము ఉత్తరపక్షము. అత్యధిక హర్షము ప్రమోదము. సుఖ సామాన్యమైన ఆనందమే ఆత్మ. దీని పుచ్చము బ్రహ్మమే. అదే ప్రతిష్ఠ కూడా - తస్య ప్రియమేవ శిరః | మోదో దక్షిణః పక్షః | ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః | ఆనంద ఆత్మా | బ్రహ్మ పుచ్చం ప్రతిష్ఠా | (త్రై|| 2-5-4).

ఈ ఆనందమయాత్మ జీవుని నిజస్వరూపము కాదు. అనగా బ్రహ్మ కాదు. కారణము - ఆనందమయాత్మానుభవములో సత్యత్వము అనే బ్రహ్మ ధర్మమునకు విరుద్ధముగా తారతమ్యము వున్నది. ఉదా:- ఒకనికి మంచి యింటిలో ఉండడము ప్రియము. ఆ ఇల్లు తనదే అవడము మోదము. అది ప్రియము కంటే ఎక్కువ. అందువల్ల ఆనందమయాత్మ కార్యాత్మయే. విషయానందము కంటే పరమైన పరమానందము గల సుషుప్తిలో అది ఉండదు. ఈ విధముగా ఐదవమెట్టు మీద అవిద్యాకల్పిత ఆనందమయాత్మను నిరాకరించడము అయినది.

ఇంకొక విషయము :- శ్రుతి సుషుప్తాత్మను 'ఆనందమయుడు, ఆనందభుక్' అని వర్ణించినది (మాం||7). దాని అర్థము, సుషుప్తాత్మ ఆనందమయాత్మ అని కాదు. ఆ ఆనందమయుడు శారీరాత్మ లాగా కాదు. వాడు అందరిలో ఒకడే. (అధ్యా|| 13-15). వానికి అవయవములు లేవు. వాడు ఆనందమయాత్మ లాగా ప్రసిద్ధుడు కాదు. వానిలో భోక్తృత్వము లేదు. ఇంక కోశము ఎక్కడ వుంటుంది? సుషుప్తాత్మయొక్క ఆనందమయాత్మము భాష్యకారులను అనుసరించి ఆనందప్రాచుర్యము అనే అర్థములోనే వుంటుంది. (అధ్యా|| 13-13) ఆనందమయాత్మ, విజ్ఞానమయాత్మయొక్క ఆశ్రయము తీసుకుని స్పృష్ణములో దొరుకుతున్నది. -“ఆనందమయో విజ్ఞానమయాశ్రితః స్పృష్ణే ఉపలభ్యతే” (త్రై|| భా|| 2-5-3). సుషుప్తిలో ఎంతమాత్రము లేదు.

అప్పుడు, ఆనందమయాత్మ కూడా కాకపోతే తాను ఎవరు? అన్నమయాది పంచకోశములను, వాని హెచ్చుతగ్గులను, చూసే సాక్షి.

15-8) సమష్టాత్మల ఉపసంక్రమణము

ఇప్పుడు ఇంకా ముందుకు వెళ్ళడానికి ముందు అధ్యా|| 15-2ను ఇంకొకసారి చదవండి. వ్యష్టిలో పంచకోశములను దాటిన తరువాత మీరే వున్నారు. తనను తాను 'లేన'ని అనుకోరు కదా? ఇక, ఈ నిశ్చయము చేయడము మిగిలి వున్నది - అయితే, ఇప్పుడు నేను ఎవరు? పంచకోశములకు నేను సాక్షిని అని నిశ్చయమైనది. దీని తరువాత కూడా నిశ్చయము చేయడానికి ఇంకేమైనా ఉన్నదా? ఉన్నది. కేవలము ఇంతే తెలుసుకుంటే ధ్యేయము పూర్తి కాదు. ఇక్కడే ఆగిపోతే శ్రుతి దీని ముందుకు చెప్పిన సమష్టాత్మల ఉపసంక్రమణమునకు ఆబ్రహ్మ మనుష్యపర్యంతమైన ఆనందమీమాంసకూ ప్రయోజనము లేకపోతుంది. అందువల్ల ఈ సాక్షి యొక్క ఉద్దేశ్యము, అంతటికి ఉపాదానముగా ఉండే బ్రహ్మలో ఐక్యము కానంతవరకు పూర్తి కాదు. అనగా సర్వాత్మబుద్ధి ప్రాప్తిని పొందేటంతవరకు పూర్తి కాదు.

ఈ ఉద్దేశ్యమును పూర్తి చేయడానికి తిరిగి అన్నమయకోశముతో ప్రారంభించి, వ్యష్టి అన్నమయము నుంచి సమష్టి అన్నమయము వరకు వెళ్ళాలి. ఇప్పుడే (అధ్యా|| 15-3లో) స్వయముగా తాను వ్యష్టి

అన్నమయాత్మ ఎందుకు కాదో చెప్పాము. దీనిని తన స్వరూపము అనుకున్నప్పటికీ అంత మాత్రమే 'నీవు' అనుకోవడానికి ఆధారము లేదు. ఇది ఎలా అవుతుంది? దీనికి సమాధానము తెలుస్తే, వ్యష్టినుంచి సమష్టికి వెళ్ళగలము. ఈ శరీరము - ఏ ప్రాణి శరీరమైనా - పాంచభౌతికమైనది. అందువల్ల, అన్ని వైపులా ఉన్న పంచ భూతములనుంచి విడదీసి, కేవలము ఒక్క శరీరమును ఆత్మస్వరూపమని అనుకోవడానికి ఏ కారణము లేదు. దీనికి ఉదాహరణగా, అనేక పాత్రలలో గల ఏకరూపమైన నీటిని చెప్పాము. ఇలాగ, ఈ శరీరము మాత్రమే నీవు కాదు. పంచభూతాత్మక సమష్టి అన్నమయాత్మవే నీవు. ఇలా తెలుసుకోవడమే సమష్టి అన్నమయాత్మయొక్క ఉప సంక్రమణములో మొదటిమెట్టు.

ఇది తెలుసుకున్న తరువాత - సర్వాత్మభావ స్వరూపజ్ఞానము వరకు వెళ్ళే మార్గమును వ్యష్టిలో ఉన్న విధముగానే తెలుసుకోవాలి. ఈ సమష్టి అన్నమయాత్మ యొక్క ఆత్మ సమష్టి ప్రాణము; దాని ఆత్మ సమష్టి మనస్సు; దాని ఆత్మ మహత్తత్వము అనే సమష్టి బుద్ధి; దాని ఆత్మ సమష్టి భోక్త - అనగా హిరణ్యగర్భుడు; ఈ విధముగా ముందు ముందుకు వెళ్తూ, వెనుకగా వున్న ఆత్మలను నిరాకరణ చేస్తూ పోవాలి. ఆఖరున మిగిలిన సమష్టి ఆనందమయాత్మ కూడా నీవు కాదు. ఎందుకంటే హిరణ్యగర్భుని అనుభవములో వచ్చే ఆనందము, బ్రహ్మానందములో ఒక మాత్ర(అంశ)మే. అందువల్ల, ఈ సమష్ట్యానందమయాత్మయొక్క ఉపసంక్రమణ తరువాత - "నేనే దీని పుచ్చము ప్రతిష్ఠ అయిన పరబ్రహ్మ" అని నిశ్చయాత్మక బుద్ధిని కలిగి వుండాలి. ఈ విధమైన నిశ్చయబుద్ధి కలవాడే 'పూర్ణజ్ఞాని'.

15-9) ఆనందము - ఆనందీ

హిరణ్యగర్భుని వరకు అందరు ప్రాణులు 'ఆనందీ' - అనగా ఆనందమును అనుభవించేవారే. ఈ ఆనంద అనుభవమును అన్య ఉపాధి ద్వారా పొందుతున్నారు. కాని, సర్వాత్మభావులకు తాము తప్ప అన్యము ఏమీ లేదు. అందువల్ల అక్కడి ఆనందము స్వాభావికము. ఇటువంటి జ్ఞానుల ఆనందము, అనుభవించే ఆనందము కాదు. దానిలో ఆనందీ - ఆనందము అనే విభాగము లేదు. అది ఆనంద స్వరూపమే!

పరబ్రహ్మ యొక్క ఈ పరమానందము సదా హృదయ గుహలోనే ఉంటుంది. కాని, తమోగుణమువల్ల కనిపించదు. ప్రియవస్తువు దగ్గర ఉండడమువల్ల ఏ మనోవృత్తి కలుగుతుందో - అది ఈ తమోరూప ఆవరణను తొలగించి వేస్తున్నది. అప్పుడు అక్కడవున్న ఆనందము కనపడుతున్నది. కాని, ఈ మనోవృత్తి స్థిరము కాదు. అందువల్ల ఆ సుఖము క్షణికము. ఈ ఆనందమును విస్తృతము చేసుకునే క్రమమును తెలుసుకోవాలి.

దుఃఖకారణము పాపము. పాపకారణము కామము. అందువల్ల కామము తగ్గుతున్న కొలదీ, ఆనందము వృద్ధి పొందుతూ ఉంటుంది. అత్యంత కామిని 'కామహతుడు' అంటారు. అనగా, కామముతో దుఃఖమును పొంది తనను తానే హత్య చేసుకున్నవాడు. అందువల్ల, ఆనందము వృద్ధి పొందాలంటే, ఎక్కువగా 'అకామహతుడు' కావాలి. ఎంత బుద్ధిమంతుడైనా, పాప-పుణ్యముల లక్షణములను నిశ్చయము చేయలేడు. వీటిని కేవలము శ్రుతి ద్వారానే తెలుసుకోవాలి. అందువల్ల, పాపమును వదలిపెట్టాలి అనే నిశ్చయము కలవాడు శ్రోత్రియుడిగానే ఉండాలి. ఇలా శ్రోత్రియుడు, మంచివాడు, యువకుడు, దృఢమైన నిశ్చయము కలవాడు, యుద్ధిష్ఠరునితో సమానమైన సార్వభౌముడు అయినవాని ఆనందము - మానవుని ఆనందమునకు

ఒక కొలత. ఐతే, అది అతని అకామహతత్వముతో పెరుగుతూ మానవుని ఆనందముకంటె నూరురెట్లు వుంటుంది. మానవానందమునకుపైన గంధర్వానందము, దాని పైన దేవతల ఆనందము, దానిపైన ఇంద్రుని ఆనందము, దానిపైన బృహస్పతి ఆనందము, ఆ పైన ప్రజాపతి, ఆ పైన హిరణ్యగర్భుడు. ఈ ప్రకారము పైన చెప్పిన అంతరములలో ఆనందము వృద్ధి అవుతూ వుంటుంది. ఈ కారణముగా, అకామహతత్వము అధికముగా అవుతూండడంవల్ల - అనగా కామము తక్కువ అవడము వల్ల, శీతోష్ణము మొదలైన ద్వంద్వములు తక్కువ అవడము వల్ల, ఆనందము వృద్ధి అవుతూ వుంటుంది. హిరణ్యగర్భుడు పొందే ఆనందమునకు నిమిత్తము వాని ధర్మ - జ్ఞాన - అకామహతత్వములలో హద్దులు లేకపోవడమే. సర్వవ్యాపి కేవలము చిన్మాత్రమైన బ్రహ్మమును స్వయముగా తెలుసుకునే వానికి ద్వంద్వములు నామమాత్రముగా కూడా ఉండవు. అతనికి ధర్మము జ్ఞానము అకామహతత్వము పరిపూర్ణముగా వుంటాయి. అతనికి, ఎక్కడా-ఎవరివల్లా భయము లేదు. అతడు ఆనందభోక్త కాడు - ఆనంద స్వరూపుడు.

15-10) సమష్టిత్వల ఉపాసన

ఈ పరమానందమును పొందాలనుకునే ఇచ్చ కలవాడు సమష్టిత్వల ఉపసంక్రమణ చేస్తాడు. కాని, సమష్టిత్వల ఉపాసనను చేసేవారు వాటికి సంబంధించిన సిద్ధులను పొందుతున్నారు. శాస్త్రము చెప్పిన ప్రకారముగా, ఏదో విషయములో, తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్న (వ్యవధానములేని) చిత్తవృత్తి ప్రవాహమును, ఉపాసన అంటారు. దానివల్ల సిద్ధులు ప్రాప్తిస్తాయి. (ఛాందోగ్య అవతరణిక). ఉదా:- “నేను సమష్టి అన్నమయాత్మను, నేను అన్నము నుంచే పుట్టాను, అన్నరూపముగానే ఉన్నాను, అన్నములోనే లీనమవుతాను” - ఈ విధముగా సమష్టి అన్నమయాత్మను ఉపాసన చేయవచ్చు. (త్రై||భా|| 2-2-1) అతడు స్వయముగా ఆత్మయే అయినందువల్ల ఈ ఉపాసకుడు అతిథికంటె ముందుగా భోజనము చేయాలి. (సూ||భా|| 3-3-41). అన్నము చాలా గొప్పది. అది బ్రహ్మమే. దానిని నిందించరాదు. దానిని పారవేయరాదు. అడిగిన వారికి తప్పక యివ్వాలి. అందువల్ల, అన్నమును ఎక్కువగా సంపాదించాలి. ఎంత అధికశ్రద్ధతో దానిని దానము చేస్తారో, అంత అధికముగా దాని ఫలమును పొందుతారు. ఈ ప్రకారము వ్రతము చేసేవారు దానిని సమృద్ధిగా పొందుతారు. అన్న ఉపాసకులు భోజనము చేయగానే, ఇతరులు కూడా తృప్తిపొందుతారు.

ఇదే ప్రకారము సమష్టి ప్రాణోపాసన కూడా. ప్రాణమే భూతములకు ఆయువు కనక, దానిని ‘సర్వాయుషం’ అన్నారు. ఎవరైతే తనను, అన్ని ప్రాణులకు ఆత్మయైన ప్రాణముగా భావించి ఉపాసన చేస్తారో, వారు పూర్ణాయువు కలవారవుతారు. వారు అపమృత్యువును పొందరు. ఈ ఉపాసనలలో అప్రమత్తతతో ఉండాలి. అంటే ఏదో ఒక సమష్టిత్వను ఉపాసించేవారు తక్కువ ఆత్మలలో అధ్యాస చేయకూడదు. అంతేగాక ఉపాస్య ఆత్మ స్వరూపమును పూర్తిగా అవగాహన చేసుకోవాలి.

జీవ ప్రకరణ యొక్క తాత్పర్యము

ఉపాధుల ద్వారా వివిధ రూపములతో కనిపిస్తున్న జీవుల నిజస్వరూపమును ఆ రూపములతో వేరు చేసి తెలుసుకోవడము ఈ ప్రకరణము యొక్క తాత్పర్యము. ఈ రూపములు శరీరత్రయము - అవస్థాత్రయము - కోశపంచకము, ఈ మూడింటిలోనే కలసి వుంటాయి. శరీరాది సమస్త జగత్తు మాయాకార్యము. వీటిని, జీవుడు స్వయముగా తానే అనుకుని తప్పుగా గ్రహిస్తాడు. ఇది అతని అధ్యాస. అతడు స్వయముగా తాను బ్రహ్మము అని తెలుసుకోకపోవడమే దీనికి కారణము. ఇది అతని అవిద్య, ఈ విధముగా ఈ సంసారము

అవిద్యా సంయుక్తమాయ. అనగా, విషతుల్యమైన అవిద్య జీవునిది - అన్నతుల్యమైన మాయ భగవంతునిది. (గీ॥ 7-4 వ్యాఖ్య) స్థూల సూక్ష్మ శరీరములు, అవస్థాత్రయములు, కోశ పంచకములు, మాయద్వారా జీవునికి వచ్చినవి. ఇవి బ్రహ్మకంటె అన్యము కావని జీవుడు తెలుసుకోలేడు గనుక, వీటిని అవిద్యా కల్పితములు అని శాస్త్రము అన్నది. ఈ అధ్యాసలను విడిచిపెట్టడము జీవుని మోక్షప్రాప్తికి మొదటి మెట్టు. తాను శరీరాది స్వరూపముల వాడు కానని, వాటికి కేవలము సాక్షినని, అప్పుడు గ్రహిస్తాడు. ఇక్కడితో ఆగిపోకూడదు. ఇంకా ముందుకు వెళ్ళి, నేనే బ్రహ్మను అని గ్రహించాలి. ఇందుకు వ్యష్టిశరీరమును అపవాదము చేసి సాక్షిత్వములో స్థిరపడిన వానిని శ్రుతి, నెమ్మది నెమ్మదిగా సమష్టి శరీరము వరకు తీసుకువెళ్తున్నది. ఇది మొదటి మెట్టు. సమష్టి శరీరము బ్రహ్మకార్యము అవడమువల్ల ఇది అవిద్యా కల్పితము కాదు. ఇప్పుడు తాను బ్రహ్మతో అభిన్నుడనని జీవుడు తెలుసుకుంటాడు. అందువల్ల, 'అంతా నేనే' అని అనుకోవడము అసమ్యక్ జ్ఞానము కాదు. ఇది సర్వాత్మభావమే. సమష్టి శరీర నామక కార్యము బ్రహ్మతో అభిన్నమయినప్పటికీ, బ్రహ్మము కార్యముకంటె వేతైనది. అందువల్ల ఈ కార్యజగత్తును ప్రవిలయము చేయడము రెండవ సోపానము. తురీయమనే ఈ సోపానములో స్వరూప జ్ఞానము ప్రాప్తిస్తున్నది. సర్వాత్మ భావము - స్వరూప జ్ఞానము, ఒక దానితో ఇంకొకదానికి విరోధమని భావించరాదు. ఒకే ఆత్మ తత్త్వమును, కార్యరూపములో చూడడము సర్వాత్మభావము - కారణ రూపములో చూడడము స్వరూప జ్ఞానము. ఇలా 'శరీరము వలె నేను మార్పుచెందను, నేను సద్రూపుడను' అని శరీరత్రయ శోధన వలనను 'జ్ఞేయమును అనుసరించి మార్పు చెందే జ్ఞాత నేను కాను కనుక నేను చిద్రూపుడను' అని అవస్థాత్రయ శోధన వలనను, 'భోగ్య వస్తువును అనుసరించి మార్పు చెందే భోక్త నేను కాదు. కనుక ఆనందరూపుడను నేను' అని పంచకోశ శోధనవలనను, జీవునికి నిశ్చయము అవుతున్నది. ఈ నిశ్చయ జ్ఞానమే స్వరూప జ్ఞానము.

ప్రశ్నలు :-

1. పంచకోశములను దేనితో పోల్చి చెప్పారు?
2. ఆరంభమునుండి అంతమువరకు వ్యక్తియొక్క భోగ వ్యవహారమున క్రమము ఏమిటి?
3. జీవుల అధ్యాసలో ఉండే వైవిధ్యత ఏమి?
4. పంచకోశముల పేర్లు ఏమిటి?
5. ఏ ఏ కోశములతో జీవుడు తాదాత్మ్యతను పొందుతున్నాడో, అప్పుడు ఆ జీవునికి ఏ ఏ పేర్లు వస్తున్నాయి?
6. జీవుడు చేసే పొరపాట్లు ఏవి?
7. అవిద్యాకల్పిత ఆత్మతో ఎలా విడిపోవాలి?
8. సాక్షి ఎవరు? అనే ప్రశ్నకు సమాధానము ఎప్పుడు దొరుకుతున్నది?
9. తాను అన్నమయాత్మ కాననే నిశ్చయము ఎలా చేయాలి?
10. సమష్టి అన్నమయాత్మను ఉపసంక్రమణము చేసేది ఎవరు?
11. పంచకోశముల పరిసమాప్తి ఎప్పుడు అవుతున్నది?

12. అన్నమయాత్మ అంగములు ఏవి?
13. అన్నమయాత్మ కార్యములు ఎవరు చేయిస్తున్నారు?
14. ప్రాణమయాత్మ ఆత్మత్వము ఎవరితో వచ్చినది?
15. మనోమయాత్మ ఆత్మత్వము ఎవరిది?
16. మనోమయాత్మ అవయవములు వేదాలని శ్రుతి ఎందుకు చెప్పినది?
17. విజ్ఞానమని దేనిని అంటారు?
18. విజ్ఞానమయాత్మ అంగములు ఏవి?
19. శ్రద్ధాదులను దానికి అంగములని ఎందుకు చెప్పారు?
20. విజ్ఞానమయాత్మగానే జీవుడు వుండడము ఎందుకు సంభవము కాదు?
21. ఆనందమయాత్మ జీవుని నిజస్వరూపము ఎందుకు కాదు?
22. అన్నమయాత్మ ఉపసంక్రమణము ఎలా చేయబడుతున్నది?
23. పంచకోశముల సాక్షిత్వము జీవుని నిజస్వరూపము ఎందుకు కాదు?
24. సమష్టాత్మల ఉపసంక్రమణమునకు అర్థము ఏమిటి?
25. జ్ఞాని ఆనందస్వరూపుడని ఎలా చెప్తున్నారు?
26. పరమానందము ఎక్కడ ఉన్నది?
27. అది దేనితో ఆవరింపబడి ఉన్నది?
28. విషయసుఖము ఎలా ప్రాప్తిస్తున్నది? అది ఎందుకు క్షణికము?
29. దుఃఖమునకు కారణము ఏమిటి?
30. అకామహతుడు ఎవరు?
31. ఆనందము వృద్ధి అవాలంటే ఏమి చేయాలి?
32. మనుష్యానందమునకు కొలత ఏమిటి?
33. ఆనంద వృద్ధిలో ఒకదానికంటే ఇంకొకటి ఎక్కువయ్యే స్థితులు ఏవి?
34. ఏ విధమైన వ్యక్తికి ద్వంద్వములు నామమాత్రము కూడా వుండవు?
35. సమష్టాత్మల ఉపాసన అనగా ఏమి?
36. అన్నోపాసన ఎలా చేయాలి?
37. ఉపాసనలలో ఎటువంటి జాగ్రత్త వుండాలి?
38. జీవ ప్రకరణము యొక్క సారాంశమును సంక్షేపముగా వ్రాయండి.

సాధనా ప్రకరణము

వేదాంతములో ఒక విచిత్ర లక్షణము ఉన్నది. అది చాలా కష్టకరమయినది, చాలా సులభము కూడా. చాలామంది బుద్ధిమంతులు, అందులో కూడా ఆధునిక విద్యలలో ఘనులు, వేదాంతమును చాలా చక్కగా గ్రహించగలిగారు. సూక్ష్మమైన ప్రశ్నలు అడగగలిగారు. అయినప్పటికీ, వారికి వేదాంతములో వాచ్యార్థము మాత్రమే తెలిసినది. ఇంకా, కొంతమంది అంత బుద్ధిమంతులు కారు. వాదనాపటిమ కూడా వారికి లేదు. అయినా, వారు వేదాంతములోని లక్ష్యార్థమును గ్రహించారు. దీనివల్ల, వేదాంతములో లక్ష్యార్థము వేఱు, వాచ్యార్థము వేఱు అని తెలుస్తున్నది. అనగా, వేదాంత రసానుభవమునకు కావలసిన అధికారము వాదసామర్థ్యముతో రాదు. చిత్తశుద్ధితోనే వేదాంత శ్రవణమునకు ఆవశ్యకమైన సాధన చతుష్టయ సంపత్తితో ఇది తప్పక వస్తుంది. కాని, ఏ సాధనతో ఇది వస్తుందో, అటువంటి కర్మ స్వరూపమును తెలుసుకోవడము ఇంక మిగిలిన విషయము. ఈ సందర్భములో వచ్చిన ప్రశ్న 'జ్ఞానము అభేదబుద్ధి మీద ఆధారపడి వున్నది - కర్మలను భేద బుద్ధితో చేయవలసి వస్తుంది. అటువంటి కర్మ ఏ విధముగా జ్ఞానప్రాప్తికి సాధనము కాగలదు?' ఇది సమ్యక్ ప్రశ్న: ఒక దృష్టాంతముతో దీనికి సమాధానము దొరుకుతుంది. విషపూరితమైన ముల్లు గ్రుచ్చుకుంటే, ఆ దుఃఖము పోవడానికి ఆ ముల్లును ఇంకొక ముల్లుతోనే తీయాలి - అదే మార్గము. అయితే, ఏ ముల్లుతో తీయాలనుకుంటున్నామో అది విషరహితముగా వుండాలి. దుఃఖకారణము ఇప్పటివరకు చేస్తున్న కామ్యకర్మలు, శాస్త్రనిషిద్ధకర్మలు. అవే విషపూరితమైన ముళ్ళవంటివి. శాస్త్ర విహిత నిష్కామ కర్మలు విషరహితమైన ముల్లువంటివి. నిష్కామ కర్మతో చిత్తము విషరహితమై సమాధాన స్థితిని పొందుతుంది. దాని తరువాత వైరాగ్య బుద్ధి కలిగి, ముముక్షువును సంన్యాసమువైపుగా తీసుకువెళ్తున్నది. ఈ పరిస్థితిలో ఉపాసన ద్వారా ప్రాప్తించిన సమాహిత చిత్తము జ్ఞాననిష్ఠకు ఆధారమవుతున్నది. ఈ ప్రకారము నిష్కామకర్మ మోక్షమునకు పరంపరగా అనివార్య సాధనము. దాని స్వరూపము తెలుసుకోవడమే ఈ ప్రకరణము యొక్క ఉద్దేశ్యము.

అధ్యాయము - 16

మోక్షము

శాస్త్రమును అనుసరించి మోక్ష స్వరూపము, మోక్షప్రాప్తికి మార్గము, మిగిలిన ప్రాసంగిక విషయముల యొక్క విమర్శ ఈ అధ్యాయములో చేయబడినది.

16-1) మోక్షము అంటే ఏమిటి?

1) మోక్షము అంటే సంపూర్ణ దుఃఖరాహిత్యమే, అని అందరూ ఆమోదించిన వ్యాఖ్య. అయినప్పటికీ, దీని స్వరూపమును నిశ్చయించడములో విభిన్న అభిప్రాయాలు ప్రచారములో ఉన్నాయి. నాస్తికులు మృత్యువునే మోక్షము అంటున్నారు. వారి మతములో పునర్జన్మ లేదు. బౌద్ధులు పునర్జన్మను అంగీకరిస్తున్నారు కాని, వారి అంతిమ సిద్ధాంతము ప్రకారము శూన్యమే వారికి మోక్షము. ఆ రెండు మతములూ దోషయుక్తములే. ఎందుకంటే, మోక్షము ఎవ్వరికి వస్తుంది? అనే నిశ్చయము వారు చేయలేకపోయారు. లౌకికులు అయితే సుఖమయ జీవనమే మోక్షము అని అనుకుంటూ వుంటారు. కొందఱు ఆస్తికులు వైకుంఠమును మోక్షము అనుకుంటారు. కాని, వైకుంఠములోని జయ-విజయులు కూడా శాపగ్రస్తులై ఈ లోకమునకు వచ్చారు. అందువల్ల అక్కడి సుఖము కూడా అనిశ్చితమైనదే. యయాతి, నహుషుడు మొదలైనవారి ఉదాహరణతో స్వర్గసుఖము కూడా నిత్యము కాదని తెలుస్తున్నది. అది కూడా మోక్షము కాదు. భగవంతుని సాన్నిధ్యము కూడా మోక్షము కాదు-ఎందుకనగా, అర్జునుడు దానిని పొందే వున్నాడు. అయితే, అతడు యుద్ధభూమిలో అపార దుఃఖమును పొందాడు.

2) వీనిలో ఏదీ శ్రుతి సమ్మతము కాదు. నిత్యనిర్దోష నిరతిశయానందమే, మోక్షమునకు అర్థము. శ్రుతి ప్రకారము, తన స్వరూపమును గుర్తించడమే మోక్షము. జీవుని స్వరూపము అనగా జీవుని నిరుపాధిక రూపము విషయమునే చెప్తున్నారని మరువకూడదు. ఈ నిరుపాధికరూపము సుషుప్తిలో ఉంటుంది. అయితే, ఈ ఆనందము లేవగానే పోతున్నది కనుక అనిత్యము కదా అనే సందేహము సరికాదు. జాగ్రత్తలో, స్వప్నములో ఏ దుఃఖప్రాప్తిని పొందుతున్నాడో, అది అవిద్యాకల్పిత శరీరసంబంధము కలది. ఎవరైతే, తన స్వరూపమును గుర్తిస్తారో, వారికి శరీర సంబంధము వుండదు, వీనినే అ-శరీరి లేక జ్ఞాని అంటారు. ఎవరు అశరీరి అవుతాడో, అతనిని ప్రియాప్రియములు అంటవు - “అశరీరం వావ సంతం న ప్రియాప్రియే స్పృశతః ।” (ఛాం॥ 1-4-5). అయితే, బ్రహ్మవిదుడు కూడా సామాన్య సంసారివలె కనిపిస్తూ వుంటే, ఇక అశరీరత్వమునకు అర్థము ఏమిటి? దీని అర్థము ఇది - సశరీరి యొక్క ధనము దొంగిలించబడితే అతనికి దుఃఖము కలుగుతుంది - కాని, అశరీరికి అటువంటి సమయంలో దుఃఖము కలుగదు. కుండలములు ధరిస్తే సశరీరికి గర్వము వస్తుంది - అశరీరికి అటువంటి గర్వము రాదు. ఇలా, ముక్తుడు - సంసారివలె కనిపించినా, సంసారి కాదు (సూ॥భా॥ 1-1-4).

3) మోక్షమునకు ఇంకొక పేరు ‘భూమి’. తనకంటే అన్యముగా ఏదైనా ఉన్నదని అనుకున్నప్పుడే జీవునికి దుఃఖ భయముల అనుభవము కలుగుతుంది. ఎక్కడ, అన్యమును చూస్తున్నారో, అన్యమును వింటున్నారో, అన్యమును తెలుసుకుంటున్నారో, అది అల్పము- “యత్ర అన్యత్పశ్యతి, అన్యచ్ఛణోతి, అన్యద్విజానాతి తదల్పమ్ ।” (ఛాం॥ 7-24-1). ఎక్కడ అన్యమును చూడడో, అన్యమును వినడో, అన్యమును

తెలుసుకోడో, అది 'భూమి' - "యత్ర నాన్యత్పశ్యతి, నాన్యచ్ఛ్రణోతి, నాన్యద్విజానాతి స భూమా । యో వై భూమా తదమృతం యదల్పం తన్మర్త్యమ్" (ఛాం॥ 7-24-1) - ఏది భూమమో అది అమృతము ఏది అల్పమో అది మర్త్యము. "ద్వితీయాద్వై భయం భవతి ।" - రెండవదాని వల్లనే భయము కలుగుతుంది. "యన్మదన్యన్మాస్తి కస్మిన్ను బిభేమి?" - నాకంటె అన్యము ఏమీ లేనప్పుడు నేను ఎందుకు భయభీతుడును కావాలి? (బృ॥ 1-4-3). "నేహ నానాస్తి కించన" - ఇక్కడ నానాత్వము ఏమీ లేదు. "య ఇహ నానేవ పశ్యతి మృత్యోః స మృత్యుమాప్నోతి" - ఎవరు, ఇక్కడ నానాత్వము (భేదము) ఉండినట్లు చూస్తున్నాడో, అతడు మృత్యువు నుండి మృత్యువును పొందుతున్నాడు. (బృ॥ 4-4-19). ఈ ప్రకారము ద్వైతభావ రాహిత్యమే అమృతము - అభయము అని శ్రుతి ప్రతిపాదిస్తున్నది.

16-2) జ్ఞానమువల్లనే మోక్షము

1) ఈ అశరీర మోక్షము - ప్రకృతి వలె పరిణామి నిత్యము కాదు. అనగా, ప్రకృతి నిత్యమైనప్పటికీ (అధ్యా॥ 8-9), సృష్టికాలములో అవస్థల ద్వారా (జగదాకారముగా) పరిణామమును పొందుతూ, ప్రళయములో అవ్యక్తముగా వుంటున్నది. కాని, మోక్షము అలా కాదు. అది కూటస్థ నిత్యము. అంటే, ఏ పరివర్తనము లేకుండా, ఒకే విధముగా వుంటుంది. ఇది తెలియని వారు దుఃఖములో మునిగిపోతారు. మోక్షము వచ్చేదీ కాదు -పోయేది కాదు. అందువల్ల, తనను అశరీరి అని గుర్తించడమే మోక్షము. దీనిని, శ్రుతి, వందల వాక్యములతో చెప్తున్నది.

2) "బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మైవ భవతి" - బ్రహ్మను తెలుసుకున్నవాడు బ్రహ్మమే అవుతాడు (ముం॥ 3-2-9). "క్షీయంతే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ।" - పరావరుని సాక్షాత్కారముతో ఇతని కర్మలు క్షీణిస్తాయి. (ముం॥ 2-2-9). పర = కారణరూపముతో ఎక్కువ, అవర = కార్యరూపముతో తక్కువ, "అనన్తం బ్రహ్మణో విద్వాన్ న బిభేతి కుతశ్చన ।" - బ్రహ్మానందమును తెలుసుకున్నవాడు, దేనికీ భయపడడు. (తై॥ 2-9-1). "తదాత్మానమేవావేత్ అహం బ్రహ్మస్మీతి తస్మాత్తత్సర్వమభవత్ ।" - తనను తాను బ్రహ్మ అని తెలుసుకున్నవాడు, అంతా తానే అయినాడు. (బృ॥ 4-2-4). "తత్ర కో మోహః కః శోకః ఏకత్వమనుపశ్యతః" - ఏకత్వమును తెలుసుకున్న వానికి మోహము ఎక్కడ? శోకము ఎక్కడ? (ఈశా॥ 7). ఋషి వామదేవుడు తానే మనువునని, సూర్యుడనని తెలుసుకున్నాడు. ఇప్పుడు కూడా ఎవరైతే తాను బ్రహ్మనని తెలుసుకుంటాడో అతడు అన్నీ అవుతాడు - "తదిదమప్యేతర్హి య ఏవం వేద అహం బ్రహ్మస్మీతి స ఇదం సర్వం భవతి ।" (బృ॥ 1-4-10). "అస్మాకం అవిద్యాయాః పరం పారం తారయసి" - మమ్మల్ని అవిద్యనుండి తరింప చేయుము. (ప్ర॥ 6-8). నారదముని సనత్కుమారునితో యిలా అన్నాడు - "మీ వంటి పూజ్యులు చెప్పగా నేను విన్నాను - ఆత్మను తెలుసుకున్నవాడు శోకసాగరము నుండి తరిస్తాడు. ఓ పూజ్యుడా! నన్ను శోకసాగరము నుండి తరింపచేయి" (ఛాం॥ 7-1-3). అప్పుడు సనత్కుమారుడు నారదుని తమస్సు నుండి తరింపచేశాడు - "తమసః పారం దర్శయతి భగవాన్ సనత్కుమారః" (ఛాం॥ 7-2-6) ఇంతగా చెప్పాక కూడా 'కేవలము ఆత్మ విజ్ఞానముతోనే మోక్షము వస్తుందా?' అని సంశయించకూడదు. ఎవరికి అశ్వమేధములో అధికారము లేదో వారికి కేవలము దాని విజ్ఞానముతోనే దాని ఫలము వస్తుంది - "యేషాం అశ్వమేధే నాధికారః తేషాం అస్మాదేవ విజ్ఞానాత్ తత్ ఫల ప్రాప్తిః ।" (బృ॥ అవతరణిక). అలా అయినప్పుడు, కేవలం ఆత్మ విజ్ఞానముతో మోక్షము ఎందుకు రాదు? కర్మ ఫలమునకూ, మోక్ష ఫలమునకూ శాస్త్రమే ప్రమాణము.

అందువల్ల, మోక్షము కోసము - బ్రహ్మము తన స్వరూపమే అని తెలుసుకోవడము కన్న చేయవలసినది ఏమీ లేదు. 'నిల్చుని పాడుతున్నాడు'- అనే దానిలో, నుంచోవడానికి, పాడడానికి మధ్య అంతరము ఏమీ లేనట్లే - 'తన స్వరూపమును తెలుసుకుని ముక్తుడు అయ్యాడు' అనే దానిలో కూడా, స్వరూప జ్ఞానమునకు - ముక్తికి మధ్య అంతరము ఏమీ లేదు. (సూ||భా|| 1-1-4). ఇటువంటి బ్రహ్మజ్ఞానము శాస్త్ర శ్రవణము - మననము - నిదిధ్యాసములతో వస్తుంది. శ్రవణము అంటే గురువు ద్వారా, శ్రద్ధ-ఏకాగ్రతలతో వేదాంత విషయములను వినుట. కేవలము వినడము వలననే అతిప్రబలమైన మంచి సంస్కారముగలవాడు మోక్షమును పొందుతాడు. కాని, సాధారణ మానవులు శ్రవణము తరువాత మననము చేయాలి. లౌకికముగాను - శ్రుతి సమ్మత తర్కముతోను ఆధారపడిన మాటలను విని, వినిన మాటలను చర్చించి- యధార్థ జ్ఞానమును సంపాదించాలి. మననము చేసే సమయములో, శ్రుతిని ఖండించే యుక్తులనుండి - అనగా దుస్తర్కముల నుండి తప్పుకోవాలి. దేహోత్పబుద్ధుల యొక్క శ్రద్ధ, ప్రత్యక్షానుమానములపై ఆధారపడి వుంటుంది. కాని, రజ్జువు యొక్క మిథ్యా జ్ఞానము యధార్థ జ్ఞానముచేత నశించిన తరువాత తన మిథ్యా జ్ఞానమునకు కారణము కళ్ళది కాక తన తెలివిదని వాడు కూడా తెలుసుకుంటాడు. ఇదే ప్రకారముగా, శ్రుతిలో సందేహము వచ్చినప్పుడు ముముక్షువు శ్రుతిలో దోషము చూపించకుండా, తన తెలివిని సరిచేసుకోవాలి. శ్రుతి సమ్మతమైన తర్కముతో చేసిన మననము వల్ల, జీవునికి-బ్రహ్మకు ఏకత్వమే శ్రుతితాత్పర్యమని తెలుస్తున్నది. ఇలా, నిశ్చయమయిన అర్థమును నిదిధ్యాసన చేయాలి. మననము చేసిన అర్థమును ధ్యానము చేయడము-నిదిధ్యాసనము. బ్రహ్మము తన స్వరూపమే అని అభిన్నత్వజ్ఞానమును దృఢపరచుకోవాలి. 'స్వయముగా నేనేబ్రహ్మ' అని నిశ్చయము వుండాలి. నిదిధ్యాసనమువల్ల, ఇప్పటివరకు దేహేంద్రియముల వైపుగా ప్రసరిస్తున్న ప్రవృత్తి - ఇప్పుడు ఆత్మవైపుగా ప్రసరించడము ప్రారంభిస్తుంది. అందువల్ల, మోక్షప్రాప్తికి శ్రుతి-శ్రవణము, తర్క-మననము, అనుభవము, ఈ మూడూ ఆవశ్యకమైనవి (బృ||భా|| 2-4-5).

16-3) మోక్షము కర్మజన్యము కాదు :

1) మోక్ష-కర్మలలో చాలా అంతరము వున్నది. మోక్షము - స్వర్గమువలె కర్మవల్ల ప్రాప్తించదు. దానికోసము ఏ కర్మానుష్ఠానము చేయనక్కర లేదు. సత్కర్మవల్ల జీవునికి ప్రియము (సుఖము), దుష్కర్మవల్ల అప్రియము (దుఃఖము) లభిస్తాయి. సత్కర్మలయినా, దుష్కర్మలయినా, మనసా-వాచా-కాయేన చేయాలి. వాటి ఫలములు కూడా (ప్రియా ప్రియములు) మనోవాక్కాయములచేతనే ప్రాప్తిస్తాయి. కాని, ఆత్మ జ్ఞానమునకు ఈ మూడింటిలో దేనితోనూ సంబంధము లేదు. అందువల్ల, తపస్సుచేతగాని, కర్మచేతగాని సాధ్యము కాదు, దానిని జ్ఞాన ప్రసాదమువల్లనే పొందాలి - "న తపసా కర్మణా వా జ్ఞానప్రసాదేన తం పశ్యతే" (ముం|| 3-1-8). ఆత్మ ధర్మాధర్మముల కంటే వేఱైనది; కృతాకృతముల కన్న వేఱైనది - "అన్యత్ర ధర్మాత్ అన్యత్రాధర్మాత్ అన్యత్రాస్మాత్ కృతాకృతాత్" (కఠ|| 1-2-14). పూజ్యులైన వ్యాసులు ఇలా చెప్పారు - ధర్మమును-అధర్మమును విడిచిపెట్టు; సత్యమును-అసత్యమును విడిచిపెట్టు; సత్యాసత్యములను దేనితో విడిచిపెడుతున్నావో దానిని కూడా విడిచిపెట్టు - "త్యజ ధర్మమధర్మం చ ఉభే సత్యాన్యతే త్యజ, ఉభే సత్యాన్యతే త్యక్వా యేన త్యజసి, తత్త్యజ |" (మోక్షధర్మము - 316-40). జ్ఞానము, శరీరముతోగాని వాక్కుతోగాని చేసిన ఏ క్రియకూ ఫలము కాదు. ఇది మానసిక క్రియకు కూడా ఫలముకాదు. మానసిక క్రియకు ఫలము వేఱు. అల్పమైన మనస్సును అనంత విశ్వే దేవతలు అని తెలుసుకుని ఉపాసన చేసినట్లయితే అనంత ఫలమును పొందుతారు. ఇటువంటి ఫలితమును 'సంపత్తి' అంటారు. మోక్షము ఈ

ప్రకారము సంపద్రూపమైనది కాదు. అది ధ్యానఫలము కూడా కాదు. అది ఆత్మజ్ఞానమునకు మాత్రమే ఫలము. అనగా కర్మ 'పురుష తంత్రము' జ్ఞానము 'వస్తుతంత్రము' (సూ||భా|| 1-1-4).

కర్మ 'పురుష తంత్రము', అంటే అర్థము - అది పురుషుని ఇచ్ఛానుసారము నడుస్తున్నది. అనగా, కర్మ చేయవచ్చు చేయకపోనూ వచ్చు. ఆ ఫలమును యిచ్చే ఇంకొక పద్ధతితో చేయవచ్చు. కేవలము లౌకిక కర్మలేగాక వైదిక కర్మల విధానము కూడా ఇంతే. కాని, వస్తుజ్ఞానము విషయములో ఇటువంటి వికల్పములకు అవకాశము లేదు. వస్తువును గురించి ఏ జ్ఞానము వుంటుందో అది వస్తువు మీదే ఆధారపడి వుంటున్నది. వస్తుతంత్రము అనగా అర్థము ఇదే. వస్తుతంత్ర-పురుష తంత్రములలోవున్న అంతరమును, మరొక పద్ధతిలో చెప్తాము: కర్మలో, కర్త-కర్మ-కరణము అనే 'త్రిపుటి' వుంటుంది. (విశేష) జ్ఞానములో జ్ఞాత-జ్ఞానము-జ్ఞేయము అనే త్రిపుటి వుంటుంది. కర్మ త్రిపుటిలో, కర్తలో వికల్పము లేకపోయినా, కర్మ-కరణములలో వికల్పము వుంటుంది. అంటే, కర్మచేయవచ్చు చేయకపోనూవచ్చు. ఇదే ఫలప్రాప్తికి ఇంకొక విధముగా కూడా చేయవచ్చు. అదే కరణమును ఉపయోగించవచ్చు; ఉపయోగించక పోవచ్చు; అదే ఫలప్రాప్తికి ఇంకొక కరణము ఉపయోగపడవచ్చు. మానసిక క్రియ అయినందువల్ల ఉపాసన కూడా పురుషతంత్రమే. అయితే, జ్ఞానత్రిపుటి యిలా వుండదు. జ్ఞాత-జ్ఞేయము నిశ్చితముగా వుంటాయి. వాటిలో వికల్పము లేదు. అందువల్ల, అతని జ్ఞానములో కూడా వికల్పము వుండదు. అంటే, జ్ఞేయమును ఇంకొక విధముగా తెలుసుకోలేము. అలా తెలుసుకోగలిగితే అది మిథ్యాజ్ఞానము అవుతుంది. (సూ||భా|| 1-1-2). ఉదా: - శ్రుతిలో ఒకచోట పురుషుడిని అగ్నిగా భావించమని చెప్పారు. ఇంకొక చోట స్త్రీని అగ్నిగా భావించమని చెప్పారు. (ఛా|| 5-7-1). అందువల్ల మానసిక భావమైన ఈ క్రియలో వికల్పము వున్నది. అందువల్ల, ఇది పురుష తంత్రము; కాని, అగ్నిని అగ్నిగానే భావించడములో వికల్పము లేదు. ఈ జ్ఞానము వస్తు తంత్రము.

3) కర్మఫల-జ్ఞానములలో ఇంకొక అంతరము చూడవచ్చు. కర్మఫలము 4 విధములుగా పొందవచ్చు. **ఉత్పాద్యము**-క్రోత్తగా ఉత్పన్నమయ్యేది; **వికార్యము** - ఏది ఉన్నదో దానిలో ఆవశ్యకమైన మార్పులు చేయడము; **అప్యము** - ఎక్కడకో వెళ్ళి పొందవలసినది; **సంస్కార్యము** - దోషమును తీసివేసి గుణమును చేర్చి పొందవలసినది. ఈ నాలుగు విధములుకాక, కర్మ ఫలమును పొందుటకు ఇంకొక పద్ధతి లేదు. కాని, నిత్యమైన మోక్షము ఒకే విధముగా వుంటుంది. అందువల్ల ఉత్పాద్యము కాదు, వికార్యమూ కాదు. బ్రహ్మరూప మోక్షము సర్వగతము కనుక అప్యమూ కాదు. అది పరిపూర్ణము కనుక, దీనిలో చేర్చవలసినది ఏమీలేదు. దోషరహితము కనుక తీసివేయవలసినది ఏమీలేదు; అందువల్ల సంస్కార్యము కూడా కాదు. దీని అర్థము ఏమంటే మోక్షము కర్మఫలము కాదు. దీనికి శ్రుతి చెప్తున్నది; మృత్యువును జయించుటకు దేవతలు మొదట 'త్రయవిద్య'తో (వైదికకర్మతో)యుద్ధము చేసి ఓడిపోయారు; తరువాత కర్మను విడిచి 'ఓంకారము'ను ఉపాసించారు. (ఛా|| 1-4-2, 4).

4) కొంతమంది మోక్షమును జ్ఞాన-కర్మ సముచ్చయ లభ్యమని చెప్తున్నారు. వారి అభిప్రాయములో కేవల ఆత్మజ్ఞానమువల్ల మోక్షప్రాప్తి కాదు. జ్ఞానముతోపాటు వేదోక్త కర్మలు కూడా చేయాలి. ఈ విధముగా జ్ఞాన-కర్మల సమ్మేళనముతోనే మోక్షప్రాప్తి కలుగుతుంది. కాని, ఇది సరికాదు. ఎందుకంటే, జ్ఞానము-కర్మ ఎప్పుడూ కలసి వుండవు. క్రియా కారక ఫల భేదము లేకుండా (అంటే అవిద్య లేకుండా) కర్మ సాధ్యము కాదు. ఇక, జ్ఞానము భేద నిరాకరణము చేస్తున్న విద్య. అందుకే, ప్రాచీన కాలములో విద్వాంసులు

దృశ్యమాన లోకమును, ఆత్మవ్యతిరిక్తము కాదని (ఆత్మకంటె అభిన్నమని) తెలుసుకుని, “మాకు ఇదే ఆత్మ-ఇదే లోకము” అని చెప్పి, కర్మను విడిచి వెళ్ళిపోయారు. (బృ||భా|| 4-4-22). అందువల్ల, మోక్షము జ్ఞాన-కర్మ సముచ్చయమువల్ల పొందదగినది కాదు.

5) ఇప్పుడు ఇంకొక సందేహము :- అయితే, వేదోక్త కర్మకాండకు అధికారి ఎవరు? దీనికి సమాధానము కర్మాధ్యాయములో దొరుకుతుంది. ప్రస్తుతము ఇది జ్ఞాపకము వుంచుకుంటే చాలు- ద్వైతభావము దృఢముగా వున్నవారే అధికముగా ఉన్నారు. దానిని విడిచిపెట్టే ఇచ్చ కలవారు చాలా కొద్ది మంది మాత్రమే. ఎవరో ఒక్కరు మాత్రమే విడిచిపెడుతున్నారు. వీరిలో మొదటి వర్గమువారు కర్మకు అధికారులు.

ప్రశ్నలు :-

1. మోక్షమునకు అందరూ స్వీకరించే వ్యాఖ్య ఏమిటి?
2. మోక్షము విషయములో ఏ అభిప్రాయములు ఉన్నవి? వాటిలో ఏవి సరియైనవి? ఏవి సరియైనవి కావు?
3. మోక్షము విషయములో శ్రుతి ఏమని చెప్తున్నది?
4. అశరీరి ఎవరు?
5. అశరీరి - సశరీరి వీరిలో భేదము ఏమిటి?
6. మోక్షమునకు రెండవ పేరు ఏమిటి?
7. ‘భూమ’ స్థితిని శ్రుతి ఎలా వర్ణించినది?
8. ఏ జ్ఞానముతో మోక్షము ప్రాప్తిస్తున్నది?
9. బ్రహ్మజ్ఞానము దేనితో ప్రాప్తిస్తున్నది?
10. ఆ జ్ఞానమునకు ఏమి కావాలి?
11. సంపత్తి అంటే ఏమిటి?
12. పురుషతంత్రము, వస్తుతంత్రము అంటే ఏమిటి? వాటిలో భేదము ఏమిటి?
13. జ్ఞానములో వికల్పము ఎందుకు లేదు?
14. కర్మఫలములో - జ్ఞానములో అంతరము ఏమిటి?
15. మోక్షము, జ్ఞాన-కర్మల సముచ్చయమునకు ఫలమా? ఈ పక్షమువారు ఏమి చెప్తున్నారు?
16. ఆ పక్షము చెప్పుడములో దోషము ఏమిటి?

అధ్యాయము 17

సంన్యాసము

బ్రహ్మచారికి, గృహస్థునకు, వానప్రస్థునకు - అందరికీ వేదము కర్మను విధించినది. వారు కర్మను చేస్తూనే వుండాలి. ఆ వేదమే, విధిపూర్వకముగా కర్మను విడిచిపెట్టడము కూడా చెప్పినది. ఆ విధిపూర్వక కర్మ పరిత్యాగమే సంన్యాసము. దీనిని 'పారివ్రాజ్యము' అని కూడా అంటారు. దీనివలన, జ్ఞానసాధన సులభముగా అవుతుంది. ఈ అధ్యాయములో ఈ చతుర్థాశ్రమమునకు సంబంధించిన విషయ విమర్శ ఉన్నది.

17-1) సంన్యాసము వేదోక్తమయినది

సంన్యాసము వేదోక్తమయినది కాదని, అది స్మృతి పరంపరతో వచ్చినదని కొందఱి అభిప్రాయము. కర్మను విడిచిపెట్టకూడదనే శ్రుతి వాక్యమును ఉల్లేఖించి, దీనిని సమర్థిస్తున్నారు. (సూ॥ భా॥ 3-4-18). కాని, ఇది సరియైనది కాదు. తమ ఆశ్రమ ధర్మమునకు విధించిన కర్మ చేయకపోయేటట్లయితే 'ప్రత్యవాయ' దోషము వస్తున్నది. విధిపూర్వకముగా ఈ కర్మలను విడిచిపెట్టిన సంన్యాసికి ఈ దోషము లేదు. కర్మలను విడిచిపెట్ట వచ్చును. శ్రుతి దీనిని ప్రశంసించినది కూడా. కర్మలను విడిచి పెట్టే పద్ధతి కూడా చెప్పినది. "న్యాస ఇతి బ్రహ్మ అవరాణి పరాంసి న్యాస ఏవాత్యరేచయత్" (తై॥నా॥ 78), సంన్యాసము బ్రహ్మయే; అన్యతమమైనవి గౌణములు. న్యాసమే అన్నిటికన్న గొప్పది. "వేదాంత విజ్ఞాన సునిశ్చితార్థాః సంన్యాస యోగాద్యతయః శుద్ధ సత్త్వాః" (ముం॥ 3-2-6)- వేదాంత విజ్ఞానముతో సునిశ్చిత అర్థము తెలిసి, సంన్యాసయోగముతో శుద్ధసత్త్వము కలవారు యతులు. "న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వమానశుః" (తై॥ నారాయణీయం.12) - కర్మతో కాదు, ప్రజ వలన కాదు, ధనమువల్ల కాదు, కేవలము త్యాగముతోనే కొందరు అమృతత్వమును పొందివున్నారు. "ఏత ఏవ ప్రవ్రాజినో లోకమిచ్ఛంతో బ్రాహ్మణాః ప్రవ్రజన్తి" - బ్రాహ్మణులు ఈ ఆత్మరూపలోకము మీద ఇచ్ఛతో సంన్యాసగ్రహణము చేస్తున్నారు. (శతపథ బ్రాహ్మణము). ఈ శ్రుతులన్నీ ఈ విధముగా సంన్యాసమును ప్రశంసిస్తున్నాయి. జాబాల శ్రుతి తిన్నగా చెప్పినది - "బ్రహ్మచర్యం పరిసమాప్య గృహీ భవేత్ గృహీ భూత్వా వనీ భవేత్, వనీభూత్వా ప్రవ్రజేత్, యది వేతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్ గృహాద్ వా వనాద్ వా" (జా॥ 4)- బ్రహ్మచర్యము సమాప్తి చేసి గృహస్థు అవాలి; గృహస్థు అయిన తరువాత వనీ (వానప్రస్థుడు) అవాలి; వానప్రస్థుడవు అయిన తరువాత పరివ్రాజకుడు కావాలి. అలా కాకుండా, ఈ క్రమమునకు భిన్నముగా బ్రహ్మచర్యము నుండైనా, గృహస్థుగానైనా, వానప్రస్థము నుంచి అయినా పరివ్రాజకుడు కావాలి. "అత ఏవ చాగ్నింధనాద్యనపేక్షా" దీనికి అగ్ని - ఇంధనములు (కర్రలు) మొదలైనవాటి ఆవశ్యకత లేదు. (సూ॥ 3-4-25). ఇలా బ్రహ్మ సూత్రములు కూడా జ్ఞానప్రాప్తికి కర్మతో ఆవశ్యకత లేదని చెప్తున్నాయి.

జాబాలశ్రుతి సంన్యాస క్రమమును స్పష్టముగా తెలియచెప్పినది. రంగులేని వస్త్రములు కట్టుకొని, శిరస్సును ముండనము చేసి, ఎవరినుంచీ ఏమీ తీసుకోకుండా, శుచి అయి, అద్రోహి అయి, భిక్షాటనము చేస్తూ ఉండే పరివ్రాజకుడు బ్రహ్మభావన పొందడానికి పాత్రుడు అవుతాడు - "అథ పరివ్రాజ్ వివర్ణ వాసా ముండో-పరిగ్రహః శుచిరద్రోహీ బైక్షాణో బ్రహ్మభూయాయ భవతి" (జాబాలోపనిషత్-5). ఇదే విధముగా,

కథరుద్రోపనిషత్ కూడా చెప్పినది: - “యజ్ఞోపవీతం వేదాంశ్చ సర్వం తద్వర్ణయేద్యతిః” (కః||2)-
యతి యజ్ఞోపవీతమును, వేదములను వర్ణించాలి. జీవుడు కర్మ బద్ధుడవుతాడు, విద్యచేత ముక్తుడవుతాడు.
ఇందువల్ల పారదర్శులయిన యతులు కర్మలు చేయరు. -“కర్మణా బద్ధ్యతే జంతుః విద్యయా చ విముచ్యతే
తస్మాత్ కర్మ న కుర్వంతి యతయః పారదర్శినః” (మోక్షధర్మము - 341-7) అని స్మృతి కూడా చెప్పినది.

17-2) విద్యత్సంన్యాసము : జ్ఞానము ప్రకాశము - కర్మ అంధకారము. ఎవడు జ్ఞానమును
పొందుతాడో వాడు సహజముగానే కర్మ సంన్యాసము చేస్తాడు (కర్మను త్యాగము చేస్తాడు). “అందువల్ల ఓ
మైత్రేయీ! ఇదే అమృతత్వము” అని చెప్పి యాజ్ఞవల్క్యుడు వెళ్ళిపోయాడు - “మైత్రేయ్యేతావదరే
ఖల్వమృతత్వమితి హోక్త్వా యాజ్ఞవల్క్యో విజహార” (బృ|| 4-5-15). దీనిని విద్యత్సంన్యాసము అంటారు.
జ్ఞాని కర్మ చేసినా, విడిచిపెట్టినా - అనగా అతని శరీరము ద్వారా కర్మ జరుగుతున్నట్లు కనిపించినా,
లేకపోయినా - చింత ఏమీ లేదు; ముందు కర్మ చేయవలసిన అనివార్య కారణము ఏదీ లేకపోతే కర్మను
విడిచి చేస్తాడు. ఎందుకంటే కర్మ చేయాలంటే యిల్లు, భార్య, ధనము అన్నీ కావాలి. ఇవన్నీ కామములే!
జ్ఞాన విరుద్ధములే. అయితే కర్మత్యాగము వల్ల ప్రయోజనము ఏముంటున్నది? ఈ ప్రశ్న ఎంత వ్యర్థమైనది
అంటే - అంధకారము నుంచి ప్రకాశమువైపు వచ్చినవాడు, అగాధములో, బురదలో, ముళ్ళలో
పడకపోవడములో లాభము ఏమిటి-అని అడగడము వంటిది. స్మార్తలింగము విడిచిపెట్టి, లింగరహితుడైన
జ్ఞాని అయి, అవ్యక్తలింగుడు అయి, అవ్యక్తాచారముతో భిక్షాటన చేసేవాడైన (బృ|| 3-5-1) వ్యక్తి “నేను
నా పనిని విడిచిపెట్టాలి” అని చెప్పి కర్మను విడిచిపెట్టనక్కర లేదు. బ్రహ్మజ్ఞానము వచ్చిన తరువాత -
కొబ్బరిచెట్టు నుంచి మట్టలు రాలిపోయినట్లు - అతని కర్మలు అతనిని విడిచిపెడతాయి.

కొందఱు గృహస్థులు భిక్షాటన చేయుటకు, చేసేవారు తిరస్కరించబడుటకూ తమలో తాము చాలా
భయపడతారు. మళ్ళీ తెలివిగా యిలా అంటారు - “సంన్యాసులకు కూడా భిక్షాటన నియమమయితే
వుంటుంది. అందువల్ల కేవలము శరీరధారణకోసము ఇచ్చు వున్న జ్ఞానులు తమకు ఆవశ్యకమైన అన్న
వస్త్రములకు ఇంటిలోనే ఉంటే తప్పేమిటి?” అయితే, ఏదైనా ఇంటిని తనది అని అనుకోగానే దానిమీద
మమత ఏర్పడుతుంది. ఈ మమకారము లేనివాడు అన్నవస్త్రములకోసము భిక్షాటన చేయాలి.

17-3) జ్ఞాని యొక్క కర్మ

1) జ్ఞానప్రాప్తితో కర్మ వదలిపోవడము సహజమే కానీ, అప్పుడప్పుడు జ్ఞానులు కూడా కర్మ చేయడము
కనపడుతున్నది. ఉదా : జనకుడు, అశ్వపతి మొదలైన రాజులకు కర్మసంన్యాసము యుక్తము అయినప్పటికీ
వారు కర్మ చేస్తూనే సిద్ధి పొందారు; కర్మ సంన్యాసము చేయలేదు-“జనకాదయః కర్మసంన్యాసే ప్రాప్తే-పి
కర్మణా సహైవ సంసిద్ధిం ఆస్థితాః న కర్మసంన్యాసం కృతవన్తః” (గీ|| భా|| 2-13). ఎందుకంటే, వారికి
లోకసంగ్రహము చేయవలసిన బాధ్యత ఉన్నది. లోకసంగ్రహమునకు అర్థము - లోకులను ధర్మమార్గములో
నడిపించడము. లేకపోతే, రాజ్యములో అరాజకత్వము వ్యాపిస్తుంది. ఇటువంటి వారు తమ పుత్రులకు
రాజ్యభారము అప్పగించి వెళ్ళిపోతారు.

రాజులు కాని జ్ఞానుల విషయములో కూడా కొన్ని అనివార్య కారణము వస్తాయి. వారికి, సంన్యాస
జీవనము గడపగలిగే ఆరోగ్యము వుండకపోవచ్చు; అదీగాక, భార్య, పిల్లలు, వృద్ధులైన తల్లితండ్రులు
మొదలైనవారు, వీరు లేకపోతే అనాథులయ్యే ప్రమాదము వుండవచ్చు. పూజ్యులైన శంకరాచార్యులవారికి

వృద్ధురాలైన తల్లి వుండేది; ఆమెను సంరక్షించమని బంధువులకు అప్ప చెప్పి వెళ్ళారు. అనివార్య కారణమువల్ల ఆమె మృత్యుసమయములో వారు వచ్చారు కూడా. ఇలా అనేక అనివార్య కారణములవల్ల గృహములోనే ఉండవలసి రావచ్చు. అప్పుడు, లోకసంగ్రహము కోసమైనా, లేక శిష్టులవల్ల నిందపడకుండా వుండడము కోసమయినా, వారు కర్మ చేస్తూ వుంటారు. అయితే వారి కర్మ సత్యమైన అర్థములో కర్మ అనరు - “నిర్గమాసంభవాత్ లోకసంగ్రహ చిక్కిర్చయూ శిష్టనిబర్హణా పరిజిహీర్చయూ వా పూర్వవత్ కర్మణి అభిప్రవృత్తై-పి నిష్క్రియాత్మదర్శన సంపన్నత్వాత్ నైవ కించిత్ కరోతి సః” (గీ॥ భా॥ 4-20)

17-4) వివిదిషా సంన్యాసము

1) అజ్ఞాని, జ్ఞానప్రాప్తికి శ్రవణ - మనన - నిదిధ్యాసములలో ఎల్లప్పుడూ ఉంటూ ఉండాలి. ‘అహం బ్రహ్మాస్మి’ - అనే భావనలో అవిరామంగా వుండడమే నిదిధ్యాసము. ఈ భావము - కర్మ రెండూ కలవడము కుదరదు అనేది సర్వవిదితము. కర్మలో ద్వైతభావము కావాలి. అందువల్ల, ఎవరైనా అజ్ఞాని, మనన-నిదిధ్యాసనలను చేయాలనుకుంటే, వాటికి విరోధియైన కర్మలో భాగి అవడము అతడు ఇష్టపడడు. కాని, వేదములే కర్మను నియమించాయి. అందువల్ల ఎవరైనా సరే, ఊరకే కర్మను వదలి జ్ఞానసాధనకు నిదిధ్యాసనలో లగ్నము కాలేరు; విధిపూర్వకముగానే కర్మను విడిచిపెట్టాలి. ఈ విధముగా, ఉద్దేశ్య పూర్వకముగా, శ్రుతిని అనుసరించి కర్మను విడిచిపెట్టే సంన్యాసమును ‘వివిదిషా సంన్యాసము’ అంటారు. లౌకిక వ్యవహారములో వచ్చే ఆటంకములు ఇక్కడ వుండవు. ఇక్కడ అవి నివారించబడుతున్నవి. మోక్షసాధనకు ఇది చాలా సహాయకారి. తాను నిష్కామకర్మ చేస్తూ, కాలక్రమములో వైరాగ్యమును పొంది, అతడు సంన్యాసమును స్వీకరించవలసి వున్నది.

2) ప్రశ్న : నిష్కామకర్మ స్వరూపము ఏమిటి? దానివల్ల వైరాగ్యము ఎలా కలుగుతుంది?

సమాధానము : కర్మ నాలుగు విధములు : నిత్యము, నైమిత్తికము, కామ్యము, ప్రతిషిద్ధము. (తరువాతి అధ్యాయంలో చూడండి.) ఇందులో ప్రతిషిద్ధ కర్మ పాపకారణమగుటవల్ల దుఃఖమును కలుగజేస్తుంది. అందువల్ల, వివేకము వున్నవారు ఎవరూ దీనిని చేయరు. కామ్యకర్మ ఫలము పుణ్యము. దానిద్వారా సుఖము కలగడము వలన అందరూ సహజముగా దీనినే చేస్తూ వుంటారు. నిత్య నైమిత్తిక కర్మలకు ఫలమును శాస్త్రము చెప్పలేదు. అందువల్ల సాధారణ జనులకు వీటిని చేయాలనే ప్రేరణ కలుగదు. కాని, ముముక్షువులు అలా కాదు. ఫలమును చెప్పకపోయినా, శ్రుతి విధి ప్రకారము, దానిని భగవదాజ్ఞగా పాటించి, కామ్యకర్మలను విడిచి, శ్రద్ధతో ఈ కర్మలను చేస్తూ వుంటారు. ఇదే భగవదర్పణ బుద్ధితో చేసే నిష్కామకర్మ. దీనిని చేయడములో మోక్షేచ్ఛ కూడా వుండకూడదు. పరమేశ్వరాజ్ఞగా భావించి కేవలము దాసభావముతో చేయాలి. ఇలా ప్రారంభించిన నిష్కామకర్మ, నెమ్మది నెమ్మదిగా అన్ని వ్యవహారములను ఇదే దృష్టితో చేసే సంస్కారమును కలిగిస్తున్నది. పరోపకార బుద్ధికూడా పెరుగుతుంది. ఇదే వైరాగ్యము. కొందఱు - పరోపకార కర్మనే ‘నిష్కామకర్మ’ అని తమలో తాము భావించి, నిత్య-నైమిత్తిక కర్మలను విడిచి, కేవలము వాటిలోనే రక్తి కలిగివుంటారు. కాని, ఇలా చేయడమువల్ల, చిత్తశుద్ధి కలుగదు. ఎందువల్లననగా, పరమేశ్వరుని మరిచిపోయి, ధిక్కారముచేసి చేసిన సత్యకర్మ కూడా నిష్ఫలమవుతున్నది.

17-5) వివిధా సంన్యాస విధి :

1) జ్ఞానసాధనకోసము, కర్మను విడిచిన సంన్యాసికి, జ్ఞానసాధనకు ఉపకారమయ్యే నియమమే విధి. దానికోసము ప్రయత్నించేవారికి గీతలో ధ్యానయోగమును చెప్పారు. ధ్యానయోగమునకు ప్రయత్నించేవారిని 'ఆరురుక్షువు' అంటారు. ఆ ప్రయత్నములో సఫలత్వమును పొందినవారిని 'ఆరూఢుడు' అంటారు. ఆరురుక్షువు కర్మయోగమును చేస్తూ చేస్తూ ఆరూఢుడు అవుతాడు. ఇతనికి, విషయములమీద, కర్మమీద అభిరుచి వుండదు. ఆ ఆరూఢుడు తన భవిష్యత్ ప్రగతి కోసము శమమును ఆశ్రయిస్తాడు. "ఆరురుక్షోర్మునేరోగం కర్మ కారణముచ్యతే యోగారూఢస్య తస్యైవ శమః కారణముచ్యతే" (గీ॥ 6-3). సంన్యాసములోనే వుంటూ ధ్యానము చేస్తాడు - ఇందువల్ల, అతనికి శమము విహితము.

2) ఆరూఢుడైన ముముక్షువు సర్వాత్మభావన సాధనకోసము వైదిక ధ్యానము చేస్తాడు. ఎప్పుడైతే అతడు బహిర్ముఖుడు అవుతాడో, అప్పుడు తన ఎదురుగా వున్న సర్వమును బ్రహ్మగా భావిస్తాడు. ఇదంతా అపరాప్రకృతి వేషములో ఉన్న బ్రహ్మమే. - "భూమిరాపో-నలో వాయుః ఖం మనోబుద్ధిరేవ చ అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధా" (గీ॥ 7-4). అంతర్ముఖుడై తన వైపు తిరిగినప్పుడు, అక్కడ ఏది కనబడుతుందో దానిని కూడా ఇలాగే తెలుసుకుంటాడు; జీవుడు కూడా పరాప్రకృతి వేషములో ఉన్న బ్రహ్మమే కదా? - "అపరేయ మితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరాం. జీవభూతాం మహాబాహో యయేదం ధార్యతే జగత్" (గీ॥ 7-5). ఇదే అతని ధ్యానము. శమదమాదులతో ధ్యానముతో బ్రహ్మనిష్ఠను పెంచుకుంటూ వెళ్ళడమే అతని ఆశ్రమవిహిత ధర్మము. (సూ॥ 3-4-20).

3) ఈ ప్రకారము చేసే ధ్యానముతో ఆత్మస్వరూపముయొక్క నిశ్చితమైన జ్ఞానమును పొందుతాడు. దీనిని 'అమౌనము' అంటారు. శ్రుతి ఇలా విధిస్తున్నది - "బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్, బాల్యం చ పాండిత్యం చ నిర్విద్య అథ మునిరమౌనం చ మౌనం చ నిర్విద్య" (బృ॥ 3-5-1). బ్రాహ్మణుడు అనగా బ్రహ్మవిదుడు పాండిత్యమును పొంది బాల్యములో నిలిచి, బాల్యమును పాండిత్యమును పొందిన తరువాత మునియై, అమౌనము మరియు మౌనమును కూడా పొంది (బృ॥ 3-5-1). అనగా, శ్రుతి పాండిత్యము, బాల్యము, మౌనము ఈ మూడింటిని అతనికోసము విధించినది. **పాండిత్యము**నకు అర్థము ఆత్మజ్ఞానమును సంశయము లేకుండా పూర్ణముగా గురువు మరియు వేదములద్వారా పొందడము. **బాల్యము** అంటే అర్థము దంభ దర్పములు లేకుండా బాలుని వంటి స్వభావము కలిగి వుండడము. సంన్యాసి తనను తాను ప్రకటించుకోకుండా ఈ భావముతో వుండాలి. 'అతడు సత్పురుషుడా లేక అసత్పురుషుడా, గొప్ప జ్ఞానా లేక అజ్ఞానా, మంచి అలవాట్లు ఉన్నవాడా లేక చెడ్డ అలవాట్లు ఉన్నవాడా - ఇవేవీ ఎప్పుడూ ఎవరికీ తెలియకూడదు. ఇక, మూడవది 'మౌనము'. అప్పుడు అతనికి శమదమాదులు, పాండిత్యము, బాల్యము, మౌనము, ఇవన్నీ ఉండవలసిన ఆవశ్యకత ఉన్నది. ఈ ఆశ్రమము ఈ గుణములను తప్ప, ఇంక వేటిని అపేక్షించదు. (సూ॥ భా॥ 3-4-47, 50).

17-6) సంన్యాసమునుండి ప్రచ్యుతి :

సంన్యాసాశ్రమములో సాంసారిక సమస్యలు ఉండవు. కానీ, అజ్ఞాని దృష్టిలో వున్న, ప్రియవస్తుజన్యమైన సుఖము కూడా ఇందులో ఉండదు. కేవలము ప్రథమాంశమునే దృష్టిలో ఉంచుకుని సంన్యాసమును స్వీకరించిన మూర్ఖుడు - సంన్యాసములో ఆనందమును పొందలేడు. తన, వెనుకటి ఆశ్రమ ధర్మమునే

ఇంకా చక్కగా నిర్వహించగలననే భావముతో ఆ సంన్యాసి, తన ఉన్నచోటునుంచి జారిపోతాడు; కాని అతడు తిరిగి వెళ్ళడము శాస్త్రవిరుద్ధము. **ఎవరికి ఏ విధి నిర్ణయింపబడినదో అదే వారి ధర్మము; ఏది బాగుగా చేయగలదో అది కాదు. ఎందుకంటే, ధర్మమునకు శాస్త్రప్రేరణే ప్రమాణము. అందువల్ల రాగాదుల ప్రేరణతో వెనుకకు పోరాదు. ఎందుకంటే శాస్త్ర నియమము దీనికన్న బలవత్తరము-** “యో హి యం ప్రతి విధీయతే స తస్య ధర్మో. న తు యో యేన స్వనుష్ఠాతుం శక్యతే చోదనాలక్షణత్వాత్ ధర్మస్య. న చ రాగాది వశాత్ ప్రచ్యుతిః; నియమశాస్త్రస్య బలీయస్త్వాత్ (సూ॥ భా॥ 3-4-40). ఈ నిషేధము కేవలము చతుర్థాశ్రమమునకు మాత్రమే కాదు. ఏ ఆశ్రమమునుంచైనా, దానికంటె దిగువ ఆశ్రమమునకు రావడానికి వీలులేదు. ఈ విధముగా, మార్గమునుండి జారిపోవడము చాలా దోషము; ‘గురుతల్పగమనము’ మహాపాపము. మిగిలిన పతనములు ఉపపాతకములు; వానికి ప్రాయశ్చిత్తములు ఉన్నవి. అతని వల్ల మహాపాతకము అయినా, ఉపపాతకము అయినా, శిష్యులు బహిష్కరించవలసే ఉన్నది. ఆరూఢపతితుడిని - ఎవరైతే ఆశ్రమమునుంచి చ్యుతిని పొందుతారో-వారిని సృశిస్తే ‘చాంద్రాయణము’ చేయాలి. మిగిలిన శిష్యులు వానితో కలసి యజ్ఞము, అధ్యయనము, వివాహము మొదలైనవి ఏమీ చేయరు. (సూ॥ భా॥ 3-4-43).

ప్రశ్నలు :

1. సంన్యాసము తీసుకోవడానికి ప్రమాణము ఏమిటి?
2. విద్యవృత్తసంన్యాసము అంటే ఏమిటి?
3. సంన్యాసము విషయములో కొందఱు గృహస్థుల అభిప్రాయము ఏమిటి?
4. జ్ఞాని ఏ సందర్భములో కర్మ చేస్తూ వుంటాడు?
5. వివిదిషా సంన్యాసము అంటే ఏమిటి?
6. ఇది మోక్షసాధనమునకు ఎలా ఉపకరిస్తున్నది?
7. కర్మ సంన్యాసాధికారము శ్రుతి ఎవరికి విధించినది?
8. ఆరురుక్షువు - ఆరూఢుడు, వీరిలో అంతరము ఏమిటి?
9. ఆరూఢుని ధ్యానము ఎటువంటిది?
10. ‘అమౌనము’ అనగా ఏమి? పాండిత్యము అనగా ఏమి?
11. సంన్యాసాశ్రమము దేనిని అపేక్షిస్తున్నది?
12. ధర్మలక్షణము ఏమిటి? ధర్మమునకు ప్రమాణము ఏమిటి?
13. మహాపాతకము - ఉపపాతకములు ఏవేవి?
14. ఆరూఢపతితునితో మరియు తన ఆశ్రమము విడిచి వచ్చినవానితో శిష్యులు ఏప్రకారము వ్యవహరించాలి?

అధ్యాయము 18

ఉపాసన

మనస్సు చంచలము అవడమువల్లను, పరబ్రహ్మ అరూపము - అతీసూక్ష్మము అవడము వలనను; దానిని మననము చేసి ఆత్మ అని తెలుసుకోవడము ఒక దుష్కరకార్యము. సాధకుని ఈ కష్టమునుంచి తప్పించడానికి, నెమ్మది నెమ్మదిగా ముందుకు వెళ్ళడానికి శ్రుతి ఉపాసనను విధిగా చెప్పినది. ఈ అధ్యాయములో దాని విచారణ చేయబడుతున్నది.

18-1) ఉపాసన అంటే ఏమిటి?

మనస్సును ఒక స్థానములో కేంద్రీకరించడానికి సహకరించే ఆధారమును 'ఆలంబనము' అంటారు. ఉదాహరణకు - ఓంకార శబ్దము, హృదయాకాశము, ప్రాణము (ఛాం॥ 8-1-1, 8-5-4) మొదలైనవి. సాధకుని యోగ్యతానుసారముగా ఈ విధమైన అనేక ఆలంబనములను శాస్త్రము ప్రతిపాదించినది. శాస్త్రములో చెప్పిన ఏదో ఒక ఆలంబనను స్వీకరించి దానిలో ఒకే ప్రకారముగా - చిత్తవృత్తిలో ఇంక ఏ విలక్షణ ప్రత్యయము రాకుండా - మనస్సును ఒకే స్థితిలో ఉంచడమును 'ఉపాసన' అంటారు. (అధ్యాయ 15-10). ఇది 'చిత్తశుద్ధి'ని కలిగిస్తున్నది; అదిగాక చాలా సులభమైన మార్గము. మెల్లమెల్లగా అద్వైత ప్రాప్తికి సహకారి అవుతుంది. (ఛాం॥ భా॥ అవతరణిక). ఈ ఆలంబనములు పరమేశ్వరుడే అయినప్పటికీ, విశేషణములతో చెప్పబడుతూ వుంటాడు. వీటిలో కొన్ని ఉపాసనలు కర్మతో చేర్చి చేయవలసినవి ఉన్నాయి. కర్మలో ఉన్న విద్యాస్వరూపమును తెలుసుకొనకుండా, కర్మచేసినా కూడా ఫలము వస్తున్నది. కాని, తెలిసి చేసినట్లయితే ఫలము అధికముగా వుంటున్నది - "యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి" (ఛాం॥ 1-1-10). ఇంకా కొన్ని ఉపాసనలు, క్రమముక్తిని అనగా, బ్రహ్మలోక ప్రాప్తిద్వారా ముక్తిని ఇస్తాయి; కొన్ని ఉపాసనలు సిద్ధులను ఇస్తాయి. ఉదా : అన్నోపాసన చేసినవారికి అన్నము సమృద్ధిగా వుంటుంది; అతడు భోజనము చేస్తే ఇతరులకు కూడా తృప్తిగా వుంటుంది. ప్రాణోపాసకునికి పూర్ణాయుస్సు వుంటుంది, వానికి అపమృత్యువు కూడా ఉండదు (అధ్యాయ 15-10). ఈ ఉపాసనల ద్వారా సిద్ధులను ఆశించకపోతే, ఇవి ఉపాసకుని అద్వైత జ్ఞానమువైపు తీసుకువెళ్తాయి.

చిత్తవృత్తిని స్థిరముగా ఉంచుకోవడమే ఉపాసనకు అర్థము; చిత్తమును ఎటువైపు వెళ్ళనీయకూడదు. అంటే, మనస్సు ఎటువైపు చలించకుండా ఒక్క ఆకారము మీదనో, లేక ఏదో ఒక శబ్దము మీదనో, ధ్యానము ఉంచడము కాదు; శాస్త్రము ఆలంబనము కోసము ఏ చైతన్య స్వరూపమును చెప్పినదో, దానిని మనస్సులో మాటి మాటికి చింతన చేస్తూ వుండాలి. ఉదాహరణకు ఓంకారమును జపించేటప్పుడు, మనస్సులో దాని మాత్రలనూ, మాత్రలకు వైశ్వానరాది సంబంధమునూ, వైశ్వానరాదులనూ పదేపదే చింతన చేయాలి. మనస్సు యొక్క స్వభావము ఎప్పుడూ ఏదో యోచించే అలవాటు కలది కనుక ఇలా చింతన చేయడము సులభము. కాని, మధ్యలో విజాతీయ ప్రత్యయము ఏదీ ఉండరాదు. విజాతీయ ప్రత్యయ నివృత్తిని, ప్రయత్నించి చేయాలి. అయితే, దీనిని సాధించడము చాలా కష్టము. మనస్సు చంచలము. ఇంద్రియములను విక్షిప్తము చేసే శక్తి కలది. గాలిని నిగ్రహించడము ఎంత కష్టమో, మనస్సును నిగ్రహించడము అంతకంటె

కష్టము. ప్రబలమైన విషయ సుఖ సంస్కారము మనస్సును విషయముల వైపుకు తీసుకుపోతూ వుంటుంది. దీనిని నిగ్రహించడానికి అవసరమైనదే వైరాగ్యము. అంతేకాదు, మనకు కొంచెము కూడా ఆసక్తికరము కాని రాళ్ళు, చెత్త, ముళ్ళు - వీటివైపు కూడా మనస్సు పోతూ వుంటుంది. దీని నిగ్రహమునకు అభ్యాసము ఆవశ్యకము. అనగా, ఎక్కడెక్కడికో పోయే మనస్సును ధృతితో తిరిగి ధ్యేయము వైపుకు మళ్ళించాలి. ఈవిధముగా, వైరాగ్య, అభ్యాసములతో చంచలమైన మనస్సును ధ్యేయముపైన నిలబెట్టాలి - “అభ్యాసేన తు కౌంతేయ! వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే” (గీ॥ 6-34,35).

18-2) ఆలంబనతో తన సంబంధము

1) ప్రశ్న - శాస్త్రము చెప్పిన ప్రకారము, విశేషణములతో కూడి వున్న పరమాత్మే ఆలంబనము. ఈ పరమాత్మను తానేనని గ్రహించాలా? లేదా?

సమాధానము - సాక్షాత్కారము తరువాత పరమాత్మ తనకంటే అభిన్నమైన వాడని తెలుస్తున్నది. జాబాల శ్రుతి యిలా చెప్తున్నది - “త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే హం వై త్వమసి” - హే! పూజ్యదేవతా! నీవే నేను. నేనే నీవు. దీనిని సమర్థిస్తూ యాజ్ఞవల్క్యుడు, గౌతమునితో యిలా అన్నాడు “ఏషత ఆత్మాన్తర్యామీ” - అదే నీ ఆత్మ అంతర్యామి. (బృ॥ 3-4-3). శ్వేతకేతువుతో తండ్రి ఆరుణి యిలా అన్నాడు - “స ఆత్మా తత్త్వమసి” ఆ ఆత్మ నీవే, (ఛా॥ 6-8-7). ఇంతేకాక, ఇంకా యిలా చెప్పాడు. - “యో న్యాం దేవతాముపాస్తే అన్యో సౌ అన్యో హమస్మి ఇతి న స వేద యథా పశురేవం స దేవానాం” - అన్యదేవతను, నేను వేఱు, వారు వేఱు అని ఎవడైతే ఉపాసిస్తున్నాడో వాడు తెలిసినవాడు కాదు; వాడు దేవతలకు పశువుతో సమానము. (బృ॥ 1-4-10). ఈ విధమైన భేదభావము కేవలము నిందనీయము. అందువల్ల, ఉపాస్యదేవతను, తనతో అభిన్నమని అనుకోవాలి.

2) ప్రశ్న : ఇక్కడ, ఉపాసకుడు పాప-పుణ్యములనుండి తరించడానికి ఉపాసన చేస్తున్నాడు. కాని, ఉపాస్యము పాపరహితము, అయితే, తనతో అది అభిన్నమని ఎలా అనుకోవాలి?

సమాధానము: ఈ వైలక్షణ్యము కల్పితము. కాని, అది యిప్పుడు తెలియదు. చిత్తశుద్ధి ద్వారా, ఈ ఉపాసన చేయగా చేయగా జ్ఞానోత్పత్తికి సహకారి అవుతుంది. ఆ తరువాత, జీవ-బ్రహ్మలలో ఏమీ భేదము లేదని తెలుస్తున్నది. (సూ॥ భా॥ 4-1-3). ఈ విధముగా, ఉపాసన - నిదిధ్యాసములలో భేదము వున్నది - ఈ రెండింటిలో అనుష్ఠానకాలములో, ఆత్మతో అభిన్న విషయమైన పరమాత్మ ప్రత్యయముయొక్క ఆవృత్తి మనస్సులో వుంటుంది. (సూ॥ భా॥ 4-1-1). **శ్రవణ, మననములతో దృఢమైన ప్రత్యయమును ఆవృత్తి చేయడము నిదిధ్యాసనము అవుతుంది; కాని, దానికంటే ముందు ఆలంబనద్వారా అయ్యే ఆవృత్తి ఉపాసన.**

18-3) ప్రతీకోపాసన

ముందు చెప్పిన ఆలంబన ఉపాసనకంటే ప్రతీకోపాసన సులభము. ఏ ఉపాసనలో బ్రహ్మయొక్క కార్యరూపమైన ఏ వస్తువైనా ఉపాస్య బ్రహ్మ అవుతున్నదో, అది ‘ప్రతీకోపాసన’ అనబడుతున్నది. ఇక్కడ బ్రహ్మయొక్క కార్యరూప వస్తువు ‘ప్రతీక’. ప్రతీకోపాసనలో బ్రహ్మయొక్క కార్యరూప వస్తువును, తనకంటే

గొప్పదానినిగా భావించి, ఉపాసన చేస్తాడు. ప్రతీకము బ్రహ్మయొక్క కార్యరూపము మాత్రమే. ఆలంబనమయితే సవిశేష బ్రహ్మమే. (కొన్నిచోట్ల వీనిని పర్యాయరూపములుగా కూడా ప్రయోగము చేశారు.)

ఉదా : ఆదిత్యుడు బ్రహ్మ; సాలగ్రామము విష్ణువు అని చేసే ఉపాసనలలో - ఆదిత్యుడు సాలగ్రామము ప్రతీకలు. ఈ కాలములో సాధారణముగా చేస్తున్న ఉపాసనలన్నీ ప్రతీకోపాసనలే. ఆలంబనోపాసనవల్ల వచ్చే ఫలముకంటే, ప్రతీకోపాసనలలో వచ్చే ఫలము చాలా తక్కువ.

ప్రశ్న : ఆలంబనోపాసనలో, ఉపాసకుడు తనను స్వయముగా దేవతగా భావిస్తాడు. అయితే, ప్రతీకోపాసనలో ప్రతీకను తననుగా భావన చేయవచ్చా?

సమాధానము : లేదు, సంసారియైన ఉపాసకుడు తాను ప్రతీకతో సమానము. అందువల్ల ప్రతీకను తాను అనుకోవడములో లాభము ఏమీ లేదు. ప్రతీకను దేవత అని భావించి ఉపాసన చేయాలి. (సూ|| భా|| 4-1-4).

ప్రశ్న : ప్రతీకను దేవత అనుకోవాలా? దేవతను ప్రతీక అనుకోవాలా?

సమాధానము : ప్రతీకనే దేవత అనుకోవాలి. దీనివల్ల, తక్కువ దానిని గొప్పగా భావించినట్లవుతున్నది. గుమాస్తాను అధికారిగా పొగడవచ్చు, దానివలన లాభము వుంటున్నది. కాని, అధికారిని గుమాస్తాగా సంబోధిస్తే ప్రమాదము అవుతుంది. (సూ|| భా|| 4-1-5).

ప్రశ్న : కూర్చునే ఉపాసన చేయాలా?

సమాధానము : అవును. తిరిగేటప్పుడుగాని, నిలుచునిగాని ఉపాసన చేస్తే, ధ్యాస శరీరము మీదికే వస్తుంది. పడుకుని చేస్తే నిద్ర వస్తుంది. అందువల్ల, కూర్చునే ఉపాసన చేయాలి. కాని కర్మలతో చేసే ఉపాసనలో కూర్చోవాలనే నియమము ఏదీ లేదు. ఉదా : నమస్కారము చేసేటప్పుడు కూర్చోవడము కుదరదు. ఏ కర్మతో ఉపాసన చెప్పారో, ఆ కర్మతోనే ఉపాసన చేయాలి. (సూ|| భా|| 4-1-7). దీనిని 'జ్ఞానకర్మ సముచ్చయము' అంటారు. ఇక్కడ జ్ఞానము అంటే ఉపాసన, ఆత్మజ్ఞానము కాదు. ఎందుకంటే ఆత్మజ్ఞానములో కర్మ ఉండదు.

ప్రశ్న : ఎక్కువగా వైదిక కర్మలలో దిక్కులు - దేశము - కాలము మొదలైన నియమములు ఉంటాయి. ఉపాసనలో కూడా ఇవన్నీ పాటించాలా?

సమాధానము : అలా ఏమీ లేదు. ఏ దిక్కు అయినా, ఏ దేశమైనా, ఏ కాలమైనా కావచ్చు. అయితే ఆ దిక్కులూ, దేశకాలములూ మనస్సుయొక్క ఏకాగ్రతకు అనుకూలముగా ఉండాలి. ఎంత సమయము చేయవచ్చో, అంత సమయము వరకు చేయవచ్చు. (సూ|| భా|| 4-1-11).

ప్రశ్న : ఉపాసన ఎన్నిరోజులు చేయాలి?

సమాధానము : మరణము వరకు ప్రత్యయము యొక్క ఆవృత్తిని చేస్తూనే వుండాలి. ఎందుకంటే, దానివల్ల వచ్చిన ఫలము బుద్ధి ప్రత్యయరూపముగా మరణసమయములో కనపడుతున్నది. రాబోయే జన్మరూపురేఖలు ఈ ప్రత్యయముమీద ఆధారపడి వుంటాయి. (సూ|| భా|| 4-1-12).

ప్రశ్నలు :

1. శ్రుతి ఉపాసనను ఎందుకు విధించినది?
2. ఆలంబనము అని దేనిని అంటారు?
3. ఉపాసన అంటే ఏమిటి?
4. ఉపాసన దేనికి మార్గము అవుతున్నది?
5. ఉపాసన క్రమము ఏమిటి?
6. ఉపాసన యొక్క ఆలంబన మీద శాస్త్రకారులు ఏమి చెప్పారు?
7. నిదిధ్యాసన - ఉపాసనలలో తేడా ఏమిటి?
8. ప్రతీకోపాసన అనగా ఏమి?
9. ఆలంబన - ప్రతీకలలో అంతరము ఏమిటి?
10. ఆలంబన - ప్రతీకోపాసనలు ఎలా చేయాలి?
11. ఉపాసన కూర్చునే ఎందుకు చేయాలి?
12. ఉపాసనలో దిక్కు - దేశము - కాలముల ఉపాసన నియమములు ఏమిటి?
13. ఉపాసనలు ఎన్నిదినముల వరకూ చేయాలి?

అధ్యాయము 19

కర్మ

మోక్షము బ్రహ్మోత్తైకత్వజ్ఞానమునకు ఫలము, కర్మమునకు కాదు. అయితే, మోక్షమునకు కర్మతో ఏమీ ప్రయోజనము లేదని అనుకోకూడదు. అది పరంపరగా మోక్షమునకు కారణమవుతున్నది. ఉపాసన అటువంటి కర్మే. కాని, ఇది ఆంతరిక కర్మ - అంటే మానసిక కర్మ. ఇప్పుడు ఈ అధ్యాయములో కర్మ గురించి వివరిస్తాము.

19-1) జ్ఞానకాండ - కర్మకాండలలో అంతరము

మానవుడు, సుఖప్రాప్తికి దుఃఖ నివారణకు ప్రయత్నము చేస్తూనే వుంటాడు. సుఖ దుఃఖములు వ్యక్తిని బట్టి కాలభేదమును బట్టి వివిధముగా వుంటాయి. ఏదో ఒక నిర్దిష్ట రూపముతో - ఈ సమయములో ఈ విధముగా ప్రాప్తిస్తాయి అని చెప్పడానికి వీలులేదు. ప్రత్యక్ష - అనుమాన ప్రమాణములు దీనిని నిశ్చయము చేయలేవు. ఇతరుల పరిస్థితిని చూసి, సుఖప్రాప్తి, దుఃఖ నివారణకోసము నిర్దిష్ట క్రమముతో నిర్దిష్ట సమయములో ఫలితము వచ్చే విధానమును ఎంత బుద్ధిమంతుడైనా చెప్పలేడు. ఎందుకంటే సుఖ దుఃఖములు ఈ జన్మ ప్రయత్నములవలన మాత్రమే వచ్చేవి కావు; గతజన్మల కర్మలవల్ల దైవమువల్ల కూడా వచ్చేవి. కనుక ప్రత్యక్ష ప్రమాణముచేత వీటి కారణములను నిశ్చయించజాలము. తనకు ఏది శ్రేయస్కరమో దానిని నిర్ణయించే శక్తి కూడా జీవునికి లేదు. అందువల్ల, తనకు ప్రేయమైనదానిని - శ్రేయమైనదానిని ఆగమములవలననే నిశ్చయము చేయాలి. జన్మాంతర సంబంధమైన ఇష్టానిష్టముల ప్రాప్తి-పరిహారముయొక్క విధానము కేవలము ఆగమము మాత్రమే చెప్పగలదు. ఆత్మస్వరూప విషయము చెప్పబడే వేదవిభాగములో తర్కమును అనుభవమును కలిపి చర్చ చేయబడుతున్నది. ఎందుకంటే అంతములో ఆత్మ కేవలము అనుభవముతోనే తెలుసుకోదగినది. కాని, విధినిషేధములను బోధించే కర్మకాండ విభాగములో ఇటువంటి తర్కమునకు అవకాశము లేదు. కేవలము ఆగమము చెప్పినట్లుగానే కర్మ అనుష్ఠింపబడాలి.

19-2) వర్ణముల సృష్టి

కర్మ, వర్ణములనుసరించి నియమింపబడినది. అందువలన వర్ణముల గురించి మొదట చెప్పబడుతున్నది.

1) సృష్టి ప్రారంభములో, అగ్నిరూపమున కేవలము బ్రాహ్మణుడు ఒక్కడే వుండేవాడు. ఈ సందర్భములో శ్రుతి అతనిని బ్రహ్మ అన్నది. ఒక్కడే వుండడమువలన అతడు కర్మ చేసేటందుకు సామర్థ్యము కలగినవాడు కాదు. ఎందుకంటే, దానిని రక్షించేవారు లేరు కనుక. అప్పుడు, అతడు క్షత్రరూపము (క్షత్రియుడు)ను సృష్టించాడు. ఇంద్రుడు, వరుణుడు, సోముడు, రుద్రుడు, పర్వస్యుడు, యముడు, మృత్యువు, ఈశానుడు - వీరందరూ క్షత్రియ దేవతలు. “బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ఏకమేవ తదేకం సన్నవ్యభవత్ తచ్చేయోరూప మత్యసృజత క్షత్రం” (బృ|| 1-4-11). అప్పుడు కూడా అతడు కర్మ చేసే సామర్థ్యమును పొందలేదు; కర్మకు ఆవశ్యకమైన సంపత్తిని సంపాదించేవాడు లేకపోవడమువల్ల కర్మ చేయలేకపోయాడు. దానిని పూర్తిచేయడానికి వైశ్యజాతిని సృష్టించవలసి వచ్చినది. అష్టవసువులు, ఏకాదశ రుద్రులు, ద్వాదశ ఆదిత్యులు, త్రయోదశ విశ్వేదేవతలు, సప్త మరుత్తులు - ఈ గణములన్నీ వైశ్వేదేవతలు. “స నైవ వ్యభవత్, స విశమసృజతః”

(బృ॥ 1-4-12). అప్పుడు కూడా అతడు సమర్థుడు కాలేడు; ఎందుకంటే, కర్మను పోషించేవారు ఎవ్వరూ లేకపోయారు. అప్పుడు శూద్రజాతిని సృష్టించాడు. ఇతడే పూషుడు. దీని అర్థము అందరినీ పోషించేవాడు. “స నైవ వ్యభవత్ స శౌద్రం వర్ణమస్మజత పూషణమియం వై పోషేయ హీదం సర్వం పుష్యతి యదిదం కించి” (బృ॥ 1-4-13).

2) ఈ విధముగా నాలుగు వర్ణముల సృష్టి జరిగిన తరువాత కూడా అతడు కర్మచేసే సామర్థ్యమును పొందలేదు. ఎందుకంటే, క్షత్రజాతి ఉగ్రరూపము కలది; దానిని నియంత్రించేయాలి. అలాగే వారి వారి స్వభావదోషములను అనుసరించి, ఇతరులను కూడా నియంత్రించేయాలి. అందువల్ల వారికి ధర్మములను సృష్టించాడు. “స నైవ వ్యభవత్ తచ్చేయో రూప మత్యస్మజత ధర్మం” (బృ॥ 1-4-14). ధర్మముకన్న గొప్పది ఏమీ లేదు. అందరూ దాని నియంత్రిణములోనే ఉంటారు. అన్నిదేశములలోను, అన్ని కాలములలోను - అతి దుర్బలుడైన వ్యక్తికూడా, అధిక బలశాలియైనవాడిని - ఒకవేళ రాజునైనా సరే, ధర్మబలముతోనే ఓడించగలననే విశ్వాసముతో వుంటాడు. ధర్మమే సత్యము, సత్యమే ధర్మము. సత్యమంటే శాస్త్రముయొక్క అర్థము. దానిని ఆచరించేది ధర్మము. ఇందువల్ల, జ్ఞానానుష్ఠానరూపమైన ఈ ధర్మము, శాస్త్రజ్ఞులను, ఇతరులను కూడా బంధించి ఉంచుతున్నది. (బృ॥ 1-4-15). ఆ సమయములో, దేవతలద్వారా సృష్టించబడిన వర్ణములలో ఈ ధర్మము కలిసివుండేది. అందువల్ల దేవతలవలననే మానవులలో కూడా నాలుగు వర్ణముల సృష్టి జరిగినది. వీటన్నింటికీ, అగ్నిరూప బ్రాహ్మణుడు మూలము కనుక, ఇతని కర్మ అగ్నితోనే సంబంధించి వుంటున్నది; ఇంకా, బ్రాహ్మణుడు కర్మ చేయిస్తాడు. అందరితో మిత్రత్వము ఉన్నవాడే బ్రాహ్మణుడు - “మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే” (మనుస్మృతి 2-87). ఇలా నాలుగు వర్ణములు భగవంతుడి సృష్టి. అందువల్లనే నష్టము కాక, ఇప్పుడూ ఉన్నది.

19-3) వర్ణధర్మము

1) సర్వజ్ఞుడైన పరమాత్ముడు, అందరి హృదయములలోనూ నివసిస్తూ వుంటాడు. తమ తమ సంస్కారములను అనుసరించి ఆయా వర్ణములలో జన్మను యిస్తాడు. ఈ వర్ణ వ్యవస్థమీదే సమాజము నిలబడి వున్నది. సమ - అజ, అనగా, బ్రహ్మతో సమానము గనుగ సమాజము అయినది. అందువల్ల, సమాజము బ్రహ్మమే. వర్ణములలో ఒకటి ఎక్కువకాదు - ఒకటి తక్కువ కాదు. అందరూ అన్నదమ్ములే. “అజ్యేష్ఠాసో అకనిష్ఠాసః ఏతే సంభ్రాతరః” (ఋగ్వేదమంత్రము). జన్మతో వచ్చిన గుణములను అనుసరించి పరమాత్మ అందరికీ వేదముల ద్వారా తమ ధర్మములను తెలియజేస్తున్నాడు. ఎంతవరకూ, అందరూ దానిని అనుసరించి నడుస్తారో, అంతవరకు ధర్మము వారిని రక్షిస్తూ వుంటుంది. ఎప్పుడైతే మోహలోభములకు వశులై ప్రజలు ధర్మచ్యుతి పొందుతారో, అప్పుడు జగత్తు క్షోభిస్తుంది. (గీ॥భా॥ 3-35).

శమము, దమము, తపము, శౌచము, క్షమ, సరళత్వము, శాస్త్రముమీద శ్రద్ధ, శాస్త్రజ్ఞానము, ఆత్మానుభవము - ఇటువంటి లక్షణములతో ఉండడమే బ్రాహ్మణ జన్మ ఉద్దేశ్యము. (గీ॥ భా॥ 18-42). ఎవరిలో ఈ గుణములు ఉండవో, వాళ్ళు బ్రాహ్మణ బంధువులు మాత్రమే. కాని, బ్రాహ్మణులు కారు - అని శ్రుతి వారిని నిందించింది. (ఛాం॥ 6-1-1). అధ్యయనము, అధ్యాపనము, యజ్ఞము, యాజనము, ప్రతిగ్రహము, దానము - ఇవి ఆరు బ్రాహ్మణుని కర్మలు. వేదాధ్యయనము, యజ్ఞము, దానము - ఇవి

బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు ముగ్గురికీ సమానమే. - “అవిశిష్టో హి అధికారః త్రయాణాం వర్ణానాం” (బృ|| భా|| 4-4-22). కాని, అధ్యాపనము, యాజనము, ప్రతిగ్రహము ఇవి మూడు కేవలము బ్రాహ్మణుని కర్మలు మాత్రమే. స్మృతి, పురోహితుడి లక్షణములను ఇలా చెప్పింది - “ఎల్లప్పుడూ ప్రియముగా మాట్లాడేవాడు, సరళముగా జీవించేవాడు, వడ్డీవ్యాపారము చేయనివాడు, ఓర్పు కలవాడు, ఎవరికీ ద్రోహము చేయనివాడు, సంకోచ స్వభావము కలవాడు, శమ-దమములు కలిగినవాడు మొదలైనవి ఆతని లక్షణములు. శ్రుతి ఇలా చెప్పినది : మేము పురోహితులము ఈ రాష్ట్రములో జాగ్రత్తతో వుండాము. - “వయం రాష్ట్రే జాగ్రియామ పురోహితాః” (త్రై||సంహిత||1-4-10). అనగా, వారు వైదిక కర్మలలో నిరతులయి, మిగిలిన వారిని కూడా తమ తమ కర్మలలో నిరతులయేటట్లు చేయగలిగి వుండాలి. స్త్రీలకు వేదాధ్యయనములో అధికారము లేదు. పుత్రికకు గృహకృత్యములే పాండిత్యము - ఎందుకనగా వారికి వేదములో అధికారము లేదు కనుక - “దుహితుః పాండిత్యం గృహతంత్ర విషయమేవ; వేదే అనధికారాత్” (బృ||భా|| 6-4-17). దీనికి కారణము - వేదము ద్వారా కర్తవ్యవిహితములుగా చెప్పబడిన నిత్య-నైమిత్తిక కర్మలను తన శరీరధర్మమువల్ల స్త్రీ చేయజాలదు.

3) క్షత్రియ కులములో పుట్టినవారికి, ఈ గుణములు చెప్పబడ్డాయి-శౌర్యము, దృఢత్వము, కష్టములలో ధైర్యము, అకస్మాత్తుగా వచ్చిన బాధ్యతలను నిర్మోహ భావముతో నిర్వహించుట, యుద్ధములో వెనుకాడకుండుట, దానము చేయుట, ప్రజలపై ప్రభుశక్తితో పరిపాలించే సమయములో ఈశ్వర భావముతో వుండుట - మొదలైనవి క్షత్రియ గుణములు. (గీ|| భా|| 18-43). పన్నులు ధనరూపముగా వసూలుచేసి, వానిని ప్రజలను రక్షించుటకు వినియోగించని రాజును స్మృతి గొప్ప పాపాత్ముడని అన్నది. వర్ణాశ్రమ ధర్మములను రక్షించేవాడు క్షత్రియుడు. తన పరివారముకన్న ప్రజలకు క్షేమము చేయడమే క్షత్రియుని ముఖ్యకార్యము.

4) వైశ్యుడు - వ్యవసాయము, గోసంరక్షణ, వ్యాపారము మొదలైన పనులు చేస్తాడు. సమాజములో ఇతడే ధనమును సంపాదించేవాడు. ఇతని వైదిక కర్మల గురించి ముందే చెప్పాము. (గీ|| భా|| 18-44).

5) శూద్రుడు పోషణము కోసము కర్మ చేస్తాడు. అతడు, పూష కులమువాడు. తనకోసము, సమాజము కోసము, ఆవశ్యకమైన వస్తువులను ఉత్పాదన చేయడము ఇతని వృత్తి. ముగ్గురు - నలుగురు బుద్ధిమంతులు గుణవంతులు అయిన శూద్రులను, రాజు తన మంత్రిమండలిలో చేర్చుకోవాలి అని రాజధర్మము చెప్తున్నది. శూద్రునికి లౌకిక విద్యలలో సంపూర్ణ అధికారం ఉన్నది. వైదిక కర్మలో లేదు. ఆయా కాలములలో మాత్రమే చేయదగిన వైదిక కర్మల నియమములకు, వీరు చేసే కర్మలకు సమన్వయము కుదరకపోవడమే దీనికి కారణము. ఇది వారి ఆధ్యాత్మిక ప్రగతికి ఏమీ బాధకము కాదు. త్రైవర్ణికులకు తమ ధర్మము వల్ల ఏ విధముగా చిత్తశుద్ధి ప్రాప్తిస్తున్నదో, అదే విధముగా శూద్రునికి కూడా తన ధర్మమువల్ల చిత్తశుద్ధి ప్రాప్తిస్తున్నది. అతనికి ఆత్మజ్ఞానము పురాణములద్వారా ప్రాప్తిస్తున్నది. ఆఖరుకు చెప్పేది ఇది - వేదాంత శాస్త్రములో ఏతత్త్వమును తెలియచెప్పారో, ఆ తత్త్వమునకు వర్ణభేదముగాని, ఆశ్రమభేదముగాని ఏమీలేదు. ఇందువల్ల, అద్విజుడైన విదురుడు, ధర్మవ్యాధుడు, నాయన్మారులు, ఆళ్వారులు మొదలైనవారందరూ బ్రహ్మజ్ఞానులై ప్రసిద్ధిపొందారు. (అధ్యా|| 2,6).

19-4) ఆశ్రమ ధర్మములు :

బ్రహ్మచర్యము, గార్హస్థ్యము, వానప్రస్థము, సంన్యాసము - ఇవి నాలుగు ఆశ్రమములు. ఉపనీతుడైన బ్రహ్మచారి, తల్లిదండ్రులను విడచి, ఆచార్యుని దగ్గరే సేవ చేస్తూ వుండి, విద్యార్జన చేయాలి. అది పూర్తయిన తరువాత, ఆచార్యునికి గురుదక్షిణ యిచ్చి, అతని అనుమతితో తిరిగి యింటికి వచ్చి, గృహస్థుడు కావాలి. తనకు ఏ వైదిక కర్మలు చెప్పారో, వర్ణానుగుణముగా వాటిని ఆచరిస్తూ జీవనము గడపాలి. ఎప్పుడైతే మనుమడు పుడతాడో, తన పుత్రుడు అతని పుత్రునికి పరంపరాగత సంస్కారములను బోధిస్తూ వుంటాడో, అప్పుడు, వానప్రస్థుడు కావాలి. వానప్రస్థములో శరీరమును శుష్కింప చేయడమే ముఖ్యమైన తపస్సు; దాని తరువాత సంన్యాసి కావాలి. సంన్యాస ధర్మములు విస్తారముగా చెప్పే వున్నాము.

19-5) కర్మ :

వేదములలో నాలుగు విధముల కర్మలు చెప్పబడ్డాయి.

1) నిత్యకర్మలు : ఈ కర్మలు ప్రతిదినము - సమయానుసారముగా, విధిపూర్వకముగా చేస్తూ వుండవలసినవి. వీని జ్ఞానము బ్రహ్మచర్య అవస్థలోనే తెలుస్తున్నది. గృహస్థాశ్రమములో ప్రవేశించక ముందే మానవుడు - బ్రహ్మచర్య విషయములో ఋషులకు, యజ్ఞవిషయములో దేవతలకు, ప్రజల విషయములో పితృదేవతలకు ఋణపడి వుంటాడు. ఈ ఋణముల నుండి విముక్తుడు అవడమే ఈ కర్మల ఉద్దేశ్యము. (బృ|| భా|| 1-4-10). వీటిలో దేవయజ్ఞము, ఋషియజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, మనుష్యయజ్ఞము, భూతయజ్ఞము అని 5 అంగములు ఉన్నవి. శ్రుతి ఈ కర్మల ఫలితమును చెప్పలేదు. కాని, మీమాంసకులు చెప్పారు. ఈ కర్మలను చేయకపోవడము వల్ల 'ప్రత్యవాయము' (దోషము) కలుగుతుంది అని. (అథ్య|| 5-7). అది సరికాదు. 'చేయలేదు' అనే అభావరూపమువల్ల, భావరూప దోషము రాదు. కాని, ఆ కర్మలను చేయకపోవడమువల్ల, ఇతరమైన చేయనక్కరలేని కర్మలను చేస్తూ వుంటాడు. వానివల్ల దోషము వస్తుంది. నిత్యకర్మలవల్లనైతే పుణ్యము రానే వస్తున్నది.

2) నైమిత్తిక కర్మ : ఇది విశేష నిమిత్తములు వచ్చినప్పుడు చేయవలసిన కర్మ. గ్రహణము సమయములో చేసే కర్మ, పితృశ్రాద్ధము, తర్పణము మొదలైనవి. వీటిలో కూడా పుణ్యఫలము వున్నది. వీటిని కూడా ఆయా కాలములలో చేయాలి.

3) కామ్యకర్మ : ఏదైనా కామ్యముతో, శ్రుతిని అనుసరించి చేసే కర్మలు - కామ్యకర్మలు. పుత్రులకోసము చేసే పుత్రకామేష్ఠి, రాజ్యాధికారము కావాలని చేసే సాంగ్రహణ్యేష్ఠి-“సాంగ్రహణ్యేష్ఠ్యా యజతే ఇమాం జనతాం సంగృహ్ణానీతి” (త్రై||బ్రా||3-8-1) స్వర్గప్రాప్తికి చేసే జ్యోతిష్ఠోమము-“జ్యోతిష్ఠోమేన స్వర్గకామో యజేతా” (తాండ్య బ్రాహ్మణము 16-3-3), మొదలైనవాటిని కామ్యకర్మలు అంటారు.

4) ప్రతిషిద్ధ కర్మ : ఇది నిషిద్ధ కర్మ. “తస్మాత్ బ్రాహ్మణః సురాం న పిబతి పాపృనా నేత్సంస్కృజ్యా ఇతి” (కారక సంహిత 12-12)-పాపాలు తనను అంటకూడదనే భావనతో బ్రాహ్మణుడు మద్యపానమును చేయడు. “నాప్పు మూత్ర, పురీషం కుర్యాత్ న నిష్ఠివేత్ న వివసనః స్నాయాత్” - నీటిలో మల-మూత్ర విసర్జనము కూడదు. ఉమ్మివేయ కూడదు, నగ్నముగా స్నానము చేయరాదు, మొదలైనవి నిషిద్ధములు.

(యజురారణ్యకము 1-112). ఇవి చేయడమువల్ల పాపము నిశ్చయము.

19-6) కర్మతో మోక్షము వస్తుందా?

ఈ భాగములో ప్రశ్నోత్తరముల ద్వారా కర్మతో మోక్షము రాదని చెప్పడము అయినది.

1) ఇదివరకు ఇలా చెప్పాము - మోక్షము నిరతిశయ సుఖము. మిగిలిన సుఖములు పుణ్యఫలములు. అందువల్ల, అత్యధిక పుణ్యకర్మలవల్ల మోక్షము ప్రాప్తిస్తుందా?

ఎంత పుణ్యకర్మ వుంటుందో, అంతే సుఖము వుంటుంది. అందువల్ల, అధిక పుణ్యకర్మ ఎంతో ఎక్కువయిన పుణ్యలోకప్రాప్తిని ఇస్తున్నది. అయినా, ఆ పుణ్యకర్మ అయిపోగానే ఆ పుణ్యలోకములను విడిచిపెట్టి రావాలి. అలాంటి పరిస్థితిలో పుణ్యకర్మలవల్ల వచ్చిన సుఖము అనిత్యము అని తెలుస్తున్నది. అవి నిత్యసుఖమైన మోక్షమును ఇవ్వలేవు.

2) ప్రతిషిద్ధ కర్మలను చేయకపోవడమువల్ల పాపము పోతున్నది. కామ్యకర్మలను విడిచిపెట్టడమువల్ల పుణ్యము దూరమవుతున్నది. నిత్య నైమిత్తిక కర్మలను చేయడమువల్ల ప్రత్యవాయదోషము రాదు. ఇలా చేయడమువల్ల మోక్షము ప్రాప్తిస్తున్నదా?

ఈ విధముగా కర్మలు చేస్తున్నవారికి కూడా వారి పూర్వజన్మలలో చేసిన సంచితకర్మ ఆధారముగా జన్మలు ఎత్తవలసే వుంటున్నది. ఇప్పుడు చేస్తున్న నిత్యనైమిత్తిక కర్మలవల్ల వచ్చిన పుణ్యముతో కూడా జన్మలను పొందాలి. ఇందువల్ల ఈ విధమైన కర్మానుష్ఠానముతో మోక్షము రాదు.

3) ఈ జన్మలో చేసిన నిత్యనైమిత్తిక కర్మలవల్ల సంచిత కర్మలు నశించవా? అలా నశిస్తే మోక్షము ప్రాప్తిస్తున్నదా?

ఒకవేళ అలా జరిగితే మోక్షము వస్తుంది. కాని, నిత్యకర్మల పుణ్యము సంచితకర్మలలోని పాపమును నశింపచేస్తున్నది; పుణ్యమును నశింపచేయదు. ఇంకా, పుణ్యము పెరుగుతుంది. అందువల్ల ఈ కర్మలవల్ల మోక్షము సిద్ధించదు.

4) అవిద్యా నాశనమువల్ల మోక్షము వస్తుందని చెప్పబడినది కదా! నిత్యకర్మలు అవిద్యను నశింపచేయలేవా?

నిత్యకర్మలు అలా చేయలేవు. ఎందుకనగా, నిత్యకర్మలకుగాని, ఇతర ఏ కర్మలకుగాని అవిద్యతో విరోధము లేదు. అవి ఒకదానికి ఇంకొకటి పూరకము.

5) శ్రుతి నిత్యకర్మల ఫలమును చెప్పలేదు. అందువల్ల వాటికి ఫలము మోక్షమే అవుతున్నదా?

కర్మఫలము ఏదైనా అది అనిత్యము అవడమువల్ల, మోక్షము నిత్యము కనక, కర్మల ఫలము మోక్షము కాదు.

6) కనీసము చిత్తనిరోధమనే మానసిక కర్మకు మోక్షఫలము వస్తుందా? - “చిత్తవృత్తి నిరోధస్య వేదవాక్య జనిత ఆత్మవిజ్ఞానాత్ అర్థాంతరత్వాత్ తన్తాంతరేషు చ కర్తవ్యతయా అవగతత్వాత్ విధేయత్వమితి చేత్?”

అలా రాదు. బ్రహ్మోత్పత్తివిజ్ఞానము తప్ప వేతే ఏ విధినీ మోక్షమునకు సాధనముగా శ్రుతి చెప్పలేదు. కాని, ఆత్మవిజ్ఞాన స్మృతి సంతానముతో చిత్తవృత్తి నిరోధము తనకు తానే అవుతున్నది - “న హి ఆత్మవిజ్ఞాన తత్స్మృతి సంతాన వ్యతిరేకేణ చిత్తవృత్తి నిరోధస్య సాధనమస్తి...న తు బ్రహ్మవిజ్ఞాన వ్యతిరేకేణ అన్యన్మోక్షసాధనమ్ అవగమ్యతే” (బృ|| భా|| 1-4-7). ఈ విధముగా చిత్తవృత్తి నిరోధము, ఆత్మవిజ్ఞాన స్మృతి సంతానమునకు ఫలము. అంతేగాని ఆత్మవిజ్ఞానమునకు చిత్తవృత్తి నిరోధము సాధనము కాదు.

ఇంతగా చెప్పిన తరువాత, మోక్షమార్గములో కర్మయొక్క స్థానము చెప్పవలసి వున్నది. కామ్యకర్మలవల్ల స్వర్గాదులు వస్తాయి; కాని మోక్షము రాదు; ఇది ముందే నిశ్చయమయినది. ప్రతిషిద్ధ కర్మము తప్పక నరకమునకు తీసుకుపోతున్నది. కాని, నిత్యనైమిత్తిక కర్మ నిష్కామముగా - అనగా, “నేను కేవలము భగవంతుని దాసుడను, అతడు వేదములద్వారా ఏ విధమైన నిత్యకర్మ చేయమని నిర్ణయించాడో, అదే విధముగా ఆ కర్మ చేస్తూ వుండడము నా కర్తవ్యము.” - ఈ విధమైన నిష్కామభావముతో చేస్తూ వుంటే, వానికి చిత్తశుద్ధి కలుగుతుంది. యోగులు, సంగమును విడచి, ఆత్మశుద్ధికోసము కర్మచేస్తూ వుంటారు - “యోగినః కర్మ కుర్వంతి సజ్గం త్యక్త్వాత్మశుద్ధయే” (గీ|| 6-11). చిత్తము ఎంతగా శుద్ధమవుతూ వుంటే, వేదాంత అర్థము అంతగా మనస్సుకు పడుతుంది. జ్ఞానము వృద్ధి చెందుతుంది. అంటే, శాస్త్రవిహిత నిష్కామకర్మ, సాక్షాత్తు మోక్షప్రాప్తిని కలిగించకపోయినా, మోక్షకారణమైన జ్ఞాన ఉత్పత్తికి సహకారి అవుతుంది. (సూ|| భా|| 3-4-26).

19-7) మోక్షమార్గము ఒకటా? అనేకమా?

నిష్కామముగా చేసే నిత్యనైమిత్తిక కర్మలు జ్ఞానోత్పత్తికి అనివార్యములని మనకు తెలిసినది. అనగా, ఈ ప్రకారము కర్మ చేయనివారికి జ్ఞానప్రాప్తి ఏమాత్రము కలుగదు. “న కర్మణామనారంభాన్నైష్కర్మ్యం పురుషో-శ్చుతే” (గీ|| 3-4). కాని, నేటి వక్తలు కొందరు మోక్షమునకు జ్ఞానమార్గము, కర్మమార్గము, భక్తి మార్గము మొదలైన అనేక మార్గములు వున్నవి. నీవు ఏ మార్గములోనైనా వెళ్ళవచ్చు’ అని చెప్తున్నారు. వారికి సిద్ధాంతము తెలియదు.

మోక్షమునకు ఒకటే మార్గము వున్నది. ఇంకొక్కటి లేదు. నాన్యః పంథా అయనాయ విద్యతే | (త్రై|| ఆ|| 3-12-14). కర్మత్వబుద్ధితో వున్న అజ్ఞానులు - తమ కర్మలను చేస్తూపోవడము ఈ మార్గములో ప్రథమ సోపానము. ఈ సోపానము కర్మమార్గము. ఈ కర్మలవల్ల కలిగిన చిత్తశుద్ధి యొక్క బలముతో, కర్మలను విడచి సదా భగవంతుని చింతనతో శ్రవణ - మనన - నిధిధ్యాసనలతో సమయము గడుపుతూ వుంటాడు. ఇది మోక్షమార్గములో రెండవ సోపానము. ఇది జ్ఞానమార్గము. ఈ రెండు నిష్ఠలు లేకుండా, మూడవమార్గము ఏదీ లేదు - “లోకే-స్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా, పురాప్రోక్తా మయాసఘః జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం, కర్మయోగేన యోగినామ్” (గీ|| 3-3). ఈ విధముగా మోక్షము - జ్ఞానముచేతనే పొందదగినది. ఇంక దేనివల్ల కాదు. ఎవరో ఒకరు తన జీవితమంతా కర్మమార్గములో వుండగలరు. ఇంకా ఒకరు జ్ఞానమార్గముతోనే తమ యాత్ర ప్రారంభించవచ్చు. దీనివల్ల ఇవి రెండూ స్వతంత్ర మార్గములు అని అర్థము చేసుకోరాదు. ఎందుకంటే, గతజన్మల కర్మల ఫలితముగానే, ఇప్పుడు జ్ఞానమార్గములో వెళ్ళేవారికి బలము వస్తుంది అని శాస్త్రము చెప్తున్నది. కర్మలలోనే లిప్తుడైవుండే వాడికి మోక్షము రాదు అని కూడా శాస్త్రము చెప్తున్నది.

ఇంకా కొంతమంది - జ్ఞానమార్గముకాక మోక్షమునకు భక్తిమార్గము కూడా ఉన్నది - అంటున్నారు. ఇది పూర్తిగా అసంబద్ధము. ఎందుకనగా, వాసనాదూషితమైన భక్తితో రావణుని వంటి వారు కూడా మోక్షవిరుద్ధమైన కామ్యములను మాత్రమే పొందారు. భక్తి లేకుండా కర్మయోగము కూడా సంభవము కాదు. జ్ఞానయోగము కూడా సాధ్యము కాదు. ఈ రెండూ విడచి, కేవలము భక్తితో మోక్షప్రాప్తి అనే మాట భక్తిశాస్త్రమునకు కూడా విరోధి. “యః స్వధర్మం పరిత్యజ్య భక్తిమాత్రేణ జీవతి న తస్య తుష్యతే విష్ణుః ఆచారేణైవ తుష్యతి” - ఎవరైతే స్వధర్మమును విడచి, భక్తిమార్గముతోనే జీవితమును గడిపివేస్తారో, వారి విషయములో విష్ణువు తృప్తిపడడు. స్వధర్మాచరణముతోనే తృప్తి పడతాడు. (నారద పురాణము). ఈ హెచ్చరికను పరమ భాగవతోత్తములైన నారదులే చెప్పారు. అందువల్ల, ఇలా భక్తి ఒక్కటే చాలు, ఇంకేమి అక్కరలేదు అని చెప్పడము - కర్మలో నిర్లక్ష్యము, అశ్రద్ధ, ఆలస్యము (బద్ధకము), అజ్ఞానము, వీటికి గుర్తు అవుతున్నది. వైదిక కర్మలలో ఎవరికి అధికారము లేదో వారికి భక్తిమార్గము మోక్షప్రాప్తి కలిగిస్తున్నదని చెప్పడము కూడా పద్ధతి కాదు. కారణము, ఇటువంటి వారికి కూడా వారికి తగిన వేతే ప్రకారమైన పూజలు - జపములు మొదలైనవి చెప్పారు. అవే వారి కర్మలు - “పురుషమాత్ర సంబంధిభిః జపోపవాసదేవతారాధనాదిభిః ధర్మవిశేషైః అనుగ్రహో విద్యాయాః సంభవతి” (సూ॥ భా॥ 3-4-38).

19-8) భక్తి

భక్తి సామాన్య ధర్మము. భక్తి లేనివాడు నాస్తికుడు. వాని విషయములో ఇప్పుడు చర్చ చేయవలసిన అవసరము లేదు. ముముక్షువు కానటువంటి ఆస్తికునిలో కూడా భక్తి వుంటున్నది. దుఃఖములో వుండే ఆస్తికుడైన ‘అర్తుడు’; ఎక్కువగా సుఖసంపత్తిని కోరే ఆస్తికుడైన ‘అర్థార్థి’ కూడా భక్తులే. సుఖ-దుఃఖ ద్వంద్వములను తరించాలనే ఇచ్చగతి భగవంతుని స్వరూపమును తెలుసుకోవాలనే ఇచ్చ వున్న ‘జిజ్ఞాసు’వు కూడా భక్తుడే. ఇంతేకాక, అతనిని తెలుసుకున్న ‘జ్ఞాని’ కూడా భక్తుడే. ‘భక్తి’ అంటే మానవుని హృదయములో వుండే ప్రేమ. ఈ ప్రేమ సాధారణముగా పతి-పత్ని, పుత్రులమీద వుంటున్నది. అది భగవంతుని మీద, గురువుమీద వుంటే దానిని ‘భక్తి’ అంటారు. శ్రవణ, భజన, స్మరణ, నమస్కారాద్యాచరణముల వల్ల భక్తి అభివృద్ధి చెందుతుంది. మెల్లమెల్లగా జగద్భవహారములో అతనికి రుచి పోతుంది; అదే వైరాగ్యము. దాని తరువాత శాస్త్ర శ్రవణ-మనన-నిదిధ్యాసనములతో జ్ఞానము పొందగలడు. ఈ విధముగా భక్తితో సంసారములో వైరాగ్యము, వైరాగ్యముతో జ్ఞానము పొందగలడు. ఏ విధముగా కర్మఫలము భగవంతుని అధీనమో, అదే విధముగా జ్ఞానఫలము కూడా భగవంతుని అధీనమే. -“మదధీనం కర్మిణాం కర్మఫలం జ్ఞానినాం చ జ్ఞానఫలం” (గీ॥ భా॥ అధ్యా॥ 15 యొక్క సంబంధ భాష్యము). ఇందువలన ముముక్షువునకు భగవంతునిపై భక్తికన్న అన్యమార్గము లేదు.

ఇప్పుడు జ్ఞానికి భక్తి ఎలా వుంటున్నదో దానిని వివరిస్తాము. ఎవరైతే, తన లోన - బయట అంతటా వాసుదేవుడినే చూడగలడో, అతడు - ఆర్తాది భక్తులందరి కన్న శ్రేష్ఠుడు. అటువంటి మహాత్ముడు దుర్లభుడు. “వాసుదేవః సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః (గీ॥ 7-11). “తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్తః ఏకభక్తిర్విశిష్యతే” (గీ॥ భా॥ 7-17). ఎందుకనగా, అతడు బ్రహ్మకంటె వేతే తానొక్కడున్నాడని అనుకోను కూడా అనుకోను; అందువల్ల, అతడు వాసుదేవుడే అయి వుంటాడు - “జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్” (గీ॥ 7-18). ఇటువంటి జ్ఞానము భక్తికి పరాకాష్ఠ. ఇటువంటి భక్తుడు, జిజ్ఞాసువుగా ఉన్న స్థితిలో ఏ భక్తిని ప్రకటిస్తున్నాడో అది

ఇప్పుడు అతనిలో కనపడదు. ఎందుకనగా, అప్పుడు ద్వైత భావముతో ఉన్నాడు; ఇప్పుడు అది అతనిలో లేదు. ఇలాంటివానికి భక్తి ఏ విధముగా వుంటున్నదని సామాన్య మానవునికి సందేహము వస్తున్నది. అతనికి, యిప్పుడు ద్వైత భావము లేకుండా కేవలము పరమాత్మ స్వరూపముతో ఒక్కటిగానే ఉంటున్నది. ఒక దృష్టాంతముతో ఇది స్పష్టమవుతున్నది. పరమేశ్వరునితో వివాహము కోసము పంచాగ్ని మధ్యములో తపస్సుచేసిన గిరిజాదేవి జిజ్ఞాసువు; అయితే, తన తపోబలముచేత పరమేశ్వరునిలో ఒక్కటైన పరమేశ్వరి జ్ఞాని అయినది.

సాధనా ప్రకరణముయొక్క తాత్పర్యము

ప్రారబ్ధానుసారము శారీరక వ్యవహారములు చేస్తూ వున్నా, తన శరీరము మీద 'నేను' అనే అధ్యాస లేకుండా, అందరిలోనూ తన ఆత్మలోనూ వున్నది బ్రహ్మమే అని అనుకునే సర్వాత్మభావమే మోక్షము. ఈ జ్ఞానము, శ్రుతి చెప్పిన శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసములతో వస్తున్నది. కర్మతో గాని, ఇంక ఏ సాధనములతోగాని రాదు. ఇది హృదయగతమగుటవలన చిత్తశుద్ధి అవసరము. ఏ విధముగా మోక్షము జ్ఞానమువల్లనే ప్రాప్తిస్తున్నదో - అలాగే, చిత్తశుద్ధి గృహస్థునకు నిష్కామకర్మవల్ల, వివిదిషా సంన్యాసికి నిష్కామ ఉపాసనవల్ల - ప్రాప్తిస్తున్నది. జ్ఞానములో, కర్మలో భక్తి కలసే వుంటుంది. అందువల్ల భక్తియోగము మోక్షమునకు ఇంకొక వేతే మార్గము కాదు.

ప్రశ్నలు :

1. మోక్షము దేని ఫలము?
2. మోక్షమునకు కర్మతో ఏమీ లాభములేదని ఎందుకు చెప్పరాదు?
3. సుఖ-దుఃఖముల కారణములను ఎవరూ ఎందుకు నిశ్చయము చేయలేరు?
4. జీవుని శ్రేయోమార్గమును ఏ ప్రమాణముతో తెలుసుకోవాలి? ఎందుకు?
5. వర్ణముల సృష్టి ఎలా జరిగినది?
6. ధర్మము యొక్క సృష్టి ఎందుకు జరిగింది?
7. సమాజము అంటే ఏమిటి?
8. బ్రాహ్మణునికి సహజకర్మలు ఏవి?
9. పురోహితుని లక్షణములను స్మృతి ఎలా చెప్పినది?
10. క్షత్రియుని స్వాభావిక కర్మలు ఏవి?
11. వైశ్యుని వృత్తులు ఏవి?
12. శూద్రుడు ఏవి కర్మలు చేయాలి?
13. ఆశ్రమములు ఎన్ని? వాని ధర్మములు ఏమిటి?

14. ప్రతిషిద్ధ కర్మలు విడిచిపెట్టి, నిత్య-నైమిత్తిక కర్మలు చేస్తూ వుంటే మోక్షము ఎందుకు రాదు?
15. చిత్తశుద్ధి ఎలా అవుతున్నది?
16. కర్మతో మోక్షము ఎందుకు ప్రాప్తించదు?
17. మోక్షమార్గము యొక్క సోపానములు ఏవి?
18. భక్తిమాత్రముతోనే మోక్షం ప్రాప్తిస్తున్నది అన్నమాట ఎందుకు సరికాదు?
19. భక్తి అంటే ఏమిటి? భక్తితో మోక్షము ఎలా ప్రాప్తిస్తున్నది? జ్ఞానిలో భక్తి ఏరూపముగా వుంటుంది?

Maha Parivrajaka

ఉపసంహారము

మేము ఏది చెప్పాలనుకున్నామో అది చెప్పేశాము. ఇదే సమగ్ర వేదాంతము యొక్క సారాంశము. వీటినిన్నిటినీ ఒకసారి సింహావలోకనము చేయడమువల్ల విషయము బాగా స్పష్టము అవుతుంది, జ్ఞాపకము కూడా వుంటుంది. ఇప్పుడు ఈ సారాంశము యొక్క సారమును చెప్తున్నాము.

ఇందులో విషయము - జగత్తు, బ్రహ్మ, జీవుడు వీరి నిజస్వరూపమును స్పష్టము చేయడము. వీనిని తెలియడమువల్ల లాభము, మోక్షము. దానిని పొందడము అందరికీ సాధ్యము కాదు. దానికి 'అధికారి'మనే యోగ్యత కావాలి. (అధ్యాయ 1). నిత్యానిత్య వస్తువివేకము, వైరాగ్యము, శమాదులు, ముముక్షుత్వము - ఇవి మోక్షప్రాప్తి పొందగలిగే 'అధికారి' లక్షణములు. మోక్షప్రాప్తిలో జాతి-లింగము మొదలైన భేదములు ఏమీలేవు. (అధ్యాయ 2). ఇన్ని గుణములు వున్నా సద్గురువు యొక్క సహాయము లేకుండా, స్వతంత్రముగా మోక్షమునకు ప్రయత్నము చేయకూడదు. ఎంత బుద్ధిమంతుడైనా, శాస్త్ర పరిజ్ఞానము వున్నా అలా చేయరాదు. గురువుకు, అనివార్య గుణ-పరంపర, శాస్త్రజ్ఞానము కూడా వుండాలి. ఇటువంటి గుణములు కలిగిన గురువును, ముముక్షువు వెదకాలి; ఇది అతని కర్తవ్యము. అటువంటి సద్గురువు భగవత్పూజనము దొరుకుతాడు. ఒకవేళ, దౌర్భాగ్యమువల్ల అయోగ్యుడైన గురువు దొరికినట్లయితే, ఎప్పుడు ఆ సత్యము తెలుస్తుందో, అప్పుడే అతనిని విడిచిపెట్టాలి. (అధ్యాయ 3). గురువు ఆగమ ప్రమాణముతోనే శాస్త్రమును నేర్పిస్తాడు. ప్రత్యక్ష-అనుమాన-ఉపమాన-అర్థాపత్తులనే ప్రమాణములతో ఏ ప్రకారముగానూ ఆత్మస్వరూపము నిశ్చయము అవదని చెప్తాడు; ఆగమములు, అపౌరుషేయములు గనుక, ధర్మాధర్మములు - ప్రకృతికి అతీతమయిన విషయములు, వేదముల ద్వారానే నిర్ధారణ చేయబడతాయి. (అధ్యాయ 4).

పూర్వము ప్రతిపాదించబడిన జగత్తుయొక్క సత్యమైన స్వరూపము బ్రహ్మమే. ఇందువల్ల అది వేదములద్వారానే నిశ్చయింపబడుతున్నది. అంటే, అది ప్రత్యక్షాది ప్రమాణముల పరిధిలోనికి రాదు. అయినా, వేదాంత విరోధులయిన నాస్తికులు మొదలైన సిద్ధాంతములు, దానిని అనుమానాది ప్రమాణముల ద్వారా నిర్ధారణ చేయాలని ప్రయత్నము చేస్తున్నారు. వాటిలో ఏదీ ఉచితముగా లేదు. వైదికులైనప్పటికీ, మీమాంసకులు ఇలా చెప్తున్నారు. - 'జగత్తు అనాది. ఇది సృష్టింపబడలేదు'. కాని, ఇది కూడా సరియైనది కాదు. అందువల్ల, శ్రుత్యనుసారమే ఈ విషయము నిర్ణయము చేయడము జరిగినది. (అధ్యాయ 5).

బ్రహ్మ జగత్తుకు అభిన్న నిమిత్తోపాదాన కారణమని శ్రుతి చెప్తున్నది. ఈ విషయము వేదాంత శాస్త్రమునకు ప్రాణము వంటిది కనుక జాగ్రత్తగా తెలుసుకోవాలి. సృష్టికి ప్రథమమున కేవల బ్రహ్మమే వున్నది. అందువల్ల, ఇప్పుడు అనుభవమునకు వస్తున్న అంతటికీ, బ్రహ్మమే ఉపాదానము, ఇంకేదీ అవడానికి వీలులేదు. అప్పుడు, జగత్తుయొక్క సత్యస్వరూపము బ్రహ్మమేనని నిశ్చయము అవుతున్నది. బ్రహ్మ కారణము - జగత్తు దాని కార్యము. ఈ కార్య-కారణ సంబంధము చాలా చమత్కారముగా వున్నది. ముముక్షువునకు చాలా జాగ్రత్తగా బోధపరచే ఉద్దేశ్యముతో దీనిని ప్రత్యేక ఆవరణములలో స్పష్టముగా చూపించాము. ఇవన్నీ యుగళవాక్యములు. వీటిని మళ్ళీ మళ్ళీ మననము చేయడము శాస్త్రజ్ఞానమునకు అవసరము. (అధ్యాయ 6). బ్రహ్మ, జగత్తుకు అభిన్న నిమిత్తోపాదాన కారణమని వేదాంత సిద్ధాంతము చెప్తున్నది. ఈ సిద్ధాంతమునకు విరోధులైన ప్రాచీనుల, ఆధునికుల, భవిష్యద్విద్వాంసుల అన్ని ప్రశ్నలకూ ఇందులో సమాధానము దొరుకుతుంది. అవన్నీ చాలా దీర్ఘమైన సమాసములు; కాని, 'ఉపాధి' అనే పారిభాషిక

శబ్దమును ప్రయోగము చేసి, వీటిని సంక్షేపముగా చెప్పాము. బ్రహ్మకు, కార్యరూపి జగత్తు ఉపాధి; కార్యము కేవలము వాచారంభణ నామధేయము మాత్రమే. ఈ జగత్తు కారణ బ్రహ్మలో లేదు; కాని జగత్తులో బ్రహ్మ ఉన్నది. (అధ్యాయ 7).

బ్రహ్మకు ఒక చిహ్నము లేదు. కాని జగత్తులో అనేక చిహ్నములు ఉన్నవి. పైన చెప్పిన బ్రహ్మ ఈ విధమైన జగత్తుకు కారణము అయితే, ఆ రెండింటికీ మధ్య ఏదో ఒక విచిత్రమైన శక్తి ఉండవలసి వస్తున్నది. అదే, 'మాయ'. అది బ్రహ్మ స్వరూపమును దాచి, దానిని అన్యరూపముతో ప్రకటించే బ్రహ్మ శక్తి. ఇది త్రిగుణాత్మిక మరియు పరిణామి నిత్యము. కార్యదృష్టితో చూస్తే కార్యముగా, కారణదృష్టితో చూస్తే కారణముగా కనపడుతున్నది. ఇందువల్ల, ఇది అనిర్వచనీయము. కాని, తన స్వరూపములో ఇది బ్రహ్మకంటె వేఱు కాదు. (అధ్యాయ 8).

ఈ విధముగా, జగత్తు యొక్క స్వరూపము బ్రహ్మగా సిద్ధమయిన తరువాత, బ్రహ్మ స్వరూపమును తెలుసుకోవలసి వున్నది. జగత్తులోనే వర్తమానమయి వుండడమువల్ల దానిని యిక్కడే వెదుకవలసి ఉన్నది. అంతకంటె మనకు ఇంకొక మార్గము కూడా లేదు. కాని, దాని స్వరూపములో ఏ వికారములు లేవో అవి జగత్తులో ఉన్నవి. ఈ వికారములకు అన్యముగా బ్రహ్మను తెలుసుకోవలసి ఉన్నది. మొదట బ్రహ్మను దాని విశేషణములతోను, తరువాత దాని లక్షణములతోను బోధించడము అయినది. దానికి సర్వజ్ఞత్వాది విశేషణములు - సత్యత్వాది లక్షణములు ఉన్నవి. విశేషణములకంటె, లక్షణములు స్వరూపమునకు దగ్గరగా వుంటాయి.

ఇక్కడ, కార్యకారణానన్యత్య న్యాయమును సూక్ష్మ విచారణ చేసి, సత్యము-అసత్యము, అనిర్వచనీయత్వము, మిథ్య, వీటిని ప్రత్యేక అర్థములతో స్పష్టము చేయడమయినది. బ్రహ్మ సంబంధము లేని జగత్తు మిథ్య; ఇది కార్య-కారణానన్యత్య న్యాయములోని ఉత్తరార్థవాక్యములో చెప్పిన జగత్తు. ఇది అనిర్వచనీయము కాదు. పూర్వార్థ వాక్యములో చెప్పిన కార్యము అసత్యము, అనిర్వచనీయము అవుతున్నది. దృశ్య జగత్తు ఇదే. జిజ్ఞాసువు శాస్త్రము ద్వారా దీనిని బ్రహ్మోభిన్నము అని వింటాడు. కాని, తన పూర్వ వ్యవహార దృష్టితో బ్రహ్మకంటె భిన్నమనే అనుకుంటాడు. ఇలా ఉండడమువల్ల భాష్యకారులు జగత్తును అనిర్వచనీయమని చెప్పారు. ఇది జిజ్ఞాసువు సంశయ జ్ఞానమునకు విషయము.

ప్రశ్న : రజ్జువును చూడగానే, “ఇది రజ్జువా, సర్పమా? అనే సంశయ జ్ఞానమునకు, ఈ సంశయ జ్ఞానమునకు తేడా ఏమిటి?

సమాధానము : రజ్జువును పరీక్షించిన తరువాత ‘ఇది సర్పము కాదు - సర్పము లేనే లేదు. రజ్జువు ఒక్కటే వున్నది’ అని తెలుస్తున్నది. ఈ సర్పము మిథ్య. అనిర్వచనీయము కాదు. శాస్త్రము ద్వారా జగత్తును పరీక్షించిన తరువాత నిశ్చయము అవుతున్నది - ‘జగత్తు బ్రహ్మతో భిన్నము కాదు; ఎప్పుడూ భిన్నముగా లేదు కూడా. పరిణామము (పరివర్తన) జరుగుతున్నా కూడా ఎప్పుడూ బ్రహ్మమే, ఇందువల్ల బ్రహ్మము ఒక్కటే వున్నది.’

బ్రహ్మ లక్షణములలో చెప్పబడిన జ్ఞానము - మామూలు వాడుక మాటలతో చెప్పే జ్ఞానముకన్న వేఱైనది. అది కేవలము జ్ఞప్తి. ఇది మననము చేసిన తరువాత తెలుస్తున్నది. (అధ్యాయ 9).

బ్రహ్మ విషయములో విశేషణములు - లక్షణములు చెప్పి, దాని స్వరూపమునకు చాలా దగ్గరగా తీసుకువెళ్ళిన తరువాత కూడా దాని స్వరూపము తెలియడము జరగదు; కారణము - అది నూటికి నూరుపాళ్ళు లక్షణరహితము కనుక తెలియబడదు. ఈ విధమైన ఏ ప్రయత్నముతో గాని చెప్పబడదు - తెలుసుకోబడదు. ఏ ఏ చిహ్నములద్వారా, మాటలద్వారా తెలియజెప్పడానికి ప్రయత్నము చేస్తామో, వాటన్నిటికీ అదే ఆత్మ కనుక - అది పూర్తిగా అలక్షణము. ఇందువలన, దానిని 'స్థూలారుంధతీ న్యాయము'తోనే చెప్పాలి. ఇది ఎలాగంటే - చాలా చిన్న నక్షత్రమును చూపించడానికి, కిటికీ ద్వారా పెద్దచెట్టును, ఆ చెట్టుకొమ్మమీదుగా పెద్ద నక్షత్రమును చూపి, ఆ నక్షత్రము ప్రక్కన ఉన్న చిన్న నక్షత్రమువైపు దృష్టిని మళ్ళించి చూపించాలి. ఇలాగే బ్రహ్మను కూడా తెలియపరచాలి; ముందువచ్చే విచారణను తెలుసుకున్న తరువాత, వెనుకటి విచారణను నిరాకరణ చేస్తూ ముందుకు వెళ్ళే క్రమమునే అధ్యారోప - అపవాదము అంటారు. ఇక్కడ నిరాకరణమునకు అర్థము - స్వరూపములో నిషేధము చేయడము. దీనిని, తెలియజేసేటందుకు - ప్రాతిభాసిక సత్యము, వ్యావహారిక సత్యము, పారమార్థిక సత్యము, అని మూడు సత్యములను శాస్త్రము చెప్పినది. (అధ్యాయ 10.)

ఇప్పుడు గ్రంథముయొక్క తరువాతి భాగములో, జీవ ప్రకరణము వున్నది. మిగిలిన అన్ని ప్రకరణములకన్న ఇది చాలా విస్తృతము. జీవుడు తనకోసము ఏ భ్రాంతులను సృష్టించుకున్నాడో అవి చాలా విస్తృతముగా ఉన్నవి. వాటిని నిరాకరణ చేసే ఈ ప్రకరణము కూడా అందువల్ల చాలా విస్తృతము అయినది. ప్రతియొక్కరు 'నేను' అని చెప్పే, స్థూల - సూక్ష్మ శరీరముల విశ్లేషణమే దీనిలో ప్రథమ అధ్యాయము. ఇక్కడ, గమనించవలసిన విషయము - సాంఖ్యాదులు చేసిన పంచప్రాణముల విశ్లేషణ, శ్రుతిలో చెప్పిన విశ్లేషణ వేరుగా వున్నాయి. జీవుడు, ఒక జన్మనుంచి యింకొక జన్మకు వెళ్ళిన తరువాత ఈ స్థూలశరీరము ఇక్కడే నశించిపోతున్నది. కాని, సూక్ష్మశరీరము ముందు జన్మలకు వెళ్ళూ వుంటుంది. 'కాయేన మనసా వాచా' చేసే అన్ని కర్మల సంస్కారములను ఇది తనలో దాచుకునే వుంటుంది. వాటిని అనుసరించి తరువాతి జన్మ ప్రాప్తిస్తున్నది. ఇలా, అనాది కాలమునుంచి వస్తూనే వున్నది. (అధ్యాయ 11).

ఈ అనాది కర్మలకు కారణమైన అవిద్యయే 'కారణ శరీరము'. అవిద్యవలననే జీవుడు సత్కర్మ - దుష్కర్మ చేస్తున్నాడు. వాటి ఫలములను అనుభవిస్తున్నాడు. తనని తాను తెలుసుకోకపోవడమే అవిద్య. ఈ తెలుసుకోకపోవడము వల్లనే అతడు, తనను శరీరాదులని అనుకుంటున్నాడు. ఇదే అధ్యాస. శరీరోపాధిద్వారా తనను - పురుషుడూ స్త్రీ అని, స్థూలుడు కృశించినవాడు అని ఈ మొదలైనవన్నీ అనుకుంటున్నాడు. ఇంకా, బుద్ధి ఉపాధి ద్వారా తనను సుఖి-దుఃఖి అనికూడా అనుకుంటున్నాడు. అతని నిరుపాధిక స్వరూపమే బ్రహ్మ అని శాస్త్రము చెప్తున్నది. ఒకవేళ, జీవుడు ఇది తెలుసుకుంటే - అతనికి శరీరము మీద వున్న తాదాత్మ్యభావము తొలగిపోతున్నది. కర్తవ్యము, భోక్తృత్వము కూడా వదలిపోతాయి. ఇందువల్ల అంతఃకరణములో సంస్కారములు ఉత్పన్నము కావు. అందువల్ల, తరువాత జన్మకూడా రాదు. ఈ విధముగా "అహం బ్రహ్మస్మి" అని తెలుసుకోవడమే మోక్షము; అది తెలియకపోవడమే అవిద్య; అదే బంధము. ఈ అవిద్యారూప అంధకారము అభావరూపము. కాని, దీనితో జన్యమయిన అధ్యాస భావాత్మకబుద్ధిప్రత్యయము. అందువల్ల అవిద్య సాక్షాత్తు దుఃఖకారణము కాదు, కామనవల్ల ప్రేరేపింపబడిన అధ్యాస సాక్షాత్తు దుఃఖకారణము. ఈ అవిద్య ఏదో ఒక సమయములో మొదలయినది కాదు; ఇది అనాది.

ఈ సందర్భములో మాయ-అవిద్యల అంతరమును స్పష్టముగా చెప్పాము. శాస్త్రమును ధ్యానపూర్వకముగా అధ్యయనము చేస్తే, వీటిని అభిన్నముగా చూడడము సంభవమే కాదు. కాని, ఒకే జగత్తును అవిద్యా కల్పితము అని - మాయాకార్యము అని వర్ణనము చేయబడినది. ఇందువల్ల లోకులు ఈ భ్రమలో పడుతున్నారు. మాయ అంటే అవిద్య అని వీరి భావము. అందువల్ల విషయమును మరొకసారి పరిశీలించాలి. అవిద్యా కాలములో జీవుడు జగత్తును బ్రహ్మకంటె స్వతంత్రమని అనుకుంటాడు. ఈ జగత్తు అవిద్యా కల్పితమైనది; ఎందుకనగా, అది స్వతంత్రము కనక. ఇందువల్ల, దానిని నిరాకరణ చేసి, కారణదృష్టితో జగత్తును తెలుసుకోవడమువల్ల, అది మాయా కార్యమని బోధపడుతున్నది. అనగా, అది బ్రహ్మతో అసన్యము. ఈ విధముగా, ఎప్పుడు అవగాహనకు వస్తుందో, అప్పుడు, పంచేంద్రియములతో జగత్తులో వ్యవహారము జరుగుతున్నా కూడా స్వరూపములో బ్రహ్మతో ఒకటిగానే వుంటాడు - ఎలాగంటే, ఇటుకలుగా - కుండలుగా చూస్తూ వున్నా, అవి కేవలము మట్టి మాత్రమేనని తెలుసుకున్నట్లుగా. ఈ ఘటము అవిద్యా కల్పితము కాదు. కుమ్మరి తయారు చేసినది. ఇదే ప్రకారము ఈ జగత్తు ఈశ్వరునిచే చేయబడినది. జీవుడు తన అవిద్యనుంచి దీనిని కల్పన చేయలేదు. ఒకవేళ ఇలా కల్పన చేయడము సంభవమే అయితే, ఇంక మోక్షముయొక్క ఆవశ్యకత లేనేలేదు. (అధ్యాయ 12).

వెనుకటి రెండు అధ్యాయములలో ఆత్మ మూడు శరీరములు కాదు అని శరీరత్రయముతో వేఱు చేసి, నిర్ణయము చేసిన తరువాత, జీవుని అవస్థాత్రయ విచారణ చేయబడినది. ఇందులో ప్రధాన విషయము - జగత్తులోని అన్ని వ్యవహారములకు, బ్రహ్మ అనగా ఆత్మయొక్క జ్యోతి ఆధారము. జాగ్రత్తును ఉదాహరణగా తీసుకుని దీనిని తెలుసుకోవడము కష్టము. ఎందుకంటే, జాగ్రత్తులో ఆదిత్యుడు మొదలైన అనేక ప్రకాశములు ఉండడమువల్ల, సాధారణ వ్యక్తికి, వీటినుంచి విడదీసి ఆత్మజ్యోతిని తెలుసుకోవడము తేలిక కాదు. కాని, జీవుని స్వప్నావస్థలో, బాహ్యమైన ఈ ప్రకాశములు ఏవీ లేకపోయినా, జాగ్రత్తులోలాగే అన్ని ప్రజ్ఞలూ జీవునికి కలుగుతూ వుంటాయి. అయినా కూడా, అక్కడి ఆత్మజ్యోతిని నిర్ధారణ చేయడములో ఒక సందేహము వస్తున్నది. బహుశః అక్కడి ప్రకాశము శరీరమునకు సంబంధించే వున్నదా? అని. దానితో ఇలా ప్రశ్న వస్తున్నది. అక్కడి ప్రకాశము మనసుకి సంబంధించి వున్నదా? అని.

సమాధానము : ఏ మాత్రమూ లేదు. ఎందుకంటే, సుషుప్తిలో మనస్సు లేదని జీవునికి అనుభవము ఉన్నది; అప్పుడు, మనస్సు జడము - దానికి సాక్షియైన నిరుపాధిక ఆత్మే జీవుడు, అని నిశ్చయమవుతున్నది. ఇందువల్ల, మనస్సు జాగ్రత్స్వప్నములలో దృష్టిగోచరము కావడానికి, సుషుప్తిలో దృష్టి గోచరము కాకపోవడానికి, ఈ రెండింటికి ఆత్మజ్యోతి కారణము. మరియు స్వప్నావస్థలో మనస్సుద్వారా ప్రకాశించే జ్యోతి నిజముగా ఆత్మే. ఆత్మజ్యోతి ఉన్నప్పటికీ, విషయములను వేఱు వేఱుగా ప్రకాశింపజేయడానికి, ఇంద్రియాది బాహ్యజ్యోతుల అవసరము కూడా ఉన్నది.

సుషుప్తిలో నిరుపాధిక స్వరూపము ఉన్నప్పుడు జీవుడు ఏ ఆనంద అనుభవమును పొందుతున్నాడో, అది పరమానందమే. దానికంటె గొప్ప ఆనందము ఏదీ లేదు; దీనివల్ల, సుఖమునకు - ఇంద్రియములు ఉండనవసరము లేదని నిశ్చయమవుతున్నది. కాని, స్థూలశరీరములో ఉన్న తాదాత్మ్య బలమువల్ల విషయ సుఖము అనే మత్తులో, సుషుప్తిలో పొందే ఆనందమును పరమానందమని ఆమోదించడములో జనులకు విశ్వాసము కుదరదు. అందువల్ల, (అధ్యాయ 13-16,17) అనుచ్ఛేదములలో, కొంత విశేష పరిశ్రమతో దీనిని నిశ్చయము చేశాము. ఈ ఆనందము కేవలము సుషుప్తిలోనే ఉన్నదని దీని అర్థము కాదు. ఏ

నిరుపాధిక ఆనందమును సుషుప్తిలో పొందుతున్నాడో, ఆ ఆనంద స్వరూపమును గుర్తించి, ఎల్లప్పుడూ ఆనందములోనే వుండవచ్చును. సుషుప్తిలో విశేషము ఏమంటే - ఈ జగత్తు అంతా ఏ ఆత్మకంటే వేఱు కాదో, కాని, జగత్తు అంతటితో ఏదైతే వేఱుగా వుంటుందో - ఆ ఆత్మకంటే, సుషుప్తిలో జీవుడు ఒక్కటి అయివుంటాడు. ఈ ప్రకారము ఒకటి అయి వుండడము వల్ల విశేష జ్ఞానము ఏమీ వుండదు. విశేషజ్ఞానము వుండాలంటే, ద్వైతము వుండాలి. ఈ విధమైన ఏకత్వము జీవునికి ఎలా ప్రాప్తించినది? తన అన్ని ఉపాధులు విడిపోవడమువల్ల ప్రాప్తించినది. అంటే, శరీరమును కోసి దూరముగా పారవేయడము కాదు; శరీరాదులు వున్నప్పటికీ సంబంధమును విడచి, ఒక్కడే నిరుపాధికుడుగా ఉండడము. అంటే, సర్వాత్మయే జీవుని నిరుపాధిక రూపము. దీనిని యుక్తితో (అధ్యాయ 13-22) అనుచ్ఛేదములో నిశ్చయము చేయడము అయినది. ఇందువల్ల, జాగ్రత్తులో కూడా “నేను సర్వాత్ముడను” అనే ధృఢనిశ్చయము కలిగి వుంటే ఉపాధులు అతనిని ఏమీ చేయలేవు. అతడు పరమానందములోనే ఉండిపోతాడు. (అధ్యాయ 13).

పరమానందానుభవమునకు ఆటంకమైనదే అవిద్య. ‘రామేశ్వరము వెళ్ళినా, శనీశ్వరుడు వదలనట్లు’ గానే, సుషుప్తిలో నిరుపాధిక పరమాత్మతో ఐక్యము అయినప్పటికీ, అవిద్య అతనిని విడిచిపెట్టదు. అందువల్ల జీవుడు నెమ్మది నెమ్మదిగా బ్రహ్మత్వైకత్వ స్థితికోసము ప్రయత్నము చేస్తూ వుండాలి. మొట్టమొదట, జీవుడు జాగ్రత్ సమష్టాత్మ వైశ్వానరునితో ఐకాత్మం పొందాలి; ఆ తరువాత, అక్కడి స్థూల వికారములను అపవాదము చేసి, సూక్ష్మతైజసునితో ఐకాత్మం పొందాలి. అక్కడి సూక్ష్మవికారములను అపవాదము చేసి, సూక్ష్మతర ప్రాజ్ఞునితో ఐకాత్మమును సాధించాలి; అక్కడ మాయోపాధినికూడా తొలగించి, ఆఖరున పరమాత్మునితో ఐకాత్మం పొందాలి; ఇదే తురీయము. ఇక్కడ ఏ విధమైన వ్యవహారము వుండదు. కాని, జగత్తులోని అన్ని వ్యవహారములు తన నుంచే జరుగుతున్నాయి అనే ఆ సర్వాత్మభావము దీనికంటే వేఱు కాదు. (అధ్యాయ 14).

ఇక ముందు జీవ స్వరూప నిర్ణయమునకు పంచకోశ విచారణ చేయబడినది. శరీరము, ప్రాణము, మనస్సు, బుద్ధి, భోక్తృత్వము - ఇవి పంచకోశములు. వాటిని అభిమానించే జీవుడు - అన్నమయుడు, ప్రాణమయుడు, మనోమయుడు, విజ్ఞానమయుడు, ఆనందమయుడు. అనగా వీటికి అభిమానియైన జీవుడే ఈ ఆత్మలు. వెనుకటి కోశములలో దృష్టిగోచరమయే ఆత్మయే తరువాతి కోశములలోని ఆత్మ. అందువల్ల, వెనుకటి కోశములలో తాదాత్మ్యమును విడచి, అంతములో ఆనందమయుని తెలుసుకోవాలి. కాని, అక్కడ ఉన్న ఆనందము కూడా కార్యమే. అనగా, ఎంతో కొంత తక్కువవాడే. ఇందువల్ల, వానికి అవికారుడైన సాక్షి - జీవుడైన ఆత్మ ఆనందమయుడు కాదు. అయితే, ఆ జీవుడు ఎవరు? దీనిని నిర్ణయించడానికి వైశ్వానరాదులతో ఎలాగో అలాగే సమష్టి అన్నమయాది ఆత్మలతో తాదాత్మ్యతను పొందాలి. సమష్టాత్మలలో కూడా, వెనుకటి ఆత్మలను నిరాకరణ చేసి, సమష్టానందమయుడైన హిరణ్యగర్భుని పొందాలి. దీని తరువాత ఏ హిరణ్యగర్భానందము పరబ్రహ్మానందముయొక్క అంశమో ఆ బ్రహ్మలో ఒకటై పోవాలి. (అధ్యాయ 15).

ఇదంతా చెప్పిన తరువాత - “నానుధ్యాయాత్ బహూన్ శబ్దాన్ వాచో విగ్లాపనం హి తత్” (బృ|| 4-4-21) అనేక శబ్దముల చింతన చేయరాదు. ఎందుకంటే, అవి వాక్కుకు శ్రమను మాత్రమే కలిగిస్తాయి. ముముక్షువు కోసము, శ్రవణ - మనన - నిదిధ్యాసనముల విధానమును, వేదాంత శాస్త్రము ఆడంబరము కోసముగాని, మనోరంజనము కోసముగాని చెప్పలేదు అని జ్ఞప్తిలో ఉంచుకోవాలి. మిగిలిన అన్ని శాస్త్రములు

మనోరంజనము కోసమే; వేదాంతము మాత్రము మోక్షము కోసమే అని మరచిపోకూడదు. అందువల్ల శ్రవణ మననముల తరువాత నిదిధ్యాసనము చేయాలి. సంన్యాసములో అవి నిరాటంకముగా సాగుతాయి. మిగిలినవారు, వాటికి సహకరించే ఇతర కర్మలను - ఉపాసనను పూర్తి నిష్ఠతో చేయాలి. పతితులు - ఆచారవిహీనులు అయినవారితో ముముక్షువు సాంగత్యము చేయరాదు. కర్మరహితమైన భక్తికి ఏమీ అర్థము లేదు. ఈ కర్మరహితమైన భక్తి ఎటువంటిది అనగా - వంట కూడా చేయక భర్తకు భోజనము పెట్టని పతివ్రత లాగా, తల్లికి భోజనము పెట్టని మాతృభక్తుడిలాగా, వుంటున్నది. (అధ్యాయ 16,17,18,19). శాస్త్ర విధానమును అనుసరించి నడచినదే భక్తి. భగవంతుని ఆజ్ఞారూపమైన విధులను ధిక్కారముచేసే భక్తి, ముముక్షువులకు కలగకుండుగాక. మన కర్మఫలము దైవాధీనమని మనకు తెలుసు. అయితే తనను పరమాత్మునిలో లయింపచేసుకునే ఏ జ్ఞానము వున్నదో దాని ఫలము కూడా ఆ పరమాత్ముని అధీనములోనే వుంటుంది. ఇది, మరువరాదు. అజ్ఞుల కార్యములకు దేవతలు విఘ్నము చేస్తారు, అన్నది నిజము. అయితే, ఎవరైతే పరమాత్ముడే తనకు గతి అనుకుని తన సర్వస్వము అతనికి సమర్పిస్తాడో - భగవంతుని నిఃశ్వాసరూపమైన శాస్త్రములను అనుసరించి అతని దాసుడుగా ఉంటాడో - అతనికి ఏ దేవతా ఏ ఆటంకమును కలిగించదు. ఈ ప్రకారమైన, ఆత్మనివేదనా రూప భక్తికి పరాకాష్ఠ ఎవరిలో వుంటున్నదో వారికి జ్ఞాన ఫలమైన మోక్షము ప్రాప్తిస్తుందని అనడములో సంశయము ఏమీ లేదు; అతనికి పునర్జన్మ లేదు; అతనికి పునర్జన్మ లేదు.

సంపూర్ణము

సమస్త సన్మంగళాని భవంతుః

శబ్దానుక్రమణిక

అర్జునదేవ	- 9-12
అర్థావత్తి ప్రమాణము	- 4-5
అద్వితీయావస్థ	- 13-15
అర్థకుక్కుటీయన్యాయము	- 7-5
అధ్యాస	
వ్యాఖ్య	- 12-6
కు మాయా కార్య ఆధారము	- 12-7
తో హాని	- 12-8
భావరూపము	- 12-9
కాలములో అనంతము	- 12-12
అధికారి	
మోక్షమునకు	- 1-4
వైదికకర్మలకు	- 19-3
అధ్యారోపము - అపవాదము	- 10-5
అనంతము	
ఈశ్వరుడు, ప్రకృతి, పురుషులు	- 5-6
బ్రహ్మలక్షణము	- 9-11
జీవసంఖ్య	- 12-12
అనిర్వచనీయము	
మాయ-నామరూప లక్షణము	- 8-10
మిథ్యా జగత్తు అనిర్వచనీయము కాదు	- 9-4
అనుపలబ్ధి ప్రమాణము	- 4-7
అనుమానప్రమాణము	- 4-3
అంతర్యామి	- 6-3

అంతఃకరణము	-	11-4
అతిగ్రహము	-	11-7
అన్యథాజ్ఞానము - మిథ్యాజ్ఞానము	-	4-2
అమౌనము	-	17-5 (3)
అవ్యక్తము		
మాయ శబ్ద పర్యాయములు	-	8-3
అనిర్వచనీయమనే అర్థము	-	8-10
రెండు అర్థములు	-	12-19 (ర,ల)
అవిద్యా-అజ్ఞానము-అగ్రహణము		
నిర్వచనము	-	12-6
వల్లనే హాని లేదు	-	12-8
అభావరూపము	-	12-9,10
కు ధర్మ - ప్రతియోగి	-	12-10
అనాది	-	12-11
సమష్టిలో అనంతము కూడా	-	12-12
జీవునిది	-	12-13
సృష్టిప్రేరకము	-	12-14
కఠమంత్ర ప్రథమార్థము	-	12-19 (ర)
మాయను పర్యాయమంటే దోషము	-	12-19 (వ)
ప్రకృతి కార్యము అంటే దోషము	-	12-19 (శ)
సుషుప్తిలో ఉన్నది	-	13-28
అవిద్యాకల్పితము	-	12-15
అవిద్యాత్మికా బీజశక్తి	-	12-19
అవిద్యాలక్షణ ప్రకృతి	-	12-18
అహంకారము		

జీవునిది	- 11-4 (3)
ఈశ్వరునిది	- 8-7, 12-18
ఆగమము	- 4-6, 15-5
ఆత్మ	
స్వరూపములో బ్రహ్మే	- 12-4
అపరిచితము కాదు	- 13-11
అందరిలో ఒక్కడే	- 13-15
తానే బ్రహ్మ	- 13-21
ఆత్మవిద్య మరిచిపోదు	- 12-11
ఆధునిక విజ్ఞానము	
సృష్టి-లయములున్నవి	- 5-4
ప్రకృతి జడము	- 5-8
జగన్మూలమును నిశ్చయించదు	- 5-10
నీటి దృష్టాంతము	- 7-9
ఆరురుక్షువు	- 17-5
ఆరాధుడు	- 17-5
ఆలంబన	- 18-1
ఇంద్రియములు	
జ్ఞానేంద్రియములు	- 11-6
కర్మేంద్రియములు	- 11-7
వీటి ఉపాదానము బ్రహ్మే	- 11-3
ఈశిత్రీశితవ్యము	- 10-2 (2)
ఉపనంక్రమణ	- 15-8
ఉపమాన ప్రమాణము	- 4-4
ఉపాదానకారణము	

వ్యాఖ్య	- 5-2
జగత్తుయొక్క	- 6-2
అవడమువల్ల బ్రహ్మసత్యము	- 9-4
దేహముయొక్క	- 11-1,3
ఉపాధి	
వ్యాఖ్య	- 7-12
రెండు ప్రకారములు	- 7-12 (3)
బ్రహ్మ విశేషణమునకు కారణము	- 10-1(3)
దృష్టి	- 10-2(2)
ఉపాసన	- 18-1
ఉత్తలగుడన్యాయము	- 5-6
ఓంకారము	- 14-12
కపిలుడు	- 7-10
కర్మ	
సంచితము, ప్రారబ్ధము, ఆగామి	- 11-11
తో మోక్షమా?	- 16-3
పురుషతంత్రము	- 16-3 (2)
నాలుగు గతులు	- 16-3 (3)
నాలుగు విభాగములు	- 19-5
నిష్కామకర్మ	- 17-4 (2)
కరణరాహిత్యము	- 7-5
కార్యము - రెండుగా వున్నదా?	- 6-5 (4)
కార్య-కారణ సంబంధము	
అనన్యత్వము	- 6-5
నుంచి బ్రహ్మ నిర్ణయము	- 12-15 (5)

శక్తి ద్వారా	- 8-1
రజ్జు-సర్పదృష్టాంతములో ఇది లేదు	- 12-17
కూటస్థ	
బ్రహ్మనిత్యత్వము	- 8-9
మృత్ సామాన్యము కూటస్థమే	- 10-4
సృష్టి శ్రుతి కూటస్థ శ్రుతితో విరుద్ధము కాదు	- 12-15 (5)
గ్రహ-అతిగ్రహములు	- 11-7, 12-19 (౪)
గ్రంథసాహెబ్	- 9-12
గురువు	- 3-1నుంచి 4
చతుర్ముఖ బ్రహ్మ	- 1-1, 8-6
చిత్తవృత్తి నిరోధము	- 19-6
జగత్తు	
సతా? అసతా?	-10-3
సృష్టికి అవిద్య ప్రేరకము	-12-14
సృష్టి, లయములున్నవి	- 5-4, 12-15 (5)
ఇవి రెండు	- 12-17
జీవుడు	
సృష్టి వీనిది కాదు	- 7-3
బ్రహ్మతో వేఱు కాదు	- 12-4
బ్రహ్మాంశమంటే అర్థము	- 12-5
సంఖ్య అనంతము	- 12-12
అవిద్య వీనిది	- 12-13
నిరుపాధిక జీవుడు బ్రహ్మమే	- 13-21
జ్యోతి	
ఏమిటి?	- 13-2

దేహమునది కాదు	- 13-8
ఆత్మదే	- 13-9
అన్ని జ్యోతులు ఆత్మవే	- 13-11
జ్ఞప్తి	- 9-9
జ్ఞానము	
బ్రహ్మ లక్షణము	- 9-9
ఇంద్రియములద్వారా విశేషజ్ఞానము	- 13-10
తోనే మోక్షము	- 16-2(1)
జ్ఞాని	
విషయములో ప్రశ్న	- 14-11 (5-13)
యొక్క కర్మ	- 17-3
తర్కము	
జగత్తు స్వరూప నిశ్చయము దీనితోకాదు	- 5-9,11
జీవుని స్వరూప నిశ్చయము దీనితోకాదు	- 11-0
తజ్జలాన్	- 8-8
త్రిపుటి	- 4-1
నిమిత్త కారణము	- 6-2
పరిణామి నిత్యము	- 8-9
ప్రకృతి	
మాయ పర్యాయపదము	- 8-3
త్రిగుణాత్మిక	- 8-4
అవిద్యా లక్షణము	- 12-18
అవిద్య దీని కార్యము కాదు	- 12-19 (శ)
కృష్ణ ధాతు నిష్పన్నము	- 12-19 (స)
ప్రతీక	- 18-3

ప్రత్యక్ష ప్రమాణము	- 4-2, 4-3
ప్రధాన మల్లనిబర్హణ న్యాయము	- 5-7
ప్రపంచ విలయము	- 14-5
ప్రయోజన రాహిత్యము	- 7-6
ప్రలయము	- 8-8
పురుషతంత్రము	- 12-19 (స), 16-3 (2)
పురోహితుడు	- 19-3
పురుషార్థము	- 1-2
పారివ్రాజ్యము	- 17-0
ప్రాజ్ఞాత్మ	- 14-9
ప్రాణము	- 11-5 (3)
పూర్వప్రజ్ఞ	- 11-9
పంచ తన్మాత్రలు	- 8-7
బ్రహ్మ	
సత్యము	- 9-4
పరబ్రహ్మ సర్వజ్ఞమే	- 9-10
కాని, సర్వజ్ఞత్వ వ్యవహారము లేదు	- 9-10
ఇద్దరా?	- 10-1
నిర్విశేషత్వమునకు హేతువు	- 10-2
మానస ప్రత్యయము	- 12-15 (4)
బుద్ధి పరికల్పితములు రెండు	- 10-3,4
భక్తి	- 19-8
భూమి	- 16-1 (3)
భోక్తృ-భోజ్యములు	- 7-2
మధ్యమణిన్యాయము	- 8-10

మాయ

వ్యాఖ్య	- 8-2
దీని పర్యాయములు	- 8-3
బ్రహ్మాధీనము	- 8-5
నిత్యము	- 8-9
అనిర్వచనీయము	- 8-10
బ్రహ్మానన్యము	- 8-11
బ్రహ్మకు ఉపాధి	- 12-13
కఠమంత్ర 'అవ్యక్తము' ఇదే	- 12-19 (అ)
అవిద్యకు పర్యాయము అనడములో దోషము	- 12-19 (వ)
కు ఉపాధిత్వము, అనిర్వచనీయత్వము, బ్రహ్మానన్యత్వముల సమన్వయము	- 8-11
మిథ్య	
జ్ఞానము	- 4-1
ఇది వేఱు, అనిర్వచనీయము వేఱు	- 8 -10
మీమాంసకులు	- 5-4, 12-15 (5)

మోక్షము

అందరికీ అధికారము	- 2-6
ఏమిటి?	- 16-1
జ్ఞానముతోనే	- 16-2
కర్మతో కాదు	- 16-3
దీనికి ఒకటే మార్గము	- 19-7
కటకము	- 9-5

యోగము

శ్రుత్యుక్తము కాదు	- 14-2
--------------------	--------

మోక్షసాధనము కాదు	- 19-6 (6)
లక్షణములు	- 9-1
వర్ణములు	
సృష్టి	- 19-2
ధర్మములు	- 19-3
వస్తుతంత్రము	- 12-17 (స), 16-3 (2)
వృష్టి-సమష్టి	
లో అవిద్య	12-12
ఏమేమిటి?	14-6
ఐదు ఆత్మలు	15-1, 15-8
వాచారంభణము	
ఏమిటి	- 6-4
వికారములు కూడా బ్రహ్మే	- 10-3 (2)
వికారములు	- 6-4
విజ్ఞానవాది	- 5-3
విశేషణములు	- 9-1 నుంచి 3
వేదము, అగమము, శ్రుతి	
అపౌరుషేయత్వము	- 4-6
నిత్యత్వము	- 15-5
వైలక్షణ్యము	- 7-8
వైశేషికము	- 5-5
వైశ్వానరాత్మ	- 14-7
వైషమ్య - వైర్ల్యణ్యము	- 7-7, 12-19 (శ)
శరకోపముని	- 14-4

శరీరము

యొక్క ఉపాదానము బ్రహ్మ స్థూలము - 11-1

యొక్క ఉపాదానము బ్రహ్మ సూక్ష్మము - 11-3

కారణ శరీరము - 11-9

శివరామశాస్త్రి - 9-12

శూన్యవాది - 5-3

సత్యము

బ్రహ్మ లక్షణము - 9-4

పారమార్థిక - 9-6

వ్యవహారిక - 9-7

ప్రాతిభాసిక - 9-8

సమష్టి (వ్యష్టిని చూడండి)

సమాధి - 19-6 (6)

సర్వజ్ఞత్వము (పరబ్రహ్మయొక్క) - 9-10

సర్వాత్మభావము

విద్యయొక్క వ్యక్తరూపము - 12-10

అది ఏమి? - 14-3

సహకారి కారణము

వ్యాఖ్య - 5-2

ఇది లేకుండా బ్రహ్మ జగత్కారణము - 7-4

స్వప్నము

ఏమిటి? - 13-3

కర్త ఎవరు? - 13-6

జ్యోతి ఆత్మది - 13-9

స్వభావము - 12-18

స్వయంజ్యోతిష్వము	- 9-10, 13-9
స్వహృదయ ప్రత్యయము	- 14-4
స్వరూపజ్ఞానము	- 14-5
సాధన సంపత్తి	- 2, 1-6
సావయవము	- 7-11
సాంఖ్యము	- 5-7, 14-2
సుషుప్తి	- 13-13 నుంచి 17
లో స్వరూప ప్రాప్తి	- 13-20
లో విశేషజ్ఞానము ఎందుకు లేదు?	- 13-23
లో తన జ్ఞానము ఎందుకు లేదు?	- 13-25
లో అవిద్య ఉన్నది	- 13-26 నుంచి 28
స్థూణానిఖనన న్యాయము	- 7-0
స్థూలారుంధతీ న్యాయము	- 10-0
సృష్టి	
అసమానత ఎందుకు?	- 7-7
క్రమము	- 8-7
కి ప్రవృత్తి	- 12-14
సంన్యాసము	
విద్వత్సంన్యాసము	- 17-2
వివిదిషా సంన్యాసము	- 17-4
హితాకరణము	- 7-3
హిరణ్యగర్భుడు	- 1-1, 8-7, 15-4, 12-19 (ల)